National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL BIBL.
20 JUN 1961

SOU
1961:26A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961:26

Finansdepartementet

REVIDERAD NATIONALBUDGET FÖR ÅR 1961

WITH A SUMMARY IN ENGLISH

Stockholm 1961

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961

Kronologisk förteckning

1. Totalisatorverksamheten. Idun. 140 s. Jo.
2. Sparstimulerande åtgärder. Idun. 121 s. Fi.
3. Effektivare prisövervakning. Idun. 177 s. H.
4. Automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Idun. 230 s. Fi.
5. Begravningsplatser och gravar. Norstedt & Söner. 188 s. Ju.
6. Underrätterna. Idun. 339 s. Ju.
7. Enhetlig ledning av krigsmakten. Beckman. 120 s. Fö.
8. Om läkarbehov och läkartillgång. Idun. 228. s. I.
9. Principer för en ny kommunindelning. Beckman. 248 s. I.
10. Preliminär nationalbudget för år 1961. Marcus. V + 105 s. Fi.
11. Den allmänna brottsregistreringen. Kihlström. 318 s. Ju.
12. Statliga belastningsbestämmelser av år 1960 för byggnadsverk. Idun. 50 s. K.
13. Lantbrukets yrkesskolor. Kihlström. 206 s. Jo.
14. Pensionsstiftelser. I. Marcus. 184 s. Ju.
15. Polisens brottsbekämpande verksamhet. Idun. 251 s. + 2 s. ill. I.
16. Kriminalvård i frihet. Idun. 137 s. Ju.
17. Hjälpmedel i skolarbetet. Idun. 244 s. + 12 s. ill. E.
18. Totalförsvarets upplysningsverksamhet. Kihlström. 90 s. Fö.
19. Byggnadsindustrins arbetskraft. Idun. 150 s. S.
20. Vissa frågor rörande allmänna val. Idun. 173 s. Ju.
21. Författningsutredningen. V. Organisationer. Beslutsteknik. Valsystem. Idun. 362 s. Ju.
22. Den svenska utvecklingshjälpens administration. Kihlström. 74 s. U.
23. Svensk trafikpolitik. I. Idun. 387 s. K.
24. Svensk trafikpolitik. II. Idun. 163 s. K.
25. Flygbuller som samhällsproblem. Idun. 200 s. Fö.
26. Reviderad nationalbudget för år 1961. Marcus. V + 87 s. Fi.
27. Skifferoljefrågan. Norstedt & Söner. 144 s. H.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961:26

Finansdepartementet

REVIDERAD NATIONALBUDGET FÖR ÅR 1961

WITH A SUMMARY IN ENGLISH

STOCKHOLM 1961

ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

Innehåll

Table of Contents in English IV

Förord V

Reviderad nationalbudget för 1961

I. Sammanfattande översikt 1

II. Försörjningsbalansen 1960 9
1. Inhemska bruttoutgifter 11
2. Utrikeshandel och lagerutveckling 14

III. Utrikeshandeln 18
1. Sveriges export och import 1960 18
2. Bytesbalansen och valutareserven 1960 18
3. Sveriges export 1961 19
4. Sveriges import 1961 21
5. Bytesbalansen och valutareserven 1961 22

IV. Produktionen 24
1. Den totala produktionen 1960 och 1961 24
2. Produktionsutvecklingen inom olika näringsgrenar 25

V. Arbetsmarknaden 31
1. Arbetskraftstillgången och den totala sysselsättningen 31
2. Arbetsmarknadsläget 31

VI. De enskilda konsumenternas ekonomi 36
1. De disponibla inkomsterna 36
2. Konsumentpriserna 38
3. Konsumtionsvolymen 40

VII. Investeringarna 42
1. Byggnadsverksamhet inom den tillståndsreglerade sektorn (utom bostäder) 43
2. Investeringsutvecklingen inom olika områden 44

VIII. Den offentliga verksamheten 54
1. Staten 54
2. Kommunerna 59

IX. Kreditmarknaden 60

Tillägg: Den internationella ekonomiska utvecklingen 68

Summary in English 72
List of words occurring in the tables 80
Tabellförteckning 86
List of tables in English 87

Contents

Table of Contents in Swedish III

Preface V

Revised National Budget for 1961

I. Summary and Conclusions 1

II. The Balance of Resources for 1960 9

1. Domestic gross expenditure 11
2. Foreign trade and inventories 14

III. Foreign Trade 18

1. Swedish exports and imports in 1960 18
2. Balance of current payments and the holdings of gold and foreign exchange in 1960 18
3. Swedish exports in 1961 19
4. Swedish imports in 1961 21
5. Balance of current payments and the holdings of gold and foreign exchange in 1961 22

IV. Production 24

1. Total production in 1960 and 1961 24
2. Development in different branches 25

V. Labour Market 31

1. Supply of manpower and total employment 31
2. Labour market situation 31

VI. Income and Expenditure of Private Households 36

1. Disposable income 36
2. Consumer prices 38
3. Volume of consumption 40

VII. Investment 42

1. Building activity in the regulated sector (excl. housebuilding) 43
2. Investment development in various sectors 44

VIII. Public Finances 54

1. Central Government 54
2. Municipalities 59

IX The Credit Market 60

Appendix: International Economic Developments 68

Summary in English 72
List of words occurring in the tables in English 80
List of tables in Swedish 86
List of tables in English 87

Förord

Föreliggande reviderade nationalbudget för 1961 har tidigare publicerats i Kungl. Maj:ts proposition nr 150 (bihang C). Liksom föregående år utges nationalbudgeten även separat. Den har kompletterats med en bedömning av den internationella ekonomiska utvecklingen enligt proposition nr 150 samt — liksom tidigare år — försetts med en sammanfattning på engelska. Till hjälp för utländska läsare har dessutom en förteckning på engelska av vanligaste i tabellerna förekommande ord bifogats.

Den reviderade nationalbudgeten, som utarbetats inom finansdepartementets ekonomiska avdelning under ledning av dess t. f. chef, fil. lic. Gösta Rehn, bygger på material som erhållits från fackdepartementet och olika statliga verk och institutioner. Följande utomstående författare har medverkat: förste forskningsassistent B. Pettersson och amanuens B. Jonsson (kap. II) samt forskningssekreterare Gudrun Norstedt och aktuarie Å. Tengblad (kap. VII). Kapitlet om utrikeshandeln bygger i stor utsträckning på en promemoria från kommerskollegium. Vidare har utredningsrådet hörts. Dettas ledamöter bär dock inget ansvar för nationalbudgetens utformning och bedömningar.

Reviderad nationalbudget för år 1961

I. Sammanfattande översikt

Då denna reviderade nationalbudget framläggs relativt kort tid efter senaste nummer av konjunkturinstitutets kvartalstidskrift, har dess innehåll kunnat i någon mån begränsas. Den internationella översikten har slopats och ersatts med några konkreta påpekanden i samband med utrikeshandelsprognosen. På andra punkter har eljest utförligare framställningar nedkortats till en hänvisning till konjunkturinstitutets rapport. Som ytterligare förenkling har det traditionella inledningskapitlets översikt och slutkapitlets sammanfattning ersatts med denna sammanfattande översikt.

De i de efterföljande kapitlen belysta utvecklingstendenserna redovisas siffermässigt i tabell 1 (s. 3), Preliminär försörjningsbalans för 1961. Av redogörelserna för siffrornas beräkning framgår att osäkerhetsgraden är betydande. Det måste ändå vara rimligt att på detta sätt sammanföra och summera vad man kan anse sig veta. I den mån avvikande meningar eller nya fakta framläggs eller åtgärder föreslås kan dessas innebörd lättare klarläggas genom att ställas i relation till den i siffror givna bedömningen.

I detta sammanhang skall göras några påminnelser om arten och syftet med de beräkningar rörande det samhällsekonomiska balansläget, som framläggs i nationalbudgetens form. I en försörjningsbalans som avser förflutna år redovisas å ena sidan »tillgång» (bruttonationalprodukt och import), å andra sidan dennas »användning» för olika grenar av investering och konsumtion. Vid betraktelsen av ett framförliggande år utbyts termen »användning» mot »efterfrågan». Därmed markeras att framtidsbedömningen *inte* avser att visa hur den genom produktionen och produktionsökningen tillgängliga totalmängden varor och tjänster kommer att användas. Vad som undersöks är i stället hur konsumenter och investerare sannolikt *försöker* använda det framkommande reella produktionsresultatet, med andra ord en *förutberäknad efterfrågan*. Om denna efterfrågan, totalt eller på betydande delområden, blir större eller mindre än de föreliggande produktionsmöjligheterna är det tydligt att vad som »förutsetts» inte kommer att uppfyllas; siffrorna visar i sådana fall inte vad som i verkligheten kommer att hända utan tvärtom något som inte kommer att hända. Om efterfrågan är otillräcklig kan man vänta att produktionen (eventuellt importen) blir mindre än den möjliga. Om ett efterfrågeöverskott är att vänta kan detta ta sig uttryck i importökning, lagerminskning eller prisstegring, men det kan också samtidigt leda till störningar i produktionens och handelns normala gång, så att det reala produktionsresultatet även i detta fall blir sämre än eljest.

Att få fram den förutsedda efterfrågan i den här angivna meningen av tillämnade försök till köp är en sak som emellertid stöter på vissa både begreppsmässiga och praktiska svårigheter. Huvudmetoderna är dels att ur kända utvecklingstendenser för konsumenternas disponibla inkomster beräkna vad dessa normalt kan väntas använda till konsumtion och att omräkna detta i varor och arbetskraft, dels att genom enkäter hos investerarna undersöka dessas planer på anskaffning av material och engagerande av arbetskraft för att sedan jämföra detta med de föreliggande faktiska möjligheterna. Speciellt fastställandet av investeringsplanerna i relation till investeringsmöjligheterna är en redan rent begreppsmässigt svårpreciserad uppgift. Planerna påverkas nämligen av företagsledarnas föreställning om möjligheterna, antingen i den riktningen att en eventuellt ökad knapphet gör vederbörande intresserade av att påskynda sin aktivitet och lägga ut beställningar osv. tidigare än eljest för att inte komma i efterhand *eller* i motsatt riktning, i det att man anger som sin »plan» vad man tror kommer att effektueras av det som man sätter igång med att bygga eller beställa. Att bedöma innebörden i uppgivna investeringsplaner med ledning av tidigare års erfarenheter av relationen mellan plan och utfall är inte någon hållbar utväg, eftersom man då i viss mån utgår från vad som behöver undersökas, nämligen att relationen mellan efterfrågan och tillgången på realkapital är densamma som tidigare. Och om ett sådant antagande vore riktigt skulle en reduktion av de aktuella planerna i anslutning till en av det reella utrymmet betingad förutsägelse om det slutliga utfallet tydligen inte längre visa den eventuella skillnaden mellan dessa två storheter. Tidigare nationalbudgeter kan inte frånkännas vissa sådana inslag av cirkelresonemang i bedömningen av enkätmaterialet och det har inte heller nu kunnat undvikas att de påverkat beräkningarna på olika stadier; detta ligger i sakens natur, eftersom man måste räkna med alla grader mellan en investerarnas resignation inför föreliggande svårigheter att få alla önskemål uppfyllda och en till det yttersta driven aktivitet med erbjudanden om extrabetalning för påskyndade leveranser i syfte att genomdriva de egna planerna framför andras. I det förstnämnda fallet — snabb resignation — kan man eventuellt tala om en överdrift i de uppgivna investeringsplanerna, vilken bör föranleda att plansiffrorna reduceras när man söker ett sant uttryck för den »verkliga» efterfrågan. Någon möjlighet att här göra helt invändningsfria bedömningar utifrån uppgivna planer torde knappast existera. Man får nöja sig med att på ett i möjligaste mån konsekvent sätt söka ge ett siffermässigt preciserat uttryck för ett mycket svårgripbart förhållande. Detta förhållande — den eventuella skillnaden mellan de krav som ställs på produktionsapparaten (och importmöjligheterna) och dennas prestationsförmåga — kan nämligen i all sin svårgripbarhet sägas vara det väsentliga i konjunkturbetraktelsen.

En ytterligare svårighet är att det som man söker i och för sig kan förändras under loppet av den period beräkningarna gäller. Ett efterfrågeöverskott eller -underskott, som föreligger vid årets början, kan ge upphov till

indirekta reaktioner som förstärker eller försvagar den konstaterade utvecklingstendensen. Uppmärksamheten har därför alltmera inriktats på utvecklingen under årets lopp. Detta gällde den preliminära nationalbudgeten för 1961 men ännu mer den senaste konjunkturrapporten, som i åtskilliga avseenden redovisade siffermässiga beräkningar per kvartal. Möjligheterna till statistiska preciseringar av sådana förfinade kalkyler är emellertid tills vidare mycket begränsade.

Önskvärt vore att ur en studie av balansläget för en kortare period, t. ex. ett kvartal, kunna framräkna vilka förskjutningar en eventuell balansbrist (total eller för delområden) kan förväntas medföra till nästa period, att ur de så erhållna resultaten jämte övriga och av andra skäl framkommande förändringar beräkna balansläget för denna andra period, och att sedan upprepa samma förfarande för därnäst följande perioder. I brist på praktiska möjligheter härtill får man tills vidare nöja sig med mera intuitiva betraktelser rörande sådana förlopp.

I fråga om den nu framlagda reviderade nationalbudgeten för 1961 bör observeras, att den grundas på vad som hunnit bli känt om förhållandena t. o. m. mars. Vad som tillkommit därefter, t. ex. åtgärder vidtagna som en reaktion på det läge som denna nationalbudget ger en bild av, har givetvis inte medtagits, eftersom det gäller att ge bakgrunden till just dessa beslut. Detta understryker ännu en gång att det här inte gäller en *prognos* utan en redovisning av utvecklingstendenser, som härefter vidtagna åtgärder bl. a. går ut på att förändra.

De beräkningar och bedömningar som enligt här antydda principer gjorts för utvecklingen 1960—1961 tyder på ett efterfrågeöverskott, som motsva-

Tabell I: 1. Preliminär försörjningsbalans för 1961

Miljoner kronor i 1960 års priser

	1960	Förändring 1960—1961	
	Milj. kr.	Milj. kr.	Procent
Tillgång			
Bruttonationalprodukt	68 500	+ 2 600	+ 4
Import	14 900	+ 600	+ 4
Summa tillgång	**83 400**	**+ 3 200**	
Efterfrågan			
Privat bruttoinvestering	12 700	+ 600	+ 5
Statlig »	5 100	0	0
Kommunal »	3 900	+ 150	+ 4
Lagerökning(sbehov)	1 400	— 700	.
Export	14 400	+ 900	+ 6
Privat konsumtion	37 000	+ 2 000	+ 5
Statlig »	3 600	+ 200	+ 5
Kommunal »	5 300	+ 250	+ 5
Summa efterfrågan	**83 400**	**+ 3 400**	
Efterfrågeöverskott 1961		+ 200	

rar ungefär 1/3 procent av bruttonationalprodukten. — Ett totalomdöme om konjunkturutsikterna för det framförliggande året får emellertid inte baseras endast på en mer eller mindre modifierad slutsiffra i en sådan totalbalansräkning. Frågan huruvida det framräknade efterfrågeöverskottet är ett resultat av bristerna i vår kunskap eller ett realistiskt uttryck för en tendens till överansträngning av resurserna måste också diskuteras på basis av ett studium av de konkreta förhållandena på viktigare delområden.

Den allmänna bild som erhålls såväl av den sammanfattande tabellen — »nationalbudgeten» i inskränkt mening — som av den konkreta analysen, är i stort sett följande: De tillgängliga arbetskraftsresurserna utnyttjas sedan åtskilliga månader praktiskt taget fullständigt. Därmed har takten i produktionsökningen blivit mer dämpad än tidigare. Eftersom någon ny arbetstidsförkortning inte genomförs under 1961, kan dock den totala produktionsökningen mellan kalenderåren bli lika stor som föregående år, förutsatt att näringslivets effektivitet inte motverkas av eventuellt uppträdande desorganisationsföreteelser.

Jämfört med den preliminära nationalbudget som framlades i början av januari, har vissa förändringar gjorts i den nu framlagda försörjningsbalansen 1961. Delvis är ändringarna resultatet av förbättrat beräkningsunderlag och förbättrade beräkningsmetoder, och betecknar således inte någon förändring i sakläget utan endast en utvidgad kunskap, delvis betingas de emellertid också av faktiska förändringar. Å ena sidan har man inom näringslivet — tack vare tecknen på svängning uppåt i Förenta staterna m. m. — blivit mera inställd på fortsatt konjunkturuppsving än för fyra månader sedan, å andra sidan har motåtgärder mot inflationsrisken, vilka vid årets början endast höll på att förberedas, nu börjat genomföras. Härmed åsyftas den partiella senareläggning av vissa delar av den statliga byggnads- och anläggningsverksamheten samt av vissa beställningar och leveranser till staten, varom Kungl. Maj:t förordnat, jämte de åtgärder av liknande innebörd som vidtas inom kommuner och enskilda företag i anslutning till rekommendationer av vederbörande organisationer.

Den största statistiska justeringen gäller lagerökningsposten. Då nu statistiken från årsskiftets inventeringar framkommit, visar sig lagerökningen 1960 ha varit nära 1 400 miljoner kronor (ej 500 miljoner som antogs i den preliminära budgeten på mycket ofullständiga bedömningsgrunder, huvudsakligen företagens egna förhandsuppskattningar i samband med investeringsenkäten nära tre månader före årets slut.)[1] I anslutning till den antagna produktionsökningen på 2 600 miljoner kronor 1961 antas lagerökningsbehovet vara 700 miljoner kronor, eller något mindre än normalt för 1950-talet. (Angående motiven för detta antagande, se kap. VII, s. 52.) — Det är självklart att varje siffra rörande lagerökningsbehovet under ett framförliggande år är synnerligen osäker. Men på samma sätt som den överraskande stora lagerinvesteringen under 1960 till väsentlig del återspeglades i en

[1] Detta visar behovet av förbättrad statistik på detta för hela konjunkturförloppet mycket betydelsefulla område.

likaledes överraskande stor importökning, kan en oförutsedd avvikelse från den för 1961 antagna lagerutvecklingen väntas åtminstone delvis medföra en motsvarande minskning eller ökning av importen så att — på kort sikt — verkningarna på den inhemska balansen blir av relativt begränsad omfattning. Denna synpunkt skulle närmast vara relevant om t. ex. en skärpt kreditåtstramning skulle visa sig medföra en tendens till starkare lagerbegränsning än som här har förutsatts.

En kombination av statistiska justeringar och faktiska förändringar medför att ökningen av investeringarna (utom lagren) nu beräknas bli 200 miljoner kronor större än vad som siffermässigt angavs i den preliminära nationalbudgeten. Huvuddelen av ökningen faller på bostadsbyggandet och sammanhänger där till större delen med att 1960 års investeringsvolym på denna punkt visat sig lägre än enligt den preliminära beräkningen. Ökningen av bostadsinvesteringarna 1960—1961 blir härigenom 200 i stället för 50 miljoner. I övrigt förekommer tekniska uppjusteringar av liknande art på flera punkter, motvägda framförallt av effekten av de under våren insatta dämpningsåtgärderna (se kap. VII, tabell 5, s. 52).

Dessutom bortfaller den icke preciserade reduktionsfaktor (»x») som sattes in för att markera att kreditåtstramningen skulle komma att reducera investeringsverksamheten i förhållande till vad man eljest skulle kunna sluta sig till av de på hösten föreliggande investeringsplanerna. Den icke kvantifierbara effekt som antogs inträda genom kreditåtstramningen, väntades bl. a. komma att avspeglas i vårens investeringsenkät. Det visade sig emellertid att den uppjustering av planerna för det framförliggande året som brukar ske mellan höst- och vårenkäterna, blev av fullt normal omfattning, om man bortser från den speciella nedskärning som betingas av uppskovsaktionen. Till en del torde detta, som nyss nämnts, sammanhänga med att konjunkturbedömningen inom näringslivet nu blivit mera optimistisk än i höstas, då en stagnation och omsvängning nedåt under 1961 på många håll betraktades som sannolik. Att det förhåller sig så utvisas bl. a. av att konjunkturbarometerns marsuppgifter om den faktiska produktionen, sysselsättningen, orderingången m. m. nu är mera positiva än förhandsbedömningen av samma storheter i december, och att förhandsbedömningen för de närmaste tre eller sex månaderna också är mera uppåtriktad än förut. Ifråga om möjligheterna att finansiera de planerade investeringarna inhämtades från ett 50-tal större företag ett par månader efter höstenkäten uppgifter, som gav vid handen att dessa allmänt hade finansieringsfrågan ordnad och inte på grund av kreditsvårigheter skulle hindras från att fullfölja sina planer. Ifråga om den betydligt kortare period — endast tre kvartal — för vilken vårenkäten avser framtidsbedömning, måste man i ännu högre grad utgå från att vederbörande företagsledning haft finansieringen säkerställd. Dessutom har nu kreditrestriktionerna varit i kraft så länge att man — i viss mån i motsats till i höstas — måste förutsätta att företagen kunnat ta hänsyn till dem vid planeringen av sina investeringar. Större delen av de för återstoden av 1960 väntade investeringarna måste

för övrigt redan vara beställda eller under byggnad. Det är givetvis sannolikt, att investeringsplanerna skulle visat sig vara ännu mer expansiva om kreditrestriktionerna inte alls bedrivits, och att dessa i denna mening har en betydelsefull effekt. Även om en ytterligare ännu ej förutsedd realeffekt fortfarande är tänkbar, finns det nu ingen anledning att, så som i den preliminära nationalbudgeten, införa någon särskild minuspost för att markera sannolikheten av en sådan extra investeringsreduktion av mera påtaglig betydelse.

På övriga poster görs endast detaljjusteringar som i det närmaste tar ut varandra. I stället för ett efterfrågeöverskott på »650—x» miljoner kronor anges alltså nu 200 miljoner. Det är problematiskt om detta får anses representera någon egentlig mildring i inflationstrycket. Riskerna för en fortsatt försämring av den yttre balansen måste dock nu bedömas mildare, då det visat sig att en stor del av 1960 års import gått till lagerökning och därmed skapat en viss buffert av samma natur som en ökning av valutareserven mot kommande påfrestningar.

I och för sig faller en avvikelse med endast 200 miljoner kronor från jämn balans självklart inom felmarginalerna för de mycket ungefärliga överslagsberäkningar det här gäller. Enbart på detta utslag skulle man därför inte kunna grunda något bestämt omdöme om den samhällsekonomiska balansen. Andra kunskapskällor bekräftar emellertid att siffrorna pekar åt rätt håll och att läget håller på att bli spänt i den meningen att efterfrågan på arbetskraft påtagligt överstiger tillgången på åtskilliga viktiga områden. Som en sammanfattning av de föreliggande arbetsmarknadstendenserna kan man säga, att näringslivet (framför allt industrin) eftersträvar samma ökning av antalet sysselsatta löntagare som förra året, men att endast hälften så stor ökning numera är möjlig. Detta omdöme grundas främst på länsarbetsnämndernas rapporter om arbetsmarknadsutsikterna, i sin tur grundade på både den löpande statistiken och direkta kontakter med näringslivet i alla delar av landet.

Knapphetssituationen tenderar att bli varaktig, så långt konjunkturläget nu kan bedömas. De risker för en internationell konjunkturavmattning som tycktes föreligga inför nästa höst och vinter, torde numera få bedömas som betydligt förminskade. Den tysk-holländska revalveringen verkar stimulerande på dessa länders handelspartners, och konjunkturutsikterna i Storbritannien och Förenta staterna kan bedömas mera positivt än vid årsskiftet. Det finns därför ingen anledning tro att den dämpning av exportutvecklingen, som tillsvidare förutses för skogsindustriernas del, skall sprida sig till övriga exportområden eller att den i och för sig skall komma att utvecklas till en mera allvarlig försämring.

Den nedgång i den interna konsumtionsvaruefterfrågan som formellt säsongrensade beräkningar markerar för andra och tredje kvartalen (se Konjunkturläget Februari 1961), motsvaras eventuellt mer än helt av minskad produktion under samma tid, eftersom den till mycket stor del sammanhänger med arbetstidsförkortningens koncentration till denna del av året

och kan inte betraktas som någon nämnvärd försvagning av konjunkturtrycket.

Den bild av en i viss grad »snedbelastad» arbetsmarknad som började framträda redan tidigt i höstas (se Konjunkturläget November 1960), kan således alltjämt registreras: relativt god balans på hög nivå inom konsumtionsvaru- och skogsindustrierna, men överkonjunktur och arbetskraftsbrist inom byggnads- och verkstadsindustrierna. Även på andra områden än industrin växlar läget mellan god balans, eller t. o. m. smärre lokala arbetskraftsöverskott, och utpräglad arbetskraftsbrist. Sådan förekommer och väntas bestå och åtminstone under sommarsäsongen skärpas inom flera av den offentliga förvaltningens grenar, inom transportväsendet och inom hotell- och restaurangbranschen. Dessutom väntas trots exportläget sysselsättningsökning i skogsbruket under återstoden av året, beroende bl. a. på avverkningssvårigheterna under den förflutna vintern och utbyggnaden av industrin i södra Sverige. — Allmänt gäller bristen på arbetskraft främst kvalificerad personal, tekniker och yrkesarbetare. Geografiskt kan man konstatera att bristen är särskilt markerad i de tre storstadsområdena.

Arbetsmarknadssituationen motsvaras för varumarknadens del av på många håll förlängda orderstockar och leveranstider. Trots detta är prisstegringstendenserna ännu relativt milda. Den stegring av lönenivån med 7 à 8 procent som inträtt under vardera av de två sista åren kan dock inte undgå att göra sig gällande. Tillsvidare har dock inte funnits anledning ändra den preliminära nationalbudgetens bedömning, att prisnivån 1961 kommer att bli 2 à 3 procent högre än under 1960. Det finns dock tecken på att den stabilitet eller tillbakagång i de internationella råvarupriserna, som delvis legat bakom lugnet på prisfronten, skulle kunna avlösas av en viss uppgång vilken dock — med reservation för politiska risker — knappast kan bli av mera långtgående art, detta med tanke på de grundläggande tendenserna i råvaruproduktionens utveckling.

Slutomdömet om det samhällsekonomiska balansläget och utvecklingstendenserna blir att de redan vidtagna åtgärderna för kombinerad säsong- och konjunkturdämpning visserligen kan väntas innebära att sommarsäsongen inte blir extremt överbelastad, men att ytterligare dämpningsåtgärder är önskvärda och att dessa bör vara både säsong- och konjunkturutjämnande med tanke även på nästa år. Ojämnheten i behovet av ytterligare arbetskraftstillskott innebär att selektiva omflyttningsstimulanser är särskilt behövliga.

Här tilläggs en kortfattad översikt av nationalbudgetens olika poster. Närmare beskrivningar och kommentarer lämnas i de särskilda kapitlen.

Bruttonationalprodukten. En genomgång av sannolika produktionsökningen under hänsynstagande till efterfrågeläget, arbetskraftstillgången, den tekniska kapaciteten, sannolika skördeutfallet, registrerade byggnadsplaner och hittills kända tendenser i fråga om den årliga produktivitetsutvecklingen pekar på en ökning av *varu*produktionen med 3 1/2 procent mellan 1960 och 1961. För *tjänster* förutsätts att distributionens bidrag till bruttonationalprodukten stiger i takt med varuproduktionen, dock något i överkant med

hänsyn till att distributionsapparatens kapacitet förra året blev något underutnyttjad under första delen av året. Bostadsnyttjande och offentliga tjänster beräknas utifrån uppskattad ökning av bostadsbeståndet respektive planerad offentlig konsumtion. Sammanräknat erhålls en ökning med 2 600 miljoner kronor eller nära 4 procent, varav 1 procent genom ökning av arbetskraften och 3 genom höjd produktivitet.

Importen. Enligt kommerskollegiets undersökningar — huvudsakligen kontakter med branschorganisationer — skulle importvolymen stiga med ca 4 procent eller ca 600 miljoner kronor. Detta överensstämmer också ungefärligt med vad som skulle bli utrymmet för importökning vid den sannolika exportökningen (se nedan) om man utgår ifrån att valutareserven inte skall minskas.

Privata investeringar. Industriinvesteringarna beräknas öka med 400 miljoner (9 procent), handelns byggnader med 100 miljoner (15 procent), de privata bostadsinvesteringarna med 150 miljoner (5 procent), medan samfärdselns anskaffning av transportmedel *minskas* med 80 miljoner (—3 procent; minskningen gäller båtar och flygplan men bilanskaffningen ökar). Med tillägg för ytterligare några poster skulle de privata investeringarna ökas med 620 miljoner (5 procent), varav byggnader med 415 miljoner (6 procent) och »övrigt», dvs. maskiner och transportmedel, med 205 miljoner (3 procent). I siffrorna inkluderas underhåll och reparationer. Hänsyn har tagits till effekten av Industriförbundets rekommendation om uppskov med mindre nödvändiga investeringar, liksom också till att de på våren uppgivna investeringsplanerna synes vara något i överkant.

De *statliga investeringarna* beräknas bli praktiskt taget oförändrade eller stiga med endast 20 miljoner. K. Maj:ts cirkulär om reducerade sysselsättningsplaner m. m. synes ha medfört en reduktion med några tiotal miljoner i förhållande till vad som annars skulle ha inträffat. — De *kommunala* investeringarna har beräknats stiga med 150 miljoner (4 procent), varav 50 för bostäder. Detta enligt enkätuppgifter från november och mars, justerade för vanlig överskattning, en viss effekt av kommunförbundens rekommendation om återhållsamhet samt missvisning i 1960 års utgångssiffror m. h. t. varuskattens inflytande på betalningsstatistiken. — *Lagerinvesteringarnas* stora ökning med 1 400 miljoner har omnämnts ovan.

Den privata konsumtionen. Enskilda personers inkomster, inklusive alla avgifter osv., beräknas stiga med 10 procent. Med avdrag för skatter och försäkringsavgifter blir disponibla inkomstens stegring närmare 9 procent. Vid en beräknad levnadskostnadsstegring på 2 1/2 procent återstår en realinkomstökning på 6 procent. Denna relativt stora realinkomstökning skulle normalt kunnat väntas medföra en stor sparandeökning. Eftersom sparandet redan under 1960 hade blivit ovanligt stort på grund av bakslaget i konsumtionsvaruköpen efter oms-rushen före årsskiftet, får man dock i år endast räkna med en obetydlig sparandeökning. Ökningen i konsumtionsvaruefterfrågan har därför beräknats till 5 1/2 procent eller 2 000 miljoner kronor.

Den *statliga och kommunala konsumtionen* har beräknats stiga med vardera ca 5 procent eller totalt 450 miljoner. Det gäller huvudsakligen utvidgningen av den offentliga servicen inom sjukvård, undervisning m. m. Uppskattningen baseras på upprättade stater under vanligt hänsynstagande till statistiska missvisningar häri.

II. Försörjningsbalansen 1960

Konjunkturinstitutets reviderade beräkningar över försörjningsbalansen 1960 innebär vissa justeringar i förhållande till de kalkyler som lades fram i den preliminära nationalbudgeten. Ökningen i det svenska varuutbytet med utlandet 1959—1960 liksom lageruppbyggnaden under 1960 inom framför allt industrin var sålunda underskattad i de preliminära beräkningarna. Å andra sidan har konsumtionsökningen för hushållen nedjusterats något. Beträffande den offentliga konsumtionen saknas nytt material vad avser den kommunala delen, medan de nya siffrorna för statens löpande utgifter för varor och tjänster anger en något lägre ökning än enligt decemberberäkningarna. Däremot synes bruttoinvesteringarna totalt ha visat samma ökning som man tidigare hade anledning räkna med.

Bruttonationalprodukten, beräknad från användningssidan, skulle enligt nu tillgänglig statistik visa en volymökning med drygt 3 1/2 procent från 1959 till 1960. Samtidigt utförda kalkyler från produktionssidan anger en inte obetydligt större tillväxt i totalproduktionen. Enligt beräkningar byggda på produktionsstatistik för industri, jordbruk, skogsbruk, byggnadsverksamhet m. m. skulle bruttonationalprodukten ha stigit med ungefär 5 procent från 1959 till 1960. En differens mellan resultaten enligt de båda beräkningssätten inträffar normalt. Osäkerheten i båda beräkningarna är nämligen, särskilt så länge definitiv årsstatistik för 1960 saknas, avsevärd.

Anmärkning om *missvisningar i statistiken* till följd av den så kallade oms-rushen. Beräkningarna i de poster som sammanfattas i försörjningsbalansen skall i princip bygga på uppgifter om faktiska leveranser eller nedlagda material- och arbetskostnader. I skilda fall har dock uppgifter i stället erhållits om betalningarna. Den tidigareläggning av betalningarna som med stor sannolikhet förekom inom vissa områden i samband med den allmänna varuskattens införande vid årsskiftet 1959—1960 med syfte att undvika skatt för varor levererade under 1960, skulle då ha medfört att försörjningsbalanssiffrorna för både 1959 och 1960 blivit missvisande. Detta synes i särskilt hög grad ha varit fallet med de kommunala investeringarna; beräkningarna härom bygger nämligen helt på betalningsstatistik. Utförda kalkyler ger också indirekt vid handen att den kommunala investeringssiffran blivit för hög 1959 och för låg 1960. Storleksordningen av missvisningen är mycket vansklig att precisera men det sannolikaste är att den motsvarat ett belopp på ca 100 miljoner kronor. De ursprungliga beräkningarna över kommuninvesteringarna för 1959 och 1960 har korrigerats med detta belopp i försörjningsbalanstabellen (tabell 1). I detaljsiffrorna i tabell 2 kvarstår däremot de okorrigerade siffrorna. För bruttonationalproduktens del innebär korrigeringen att volymökningen 1959—1960 uppjusterats från ca 3 procent till ovan angivna 3 1/2 procent.

Statistiskt underlag saknas i det närmaste helt för att bedöma i vad mån andra poster på användningssidan är behäftade med samma typ av fel som

Tabell II: 1. Försörjningsbalans 1956—1960

Miljoner kronor

	1954 års priser			
	1956	1957	1958	1959
Tillgång				
Bruttonationalprodukt till marknadspris	48 571	50 225	50 718	53 275
Import av varor, cif	10 874	11 648	11 871	12 464
Minskning av lager m. m.	—	—	102	301
Summa tillgång	**59 445**	**61 873**	**62 691**	**66 040**
Användning				
Privat inhemsk bruttoinvestering	8 421	8 444	9 068	9 635
Statlig inhemsk bruttoinvestering	3 457	3 562	3 726	4 164
Kommunal inhemsk bruttoinvestering	2 628	2 892	2 955	3 182
Ökning av lager m. m.	615	1 027	—	—
Export av varor, fob, och nettot av tjänster	10 585	11 545	11 417	12 123
Privat konsumtion	28 094	28 569	29 490	30 571
Statlig konsumtion	2 320	2 366	2 401	2 563
Kommunal konsumtion	3 325	3 468	3 634	3 802
Summa användning	**59 445**	**61 873**	**62 691**	**66 040**
Bruttonationalproduktens proc. förändring sedan föregående år		+ 3 ½	+ 1	+ 5

Anm. Beräkningen av de poster ur nationalräkenskaperna, som sammanfattas i försörjningsbalansen, skall i princip bygga på uppgifter om faktiska leveranser eller nedlagda material- och arbetskostnader. I vissa fall har dock beräkningarna måst baseras på uppgifter om betalningarna. Den tidigareläggning av betalningarna som förekom inom skilda områden i samband med den allmänna varuskattens införande vid årsskiftet 1959/60 med syfte att undvika beskattning för varor levererade under 1960, har då medfört att de siffror ur nationalräkenskaperna, som bygger på betalningsstatistik, ger en missvisande bild av den reella utvecklingen genom att siffrorna för 1959 blivit för höga och siffrorna för 1960 i motsvarande mån för låga. Statistiskt underlag för att korrigera denna missvisning föreligger endast för de kommunala investeringarna och där blott i ofullständig omfattning. Det belopp på 100 miljoner kronor som för dessa investeringar förts över från 1959 till 1960 är därför omgivet av stor osäkerhetsmarginal. Såsom redan påpekades i den preliminära nationalbudgeten för 1961 har också statistiken för industriinvesteringarna sannolikt påverkats av betalningsförskjutningar på så vis att den för 1959 anger ett ca 50 miljoner kronor högre och för 1960 ett lika mycket lägre belopp än den reella utvecklingen. Någon korrigering för denna förmodade missvisning har emellertid inte gjorts i tabellen.

siffrorna över kommuninvesteringarna. Detta innebär att en besvärande osäkerhetsfaktor vidlåder dessa försörjningsbalansberäkningar för 1959 och 1960. Det kan nämnas att beräkningarna av bruttonationalprodukten från produktionssidan för två-årsperioden 1958—1960 ger i stort sett samma resultat som beräkningarna från användningssidan. Enligt tabell 1 steg bruttonationalprodukten med närmare 9 procent från 1958 till 1960. Enligt kalkylerna från produktionssidan var ökningen 1958—1959 4 procent och från 1958 till 1960 visar även dessa beräkningar en produktionsstegring med ca 9 procent.

1960	Förändring 1959—1960		Löpande priser 1960	Förändring 1959—1960	
	Miljoner kronor	Procent		Miljoner kronor	Procent
55 253	+ 1 978	+ 3 ½	68 499	+ 5 398	+ 8 ½
14 624	+ 2 160	+ 17 ½	14 888	+ 2 400	+ 19
—	— 301	.	—	— 265	.
69 877	**+ 3 837**	**+ 6**	**83 387**	**+ 7 533**	**+ 10**
10 240	+ 605	+ 6 ½	12 763	+ 1 415	+ 12 ½
4 070	— 94	— 2 ½	5 069	+ 131	+ 2 ½
3 163	— 19	— ½	3 923	+ 210	+ 5 ½
1 161	+ 1 161	.	1 381	+ 1 381	.
13 645	+ 1 522	+ 12 ½	14 440	+ 1 986	+ 14
31 034	+ 463	+ 1 ½	36 956	+ 1 715	+ 5
2 656	+ 93	+ 3 ½	3 569	+ 295	+ 9
3 908	+ 106	+ 3	5 286	+ 400	+ 8
69 877	**+ 3 837**	**+ 6**	**83 387**	**+ 7 533**	**+ 10**
+ 3 ½			+ 8 ½		

1. Inhemska bruttoutgifter

De totala bruttoinvesteringarna[1] beräknas ha ökat med närmare 3 procent[2] i volym 1959—1960 mot närmare 8 procent 1958—1959. I löpande priser ökade investeringarna knappt 9 procent båda åren. Prisstegringen mellan 1959 och 1960 hänför sig delvis till omsättningsskatten.

De statliga bruttoinvesteringarna har totalt sett minskat i volym räknat med 2 1/2 procent och de kommunala efter korrigering för omsättningsskat-

[1] Som grundval för beräkningarna över investeringsverksamheten kan huvudsakligen följande källor nämnas: 1) *bostäder:* månadsstatistik från bostadsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen; 2) *jordbruk, skogsbruk och fiske:* uppgifter från statistiska centralbyrån, statens forskningsanstalt för jordbruksbyggnader, jordbrukets utredningsinstitut, skogsstyrelsen och domänstyrelsen; 3 o. 4) *industri och kraftverk:* kommerskollegiets kapitalinvesteringsenkäter; 5) *handel:* arbetsmarknadsstyrelsens tillståndsgivningsstatistik; 6) *samfärdsel:* kommerskollegiets kapitalinvesteringsenkäter, registreringsstatistik för motorfordon, Sveriges varvsindustriförening samt utrikeshandelsstatistiken; 7 o. 8) *förvaltning, sociala ändamål, skolor, kyrkor m. m.:* riksräkenskapsverkets budgetredovisning; 9) *vägar och gator m. m.:* uppgifter från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt arbetsmarknadsstyrelsen; 10) *militära investeringar:* uppgifter från försvarsdepartementet och riksräkenskapsverket. — Dessutom bör nämnas *statistiska centralbyråns kommunstatistik*, vilken berör grupperna 1), 4), 6), 7), 8) och 9).

[2] Efter den ovan omtalade korrigeringen av de kommunala investeringarna. Detaljsiffrorna i tabell 2 är däremot okorrigerade; korrigeringsbeloppet har nämligen ej kunnat fördelas på olika investeringsslag. Kommentarerna i fortsättningen beträffande investeringarna bygger därför på okorrigerat material där inte annat sägs.

Tabell II: 2. Bruttoinvesteringar 1956—1960

Miljoner kronor i löpande priser

	1956	1957	1958	1959	1960	Förändring i procent i fasta (1954 års) priser			
						1956—1957	1957—1958	1958—1959	1959—1960
Inklusive underhåll:									
Byggnader och anläggningar totalt	9 150	9 764	10 437	11 665	12 367	+ 3	+ 6	+ 10	0
därav: bostäder	3 483	3 646	3 881	4 200	4 378	+ 1	+ 6	+ 6	— 2
industri	952	994	1 118	1 209	1 484	0	+ 12	+ 7	+ 15
övrigt	4 715	5 124	5 438	6 256	6 505	+ 4	+ 5	+ 13	— 2
Maskiner och apparater totalt	6 854	7 429	7 951	8 435	9 288	+ 3	+ 6	+ 6	+ 5
därav: industri	2 291	2 351	2 651	2 811	3 152	0	+ 12	+ 5	+ 5
övrigt	4 563	5 078	5 300	5 624	6 136	+ 5	+ 3	+ 7	+ 5
Totala bruttoinvesteringar inklusive underhåll (utan korr.)	**16 004**	**17 193**	**18 388**	**20 100**	**21 655**	**+ 3**	**+ 6**	+ 8	+ 2
D:o med korr.[1]	.	.	.	**20 000**	**21 755**	.	.	+ 8	+ 3
Exklusive underhåll:									
Byggnader och anläggningar totalt	6 524	6 940	7 583	8 558	8 990	+ 3	+ 9	+ 11	— 1
därav: bostäder	2 566	2 694	2 898	3 088	3 136	+ 2	+ 7	+ 4	— 4
industri	705	739	849	923	1 167	0	+ 15	+ 9	+ 19
övrigt	3 253	3 507	3 836	4 547	4 687	+ 4	+ 8	+ 17	— 2
Maskiner och apparater totalt	4 528	4 943	5 369	5 770	6 356	+ 4	+ 8	+ 9	+ 5
därav: industri	1 360	1 369	1 657	1 791	2 042	— 1	+ 21	+ 7	+ 6
övrigt	3 168	3 574	3 712	3 979	4 314	+ 6	+ 2	+ 10	+ 5
Totala bruttoinvesteringar exklusive underhåll	**11 052**	**11 883**	**12 952**	**14 329**	**15 346**	**+ 3**	+ 8	**+ 10**	+ 2

[1] Siffror »med korr.» är korrigerade med 100 milj. nedåt resp. uppåt 1959 och 1960 med hänsyn till betalningsförskjutningar för de kommunala investeringsutgifterna i samband med varuskatten.

tens effekt på det statistiska materialet, med 1/2 procent, medan de privata investeringarna ökat med 6 1/2 procent. Investeringsutvecklingen 1959—1960 kontrasterar mot utvecklingen 1958—1959, då de offentliga investeringarna steg betydligt mer än de privata.

Liksom de båda närmast tidigare åren har investeringsverksamheten inom industrin expanderat starkt 1959—1960. Kraftigt ökade investeringar noteras för bl. a. metall- och verkstadsindustrin, skogsindustrierna, textilindustrin samt läder-, hår- och gummivaruindustrin. För gruvindustrin däremot var investeringsverksamheten avsevärt lägre 1960 än 1959, och minskade investeringar (i fasta priser) registrerades även för livsmedels- och dryckesvaruindustrin samt för den kemisk-tekniska industrin. Förutom industriinvesteringarna har investeringarna i privata transportmedel och investeringarna inom handeln ökat speciellt kraftigt.

Tabell II: 3. Privat konsumtion 1955—1960

	Miljoner kronor i löpande priser		Förändringar i procent i fasta (1954 års) priser				
	1959	1960	1955–1956	1956–1957	1957–1958	1958–1959	1959–1960
Livsmedel	10 466	10 949	+ 1	0	+ 3	+ 2	+ 1
Spritdrycker och viner	1 561	1 633	+ 10	− 11	− 11	+ 1	+ 1
Tobak	1 124	1 247	+ 1	+ 3	+ 3	+ 3	+ 8
Bostad	3 472	3 700	+ 4	+ 4	+ 4	+ 4	+ 4
Bränsle och lyse	1 705	1 746	+ 4	− 7	+ 11	− 1	+ 7
Beklädnad	4 284	4 464	+ 4	+ 2	+ 2	+ 3	− 1
Inventarier	2 968	2 957	+ 5	+ 7	+ 11	+ 13	− 3
Fordon	3 026	3 215	+ 8	+ 11	+ 6	+ 13	+ 2
Resor	1 286	1 300	− 4	− 4	− 2	− 1	+ 1
Sjukvård, hygien, hemvård etc.	2 115	2 273	+ 4	+ 3	+ 4	+ 3	+ 2
Övrigt	2 906	3 118	− 1	+ 3	+ 1	+ 1	+ 2
Summa	34 911	36 602	+ 3	+ 2	+ 3	+ 4	+ 2
+ Banktjänster	175	184	+ 6	+ 14	+ 13	+ 10	+ 3
+ Försäkringstjänster	396	423	+ 2	+ 12	− 3	− 4	+ 2
− Dubbelräkning	241	253	·	·	·	·	·
Total privat konsumtion	**35 241**	**36 956**	**+ 3**	**+ 2**	**+ 3**	**+ 4**	**+ 2**
därav: varaktiga varor	4 764	4 793	+ 4	+ 8	+ 5	+ 13	− 4
tjänster	9 019	9 570	+ 1	+ 3	+ 2	+ 2	+ 3
övrigt	21 458	22 593	+ 4	+ 1	+ 3	+ 2	+ 2

Investeringsverksamheten inom bostadsområdet, vilken tilläts expandera avsevärt under perioden 1957—1959, har dämpats något från 1959 till 1960; inklusive underhåll beräknas den ha minskat med ca 2 procent. Bostadsinvesteringarna exklusive underhåll, d. v. s. de under året nedlagda kostnaderna för ny- och ombyggnader, har minskat något mer, med nära 4 procent. Antalet färdigställda lägenheter uppgick under 1960 till 68 000 mot 69 000 under 1959. Antalet påbörjade lägenheter var under 1959 70 800. De beräknas ha varit något färre 1960. Samtidigt som den genomsnittliga lägenhetsstorleken minskat något har byggnadstiden för flerfamiljshus förlängts.

Den tidigare expansionen av byggnads- och anläggningsverksamheten har totalt sett icke fortsatt från 1959 till 1960. Brist på produktionsresurser har lagt hinder i vägen härför. Investeringarna i industribyggen har dock kunnat ökas kraftigt även 1959—1960, till stor del tack vare det utrymme som skapats av att bostadsinvesteringarna liksom övrig byggnadsverksamhet minskat. Däremot visar de totala investeringarna i maskiner och apparater ungefär samma ökning 1959—1960 som under de närmast föregående två åren.

Från 1959 till 1960 ökade den *privata konsumtionen*[1] med ca 5 procent

[1] Bland källorna för beräkningarna av den privata konsumtionen 1959—1960 kan nämnas socialstyrelsens omsättningsstatistik för detaljhandeln, direkta uppgifter om försäljningens värde eller kvantitet (vad gäller bl. a. telefon och telegram, radio- och TV-licenser, sprit och tobak samt resor), registreringsstatistiken för personbilar samt nöjes- och varuskattestatistik. Beräkningarna av livsmedelskonsumtionen utförs av statens jordbruksnämd på grundval av bl. a. leverans- och tillförselstatistik.

i löpande priser och med något mer än 1 1/2 procent i fasta priser (i tabellen är siffran avrundad till 2 procent). Nedjusteringen av den privata konsumtionens ökning 1959—1960 i förhållande till beräkningarna i den preliminära nationalbudgeten berör ett flertal varugrupper, i första hand dock hushållens utgifter för inventarier och fordon.

Prisstegringen för konsumtionen var relativt obetydlig, om man undantar omsättningsskatten.

Nedgången i ökningstakten för den totala privata konsumtionsvolymen från 4 procent 1958—1959 till 2 procent 1959—1960 ligger huvudsakligen på de varaktiga varorna (främst inventarier och personbilar), vilka volymmässigt minskat med drygt 3 1/2 procent. Påverkan av oms-rushen under fjärde kvartalet 1959 förklarar den speciella utvecklingen för de varaktiga varorna 1959—1960; även inköpen av bl. a. kläder synes till en viss del ha påverkats av oms-rushen.

Tobaksförbrukningen har ökat avsevärt 1959—1960. Enligt beräkningarna i tabell 3, som bygger på uppgifter om leveranser från tobaksmonopolet till återförsäljare, skulle en ökning med 8 procent i volym ha ägt rum. I samband med att tobaksförsäljningen blev fri 1960 utökades antalet återförsäljare. Det är därför tänkbart att en del av konsumtionsökningen i tabell 3 i stället borde ha registrerats som lagerökning i tabell 6 (jfr noten till denna tabell).

För den *offentliga konsumtionen* föreligger som nämnts nya siffror endast för den statliga konsumtionen. Denna beräknas ha stigit med ca 3 1/2 procent i volym 1959—1960, medan den kommunala konsumtionen ökat med ca 3 procent.

2. Utrikeshandel och lagerutveckling

Bytesbalansen med utlandet försämrades med ca 400 miljoner kronor från 1959 till 1960 (se tabell 4). Högkonjunkturen i Sverige och utomlands ledde till en kraftig expansion av varu- och tjänsteutbytet med utlandet 1959—1960. Varuimporten steg särskilt kraftigt, delvis som en följd av betydande uppbyggnad av råvarulagren under fjolåret. Även exporten av varor visade en osedvanligt stark ökning, främst orsakad av efterfrågeexpansionen i de västeuropeiska högkonjunkturländerna.

Den påtagliga prisstabilitet som kännetecknat den nuvarande högkonjunkturen, såväl i Sverige som internationellt, präglade även prisutvecklingen i den svenska utrikeshandeln 1959—1960. De mindre prisrörelser som dock ägde rum gick i summa till Sveriges favör. Vid helt oförändrade priser (men vid faktiskt inträffad kvantitetsmässig utveckling) skulle, som framgår av nedre delen av tabell 4, underskottet i bytesbalansen ha ökats ännu något mer 1959—1960 än som skedde. Bytesförhållandet i varuutbytet (terms of trade) förbättrades nämligen med ca 1 procent och fraktnivån för den svenska handelsflottans transporttjänster visade en mindre uppgång.

Tabell II: 4. Bytesbalansen 1956—1960

Miljoner kronor

	1956	1957	1958	1959	1960	Förändring 1959—1960 i procent
Löpande priser						
Export av varor, fob	10 067	11 062	10 799	11 424	13 285	+ 16
Import av varor, cif	11 434	12 567	12 249	12 488	14 888	+ 19
Handelsbalansens saldo	− 1 367	− 1 505	− 1 450	− 1 064	− 1 603	·
Nettoinsegling	1 049	1 265	1 085	1 073	1 180	+ 10
Bruttoinsegling	+ 2 099	+ 2 418	+ 2 152	+ 2 133	+ 2 266	+ 6
Kostnader i utlandet vid utrikes sjöfart	− 1 050	− 1 153	− 1 067	− 1 060	− 1 086	+ 2
Utländska fartygs utgifter i Sverige	166	175	165	167	175	+ 5
Övriga tjänster m. m. netto	+ 25	− 30	− 80	− 210	− 200	·
Bytesbalansens saldo	− 127	− 95	− 280	− 84	− 448	
Fasta (1954 års) priser						
Export av varor, fob	9 583	10 464	10 434	11 270	12 761	+ 13
Import av varor, cif	10 874	11 648	11 871	12 464	14 624	+ 17
Handelsbalansens saldo	− 1 291	− 1 184	− 1 437	− 1 194	− 1 863	·
Nettoinsegling	824	953	920	921	938	+ 2
Utländska fartygs utgifter i Sverige	154	156	140	141	142	+ 1
Övriga tjänster m. m. netto	+ 24	− 28	− 77	− 209	− 196	·
Bytesbalansens saldo	− 289	− 103	− 454	− 341	− 979	·

Exportens volym ökade med 13 procent och värdet med 16 procent; för priserna noterades alltså en uppgång med ungefär 3 procent. Vissa varugrupper ökade ovanligt starkt i volym, malmer med 26 procent, papper och papp med 17 procent och verkstadsprodukter med 15 procent. Bland verkstadsprodukterna ökade maskinexporten med hela 20 procent.

Importen ökade med ca 17 procent i volym och ca 19 procent i värde; prisstegring alltså 2 procent. Enligt konjunkturinstitutets nya volymberäkningar för importen, grupperad efter användningsområden, var det importen av råvaror till industrin som steg särskilt starkt. För konsumtionsråvaror ökade importvolymen med 13 procent och för övriga industriråvaror anges en uppgång med 27 procent. Även för färdiga konsumtionsvaror ägde en betydande importökning rum, vilken med hänsyn till den svaga ökningen i den privata konsumtionen måste ha resulterat i ökade lager för vissa grupper av konsumtionsnyttigheter. De icke varaktiga konsumtionsvarorna steg med 11 procent i volym, medan gruppen varaktiga konsumtionsvaror ökade med 5 procent. En avsevärd stegring noterades även för importen av investeringsvaror (+ 16 procent) liksom för bränslen och drivmedel (+ 21 procent).

I den preliminära nationalbudgeten räknades med en lagerökning av storleksordningen 500 miljoner kronor, en uppgift som baserades på av företagen i samband med investeringsenkäten i oktober avlämnade uppskattningar

Tabell II: 5. Lagerförändringar för statistiskt belysta produktions- och distributionsområden 1956—1960

	Miljoner kronor i genomsnittliga återanskaffningspriser för respektive år				
	1956	1957	1958	1959	1960
Gruvor[1]	+ 10	+ 2	+ 35	− 4	− 6
Järn-, stål- och andra metallverk[1]	+ 110	+ 153	− 38	+ 125	+ 207
Varv[1]	+ 244	+ 319	+ 38	− 32	− 88
Verkstadsindustri i övrigt[1]	+ 353	+ 366	+ 53	− 186	+ 905
Jord- och stenindustri	+ 17	+ 26	− 10	− 5	+ 27
Träindustri[2]	− 4	− 112	+ 99	− 196	+ 167
Massa-, pappers- och grafisk industri		+ 150	+ 15	− 160	− 2
Livsmedelsindustri	− 27	+ 52	− 39	+ 52	+ 96
Textil- och beklädnadsindustri	− 53	+ 34	− 11	− 3	+ 34
Läder-, hår- och gummivaruindustri	− 20	+ 20	− 15	+ 23	+ 27
Kemisk-teknisk industri	+ 27	+ 24	− 15	+ 8	+ 65
Bränsle i industrin[3] (inkl. el-, gas- o. vattenverk)	+ 71	+ 40	− 18	− 7	− 8
Summa industri	+ 728	+ 1 074	+ 94	− 385	+ 1 424
Handel[4]	+ 87	+ 118	− 161	[5] + 90	+ 167
Variation i kreaturskapital	− 80	+ 10	+ 20	− 10	− 60
Variation i skogsuttag	− 20	+ 20	− 60	+ 40	− 150
Summa lagerförändringar	**+ 715**	**+ 1 222**	**− 107**	**− 265**	**+ 1 381**
Summa lagerförändringar i fasta (1954 års) priser	**+ 615**	**+ 1 027**	**− 102**	**− 301**	**+ 1 161**

[1] Inklusive bränslelagerförändringar. — [2] 1956—1959 inklusive trävaruhandel. — [3] Exklusive bränslelagerförändringar inom gruvföretag, järn-, stål- och andra metallverk samt verkstadsindustri. — [4] Omfattar lagren inom bilhandel (personbilar), bränslehandel, järngrosshandel, livsmedelshandel (inkl. förändringarna av lagren av brödsäd hos jordbrukarna), lädergrosshandel och skohandel samt textilhandel. — [5] Därav + 51 miljoner kronor enligt en specialundersökning för lagerutvecklingen under 1959 avseende flertalet av de branscher inom detalj- och partihandel som inte har nämnts i not 4.

om sin sannolika lagerställning vid årsskiftet. Nu föreliggande statistik anger en väsentligt större lageruppgång. Lagerökningen under fjolåret kan uppskattas ha varit av storleksordningen drygt 1 miljard kronor i 1954 års priser och därmed av samma betydande storlek som under 1955 och 1957 (se tabell 5). I löpande priser beräknas lagerökningen totalt ha uppgått till ca 1,4 miljarder kronor under 1960. Exkluderas variationer i kreaturskapital och skogsuttag, vilka under året inneburit en lageruttömning, stiger siffran till ca 1,6 miljarder kronor.

För industrins del uppvisar järn- och metallverken samt framför allt verkstadsindustrin exklusive varven kraftig lagertillväxt. Inom dessa branscher synes lagren ha stigit för såväl råvaror som varor i arbete och färdigvaror. Beträffande råvarulagren synes lageruppbyggnaden under fjolåret ha resulterat i något för stora lager inom såväl järn- och stålverken som inom de olika branscherna av verkstadsindustrin enligt företagsledarnas omdömen till konjunkturinstitutets konjunkturbarometer vid slutet av fjärde kvartalet 1960. Färdigvarulagren däremot bedömdes enligt samma källa som snarast för små. Beträffande varven har lagervariationerna varit små, bortsett

från en relativt kraftig nedgång för varor under arbete. I övrigt märks en betydande ökning av råvarulagren inom träindustrin, medan massaindustrins lager av färdigvaror synes ha minskat något. Inom handeln, som endast delvis är täckt av lagerstatistik, visade livsmedelshandeln en lagerminskning, medan lagren inom såväl textilhandeln som bilhandeln synes ha vuxit avsevärt.

III. Utrikeshandeln

1. Sveriges export och import 1960

Under intryck av snabbt växande efterfrågan såväl i Sverige som i Västeuropa i övrigt steg den svenska utrikeshandeln kraftigt mellan 1959 och 1960. Genom den speciellt starka uppgången mot slutet av förra året kom de definitiva förändringstalen för både exporten och importen att bli ett par procentenheter större än vad som angavs i den preliminära nationalbudgeten. Värdeökningarna 1959—1960 blev således 16 procent för exporten och 19 procent för importen. Motsvarande volymförändringar var 14 respektive 18 procent; bytesförhållandet förbättrades härigenom med en procentenhet. För handelsbalansens del innebar denna utveckling att underskottet, som 1959 var ca 1 060 miljoner, ökade till 1 600 miljoner kronor eller ca 125 miljoner mer än vad man räknade med i den preliminära nationalbudgeten.

De förskjutningar i utrikeshandelns områdesfördelning, som ägde rum under fjolåret, innebar i huvudsak att EMA-ländernas[1] andel av den svenska exporten steg något medan USA-andelen reducerades; för importen var förhållandet det rakt motsatta. Exporten till övriga EFTA-länder och till EEC[1] steg procentuellt ungefär lika mycket medan införseln från det förstnämnda området ökade något snabbare. Om man enbart ser på utvecklingen under andra halvåret — EFTA-avtalet trädde i kraft först vid halvårsskiftet 1960 — jämfört med samma tid 1959 framgår det att både i fråga om importen och exporten växte den svenska utrikeshandeln med EFTA-området snabbare än med EEC.

2. Bytesbalansen och valutareserven 1960

Till omkring fem sjättedelar motsvarades underskottet på handelsbalansen 1960 av nettot av sjöfartsintäkterna, vilka för övrigt också steg något mer än enligt den preliminära nationalbudgeten. Bytesbalansens minussaldo förra året blev ca 460 miljoner, vilket är ca 430 miljoner mer än 1959 och omkring 185 miljoner mer än 1958. De kända kapitaltransaktionerna gav vidare ett netto på — 70 miljoner, varför valutareservens minskning teoretiskt skulle ha uppgått till ca 535 miljoner kronor. Den faktiska minskningen var emellertid endast 160 miljoner kronor; nedgången låg helt hos affärsbankerna medan riksbankens guld- och valutatillgångar steg inte oväsentligt.

[1] EMA = det europeiska monetära avtalet, EFTA = det europeiska frihandelsområdet (»de sju»), EEC = den gemensamma marknaden (»de sex»).

Förskjutningsposten, förmodligen till stor del ett uttryck för systematiska fel i handels- och betalningsstatistiken, kom därför att bli ca 375 miljoner kronor.

3. Sveriges export 1961

I Västeuropa, som mottar i runt tal två tredjedelar av den svenska exporten, tyder konjunkturindikatorerna allmänt på en fortsatt högkonjunktur; detta gäller nu även för Storbritannien, där en konjunkturförsvagning via exporten och vissa delar av den privata konsumtionen gjort sig gällande under senare delen av 1960. Prognoserna för bruttonationalprodukten anger överlag en fortsatt, väsentlig tillväxt under 1961 framför allt som följd av betydande investeringsökningar i näringslivet samt tilltagande privat konsumtion; tyngdpunkten i investeringsuppgången synes förskjutas från byggnadsområdet, där expansionen också hålls tillbaka av allmän arbetskraftsbrist, till maskinområdet. Den lageruppbyggnad som särskilt under första hälften av 1960 satte sin prägel på den västeuropeiska konjunkturutvecklingen har av allt att döma helt upphört; för innevarande år kan man inte räkna med någon mera påtaglig efterfrågestimulans härifrån.

Handelspolitiskt tilldrar sig de fortsatta tullsänkningarna inom EEC och EFTA största intresset. Inom EEC har den interna tullavvecklingen mellan de sex länderna vid ingången av 1961 nått 30 procent räknat från de ursprungliga nationella tullarna. Från nämnda tidpunkt har vidare skett en första anpassning av de nationella tullarna mot tredje land till den gemensamma yttre tullmuren. Vad beträffar EFTA skedde den 1 juli 1960 den första tullreduktionen gentemot medlemsstaterna med 20 procent. Enligt ett redan fattat beslut om acceleration kommer vidare en ytterligare sänkning av tullarna med 10 procent att ske den 1 juli 1961 i stället för vid ingången av 1962, vilket ursprungligen avsetts. Ett studium av den svenska exportens och importens varu- och länderfördelning under 1960 ger inget entydigt svar på frågan i vilken mån de inträdda tullförändringarna i Västeuropa haft inverkan på vår utrikeshandel. Det förhållandet, att handelsutbytet med EFTA-gruppen under andra halvåret i fjol ökade snabbare än gentemot EEC trots att konjunkturuppsvinget var väsentligt starkare i sistnämnda område kan dock kanske tas som ett tecken på verkan av dessa inträffade och förväntade tulländringar.

Recessionen i Förenta staterna har under den gångna delen av 1961 inte brutits men inte heller undergått någon allvarligare fördjupning. Lagren, som genom omslaget från kraftig uppbyggnad efter stålstrejken till nedskärning mot slutet av fjolåret spelade huvudrollen i den totala efterfrågedämpningen, har fortsatt att sjunka. Bostadsbyggandets länge väntade uppgång som följd av bl. a. kreditlättnader har endast delvis kommit till stånd. Näringslivets fasta investeringar beräknas fortsätta att avta under första hälften av året, varefter en förnyad uppgång antas inträda. Rådande nedgångstendenser, vilka i viss grad förstärkts av försvagad konsumtionsefterfrågan i

samband med den inträffade minskningen av de totala inkomsterna, har emellertid motverkats av ökade offentliga utgifter samt fortsatt exportstegring så att avmattningen i den totala produktionen blivit mycket begränsad. För importens del har utvecklingen inneburit en fortsatt försvagning såväl vad beträffar råvaror o. dyl. som för färdigvaror. Med hänsyn till den allmänna aktivisering av den ekonomiska politiken i efterfrågestimulerande riktning som håller på att genomföras samt vidare den förbättring på framför allt investeringssidan som väntas inträda mot mitten av året verkar det emellertid troligt att den amerikanska importen stabiliseras och börjar återhämtas.

Någon väsentlig förändring i råvaruländernas situation har inte inträffat under de senaste månaderna. Den minskade efterfrågan från industriländerna i förening med stora utbud inom viktigare varuområden medförde under 1960 ett allmänt prisfall och sjunkande exportintäkter. Med en viss eftersläpning dämpades också råvaruländernas import. Även om prisutvecklingen under de första månaderna i år varit uppåtriktad torde råvaruländernas likviditetsposition ha försämrats så mycket att en förnyad importökning förmodligen låter vänta på sig.

En summering av föreliggande tendenser i världsekonomin ger således vid handen att på de för den svenska exporten primära marknaderna kan högkonjunkturen väntas bestå under 1961. Den ökade efterfrågan på svenska produkter, som detta förhållande pekar på, kan vidare förstärkas ytterligare dels direkt, dels indirekt via råvaruländerna, när den amerikanska konjunkturen åter vänder uppåt. En sådan utveckling är dock knappast så nära förestående att man kan räkna med någon mera påtaglig positiv effekt på den svenska exporten till dessa länderområden under innevarande år.

I den preliminära nationalbudgeten framlades två kalkyler för den svenska exportvolymens förändringar mellan 1960 och 1961. Den ena, baserad på kommerskollegiets undersökningar, angav en ökning på ca 4 procent medan den andra, i vilken man utgick från köparländernas produktionsprognoser för 1961 och den traditionella relationen mellan deras produktion och import, gav en stegring på 6 procent. I konjunkturinstitutets februarirapport påpekades det att en dylik ökning (4—6 procent), vilken bedömdes som realistisk, i stort sett innebar att exporten — bortsett från säsongvariationer — skulle ligga kvar på den höga nivå som uppnåddes mot slutet av 1960. Det synes för närvarande inte finnas skäl att frångå dessa uppskattningar av exportförändringen 1961. Kommerskollegium har i sin reviderade beräkning angivit en volymökning på 5 procent. Denna siffra baseras på förväntade ökningar inom flertalet varuområden. De viktigaste undantagen är livsmedelsgruppen, för vilken en kraftig exportnedgång väntas äga rum, samt trävaruexporten som kan antas sjunka som följd av den påtagliga lageruppbyggnaden hos importörerna under 1960 och den skärpta konkurrensen från bl. a. Canada. Bland de mest expansiva områdena märks papper och papp, samt som en avspegling av den västeuropeiska investeringskonjunktu-

ren, handelsfärdigt järn och stål samt maskiner och apparater. De justeringar av mottagarländernas prognoser för produktionsutvecklingen, som förekommit sedan december förra året, har vanligen inneburit smärre höjningar men dessa har dock inte varit större än att siffran 6 procent för exportökningen alltjämt synes giltig. Utförselstatistiken för årets första tre månader visar en värdeökning på nära 4 procent jämfört med samma period i fjol. Bl. a. med tanke på att kommerskollegiets kalkyl, baserad på enkäter bland exportörer m. fl., brukar ha en benägenhet att underskatta den faktiska ökningen och då vidare vissa eventuellt exporthöjande faktorer tillkommit, som man inte kunnat ta hänsyn till i denna kalkyl (bl. a. de västtyska och nederländska revalveringarna), har det befunnits lämpligt att som prognos för den svenska exportens volymökning stanna för 6 procent. Under antagande om en exportprisstegring på 2 procent (oförändrat från decemberberäkningen) skulle exportvärdet därmed öka med ca 8 procent 1960—1961.

4. Sveriges import 1961

Volymstegringen 1960—1961 för importen angavs i den preliminära nationalbudgeten till 5, alternativt 7 procent. Den första siffran byggde i huvudsak på kommerskollegiets uppskattningar medan den andra var resultatet av en schematisk kalkyl på basis av det traditionella förhållandet mellan bruttonationalprodukt och import i Sverige. När dessa olika beräkningar gjordes var inte den extraordinära importansvällningen mot slutet av 1960 känd. Denna följdes i januari—mars i år av en dämpning. Importvärdet för dessa tre månader stannade nämligen då på en nivå som låg nära 2 procent lägre än för samma period ett år tidigare och 9 procent lägre än under oktober— december. Kommerskollegiets nu reviderade studie av de aktuella tendenserna pekar på 4 procents ökning av importvolymen 1961. Med hänsyn till att förra årets höga import i mycket hög grad sammanhängde med en lagerökning, som i år inte kan tänkas fortsätta i samma höga omfattning, synes denna siffra böra godtagas utan någon sådan uppjustering som eljest kunde föranledas av mera allmänna överväganden om sambandet mellan total produktionsökning och importökning, helst som den tyska revalveringen tillkommit som en i viss mån bromsande faktor. Importökningen kan i första hand antas koncentreras till maskiner och apparater, bilar och kemiska produkter, medan särskilt införseln av järn och stål, inom vilket område lagerökningen i fjol var betydande, och livsmedel kan komma att redovisa minskningar.

Tillsammans med en förmodad prisuppgång på 1 procent — bl. a. som följd av valutauppskrivningen i Västtyskland och Nederländerna — skulle importvärdestegringen således bli 5 procent. Det kan nämnas att på grund av det högre utgångsläget skulle importens absoluta värde efter en sådan ökning bli något större än enligt den preliminära nationalbudgetens 8-procentiga alternativ.

5. Bytesbalansen och valutareserven 1961

Med värdemässiga import- och exportökningar på 5 respektive 8 procent skulle handelsbalansens underskott bli ca 300 miljoner kronor mindre än för 1960 eller omkring 1 300 miljoner. Sjöfartsnettot har beräknats komma att uppnå 1 450 miljoner; jämfört med decemberprognosen har siffran således höjts med 50 miljoner så att ökningen i förhållande till fjolårets resultat blir ca 100 miljoner. Då nettot av övriga tjänster beräknats uppgå till —200 miljoner kronor och kapitaltransaktionerna inte väntas ge vare sig underskott eller överskott skulle guld- och valutareserven alltså teoretiskt sjunka med ca 50 miljoner kronor mot 400 miljoner enligt decemberberäkningen. Som framgår av tabell 4 har årets första tre månader dock inte kännetecknats av något valutautflöde. Den totala guld- och valutabehållningen har i stället ökat med ca 160 miljoner kronor sedan årsskiftet.

Tabell III: 1. Utrikeshandelns fördelning på länderområden 1959—1960

Miljoner kronor i löpande priser

	Import		Export		Handelsbalans	
	1959	1960	1959	1960	1959	1960
EMA-området	9 224	10 733	8 339	9 896	— 885	— 837
därav: EFTA	3 042	3 630	3 852	4 568	810	938
EEC	5 163	5 973	3 534	4 201	— 1 629	— 1 772
Förenta staterna, Canada	1 391	1 951	1 001	956	— 390	— 995
Övriga länder	1 873	2 204	2 084	2 433	211	229
Totalt	**12 488**	**14 888**	**11 424**	**13 285**	**— 1 064**	**— 1 603**

Tabell III: 2. Betalningsbalansen 1958—1961

Miljoner kronor i löpande priser

	1958	1959	1960	1961 prognos
Export av varor, fob	10 799	11 424	13 285	14 350
Import av varor, cif	12 249	12 488	14 888	15 650
Handelsbalansens saldo	**— 1 450**	**— 1 064**	**— 1 603**	**— 1 300**
Sjöfartsnetto	+ 1 250	+ 1 240	+ 1 355	+ 1 450
Övriga tjänster m. m. netto	— 80	— 210	— 200	— 200
Bytesbalansens saldo	**— 280**	**— 34**	**— 448**	**— 50**
Kapitaltransaktioner netto	— 11	— 81	— 73	0
Valutareservens teoretiska förändring	— 291	— 115	— 521	— 50
Förskjutningspost	+ 444	+ 171	+ 362	..
Valutareservens faktiska förändring	**+ 153**	**+ 56**	**— 159**	..

Tabell III: 3. Utrikeshandelns värde-, volym- och prisförändringar 1959—1961

I procent från föregående år

	1959	1960	1961 prognos
Export (fob): värde	+ 6	+ 16	+ 8
volym	+ 8	+ 14	+ 6
pris	— 2	+ 2	+ 2
Import (cif): värde	+ 2	+ 19	+ 5
volym	+ 5	+ 18	+ 4
pris	— 3	+ 1	+ 1
Bytesförhållande (exportpriser dividerade med importpriser).	+ 1	+ 1	+ 1

Tabell III: 4. Guld- och valutareserven december 1958—mars 1961

Miljoner kronor

	31/12 1958	31/12 1959	31/3 1960	31/12 1960	28/2 1961	30/3 1961
1. Riksbankens valutareserv....						
Guld	1 053	987	889	881	881	881
Konvertibla valutor	1 404	1 260	1 249	1 643	1 756	1 960
Övriga valutor	— 12	— 81	— 95	— 89	— 95	—113
Summa	**2 445**	**2 166**	**2 039**	**2 435**	**2 542**	**2 728**
2. Affärsbankernas valutabehållning	546	881	664	453	459	321
Summa totalt	**2 991**	**3 047**	**2 703**	**2 888**	**3 001**	**3 049**

IV. Produktionen

1. Den totala produktionen 1960 och 1961

Enligt de reviderade beräkningar som konjunkturinstitutet utfört från användningssidan, d. v. s. genom att summera åtgången av de olika varu- och tjänstekategorierna, steg totalproduktionen (bruttonationalprodukten till marknadspris) med 3 1/2 procent från 1959 till 1960. (Beträffande de missvisningar som uppkommit i statistiken genom vissa förskjutningar i betalningarna till följd av omsättningsskattens införande vid årsskiftet 1959/1960 se kap. II.) Alternativa beräkningar från produktionssidan, innebärande en uppskattning av förändringen i förädlingsvärdet inom de olika näringsgrenarna, tyder emellertid på en något större ökning, ca 4 1/2 procent.

Framställningen i detta kapitel avseende den väntade produktionsutvecklingen i år anknyter till beräkningarna från produktionssidan. Enligt de bedömningar som framläggs i nationalbudgetens olika kapitel väntas den höga efterfrågan bestå även under 1961. Man kan således utgå ifrån att den samlade produktionens höjd blir praktiskt taget helt beroende av produktionsförmågan, för vilken teknisk kapacitet, arbetskraftstillgång och produktivitet är avgörande. Såsom redan påpekades i den preliminära nationalbudgeten för 1961 torde inom stora områden den tillgängliga produktionskapaciteten ha varit praktiskt taget fullt utnyttjad vid utgången av 1960, vilket måste verka bromsande på den fortsatta expansionen. Beträffande tillgången på arbetskraft har nya beräkningar framlagts inom arbetsmarknadsstyrelsen. För dessa redogörs närmare i kapitel V, där den totala sysselsättningen uppskattas öka med omkring 35 000 personer eller ca 1 procent 1960—1961, samma siffra som angavs i den preliminära nationalbudgeten. Såsom framgår av det följande avsnittet om produktionsutvecklingen inom industrin var stegringen i den industriella produktiviteten betydligt lägre under loppet av 1960 än ett år tidigare. Med tanke på att produktionen i år ännu mer närmat sig det »tak» där olika produktivitetshämmande faktorer gör sig gällande, skulle detta närmast tyda på att en ytterligare avsaktning i produktivitetens ökningstakt kan väntas under 1961. Å andra sidan pågår betydande rationaliseringar inom de flesta näringsgrenarna, delvis direkt stimulerade av arbetskraftsbristen, och detta måste komma till uttryck i stigande produktivitet. Med ledning av sådana allmänna överväganden synes det rimligaste antagandet om produktivitetsökningen vara att den stannar vid ca 3 procent. Den samlade produktionen kan således utifrån antaganden om en sysselsättningsökning med 1 procent och en produktivitetsökning med 3 procent uppskattas stiga med ca 4 procent 1960—1961.

I det följande avsnittet redogörs för den väntade utvecklingen inom olika

produktionsgrenar. Beräkningarna grundas huvudsakligen på upplysningar och omdömen från branschsakkunniga, länsarbetsnämnderna och andra myndigheter, konjunkturbarometrar, företagens planer för byggnadsverksamhet och maskinanskaffningar o. s. v. under hänsynstagande även till den tekniska produktionskapaciteten och tillgången på arbetskraft i den mån dessa begränsar expansionsmöjligheterna. Den så framräknade ökningen av den totala produktionen överensstämmer väl med den på mera allmänna grunder antagna produktionsökningen med 4 procent 1960—1961.

2. Produktionsutvecklingen inom olika näringsgrenar

Industrin

De senaste årens produktionsutfall inom industrin anges i tabell 1, som också visar produktionen under de två första månaderna i år jämfört med samma tid 1960. Det framgår att den samlade industriproduktionen per normalår enligt industriförbundets index steg med 6 1/2 procent mellan 1959 och 1960, vilket är mer än för något år under 1950-talet. (Genom att antalet arbetsdagar var fler 1960 än 1959 blev ökningen i den faktiska produktionen större, ca 8 procent.) Av denna ökning hänför sig större delen till en kraftig uppgång under senare hälften av 1959, varigenom produktionen vid början av 1960 kom att ligga på en väsentligt högre nivå än i medeltal för 1959. Detta förklarar också de höga ökningstalen för de tre första kvartalen 1960 jämfört med motsvarande period 1959 (tabell 1).

I det följande redogörs för den för i år förväntade produktionsutvecklingen inom olika industrigrenar. Genomgången bygger i huvudsak på de informationer som erhållits från kommerskollegium och som i sin tur baseras på tillgänglig produktions-, utrikeshandels- och lagerstatistik, kontakter med industrins organisationer m. m.; likaså har resultaten av senaste konjunkturbarometrar och investeringsenkäter använts. En sammanvägning av dessa givetvis osäkra bedömningar ger till resultat att den totala industriproduktionen väntas stiga med ca 4 1/2 procent 1960—1961. För jämförbarhetens skull grundar sig också denna beräkning på normalår bestående av lika många arbetsdagar som 1960 (i verkligheten är den ordinarie arbetstiden bortåt 1 procent kortare 1961 än 1960).

Vid beräkningarna har hänsyn tagits till att utrymmet för sysselsättningsökningar är relativt begränsat. Enligt konjunkturbarometrarna räknar visserligen de flesta industribranscherna med ökat arbetarantal både under andra och tredje kvartalet i år. Att döma av samma barometrar och länsarbetsnämndernas rapporter är dock behovet av arbetskraft störst beträffande yrkeskunniga arbetare och tekniker, för vilka tillgången endast långsamt kan ökas och vilka därför fortfarande kommer att utgöra en bromsande faktor.

Även produktivitetsförbättringar har antagits bli måttliga. Produktivitetens utveckling under de närmast föregående åren kan uppskattas endast för industrin exklusive verkstäder m. m. för vilken både löpande kvantitativ

Tabell IV: 1. Industriproduktionen 1958—februari 1961

	Procentuell förändring från motsvarande period föregående år						
	1959	1960					1961
		Helår	1 kv.	2 kv.	3 kv.	4 kv.	jan.—febr.
Hela industrin	*4*	*7*	*8*	*8*	*7*	*4*	*7*
Kapitalvaruindustri	3	8	8	8	8	7	8
Konsumtionsvaruindustri	3	4	7	7	3	1	3
Malmbrytning och metallindustri	4	8	8	8	8	7	9
därav: järnmalmsgruvor	—2	15	15	19	10	16	17
järn- och metallverk	14	8	11	6	6	8	10
sysselsättning i verkstadsind.	0	5	5	5	7	5	6
Träindustri	—6	11	13	10	14	7	6
Massa- och pappersindustri	8	15	15	19	17	8	7
Livsmedelsindustri	1	2	7	7	— 3	— 4	—4
Textil- och sömnadsindustri	5	4	5	4	4	4	6
Läder- och skoindustri	—3	—6	—1	—6	— 6	—1[1]	—5

Källa: Industriförbundets index.
Anm. I tabellen har för jämförbarhetens skull varje kvartal ansetts bestå av tre 25-dagars månader. Årssiffrorna är beräknade som medeltal av dessa »normalmånader». Eftersom antalet arbetstimmar vid normal produktion under 1960 var 1 procent större än 1959 anger emellertid Industriförbundets officiella helårssiffror genomgående 1 enhets högre ökningstal för 1960.

produktionsstatistik och sysselsättningsstatistik (antal arbetstimmar) föreligger. En sammanställning av dessa data visar en lägre produktivitetsstegring under loppet av 1960 än under uppsvingets första och kraftigaste fas 1959. De siffror för produktionsökning per arbetstimme som kan erhållas med den i detta avseende dock ganska primitiva statistik (industriförbundets produktionsindex och socialstyrelsens sysselsättningsstatistik) tyder nämligen på att den industriella produktiviteten i här angiven mening steg med 6 procent mellan första kvartalen 1959 och 1960 men med endast 3 procent mellan fjärde kvartalen samma år. (Det må erinras om att produktiviteten inom industrin i regel stiger snabbare än inom näringslivet som helhet enligt de vid nationalbokföringen tillämpade beräkningsmetoderna; bl. a. förutsätts — med rätt eller orätt — »produktiviteten» i den offentliga verksamheten ständigt vara oförändrad.) Då industrin i år måste arbeta med begränsade resurser både vad arbetskraft och teknisk kapacitet beträffar, torde därför även möjligheterna för mera betydande produktivitetsförbättringar vara begränsade.

Den beräknade ökningen av den totala industriproduktionen med ca 4 1/2 procent avser jämförelsen mellan årsmedelnivåerna för 1960 och 1961. Vad produktionsutvecklingen under loppet av dessa år beträffar så försvåras studiet av vissa oregelbundenheter olika månader emellan, vilka orsakats av arbetstidsförkortningen i form av lediga lördagar. En grov omräkning för de lediga lördagarnas inverkan på produktionsvolymen visar att produktionen per normalarbetsdag fortsatte att stiga även under större

delen av 1960, dock i sjunkande takt. Härigenom kom produktionen per normalarbetsdag att ligga ca 3 1/2 procent högre under januari—februari i år än medelnivån för 1960. Då den ordinarie veckoarbetstiden är densamma i år som i fjol innebär detta att ifall produktionen — bortsett från säsongmässiga variationer — under resten av året skulle ligga kvar på samma nivå som under årets två första månader, blev alltså ökningen av den totala industriproduktionen från 1960 till 1961 3 1/2 procent. För att realisera en produktionsökning med 4 1/2 procent från 1960 till 1961 måste således produktionen under loppet av innevarande år stiga i sådan takt att årsgenomsnittet blir 1 procent högre än den säsongrensade nivån vid årets början. Vid en under året kontinuerlig stegring skulle alltså produktionen till årets slut behöva stiga med 2 procent. Detta resonemang i säsongutjämnande tal är dock helt hypotetiskt och avser endast att visa storleksordningen för den under året väntade stegringen. Allteftersom produktionen närmat sig ett »tak», betingat av att kapaciteten blivit fullt utnyttjad, kan produktionen inte längre följa det brukliga säsongmönstret; då möjligheterna till ytterligare produktionsökning under högsäsongen blivit mindre minskas också säsongvariationernas utslag. Produktionsökningen mellan varandra motsvarande månader 1960 och 1961 kan inte förväntas bli lika stor under högsäsongen (sommaren och hösten) som under januari—februari, även om ökningen fram t. o. m. årsskiftet i och för sig kan väntas bli större än ovannämnda 2 procent.

Industrins delbranscher

Produktionen av *järnmalm* ökade med hela 17 procent 1959—1960. Exportökningen var dock så stor (27 procent) att lagren minskade. Vad utsikterna för i år beträffar väntas järnmalmsexporten öka med 5 procent i förhållande till i fjol. Även för produktionen förutses en betydligt lägre uppgång än i fjol eller ca 10 procent.

För det viktiga produktionsområde som *verkstäderna* utgör saknas aktuell kvantitativ produktionsstatistik. Då antalet utförda arbetstimmar per normalvecka inom verkstadsindustrin exklusive varven ökade med 7 1/2 procent från 1959 till 1960 kan produktionsökningen — vid konventionellt antagen produktivitetsstegring (2 1/2 procent) och med hänsyn till arbetstidsförkortningen (2 procent) — anges till 8 procent. Uppgångstendenserna i produktionen synes hålla i sig även under 1961. Antalet utförda arbetstimmar per normalvecka har stigit under de två första månaderna i år och var i februari 7,7 procent större än för ett år sedan, samtidigt som exportandelen i produktionen ökat. Enligt en preliminär bearbetning av verkstadsindustrins orderstatistik var orderingången under perioden september 1960—februari 1961 större än ett år tidigare inom både mekaniska och elektriska verkstäder men något lägre inom järn- och metallmanufaktur. Den totala orderstocken var dock inom samtliga delbranscher betydligt större i februari i år än i fjol; särskilt markant var ökningen inom de elektriska verkstäderna.

Enligt den senaste konjunkturbarometern väntas också orderingången fortsätta att stiga såväl på hemma- som på exportmarknaden. För produktionen förutses en fortsatt stegring under andra kvartalet 1961 i ungefär samma takt som under årets första kvartal. Av delbranscherna är den elektrotekniska industrin den mest expansiva. Med tanke på den relativt stora i orderstocken ackumulerade efterfrågan, som bl. a. kommer till uttryck i ökade leveranstider, kan man räkna med en fortsatt betydande produktionsuppgång under innevarande år om utvecklingen kan hållas fri från allvarligare desorganisationsföreteelser.

I motsats till övriga verkstadsföretag hade *varven* en något lägre sysselsättning 1960 än 1959. Antalet utförda arbetstimmar per normalvecka var dock i februari i år 4 procent större än i fjol. Enligt konjunkturbarometern ökade orderingången från exportmarknaden under första kvartalet och en ytterligare ökning förutses för andra kvartalet 1961. För order från hemmamarknaden förutses däremot en minskning. Inneliggande order (mätt i arbetstimmar) var dock i början av april oförändrade i förhållande till föregående kvartalsskifte. Totalt väntas produktionen bli av ungefär samma omfattning som i fjol.

Den höga aktiviteten inom verkstadsindustrin och byggnads- och anläggningsverksamheten i fjol medförde en mycket hög efterfrågan för *järn- och metallverkens* produkter. Sålunda steg produktionen av handelsfärdigt järn och stål med 12 procent och importen med över 30 procent jämfört med 1959, medan för exporten noterades en uppgång med 12 procent. Resultatet blev att nettotillförseln av handelsfärdiga stålprodukter steg med 19 procent, vilket också ledde till en betydande lagerökning. I år beräknas importen reduceras betydligt i förhållande till 1960. För produktionen förutses en ökning av storleksordningen 6 procent.

Också inom *träindustrin* ökade produktionen väsentligt 1959—1960. Mot bakgrunden av att importörernas lager har fyllts och att konkurrensen skärpts på den brittiska marknaden, särskilt från Canada, väntas exporten av sågade och hyvlade trävaror bli ca 9 procent lägre i år än i fjol. Då samtidigt några större förändringar i den inhemska konsumtionen inte torde ske väntas också produktionen vid sågverken bli lägre 1961 än 1960 även om lagerökningar skulle tillkomma.

För *massaindustrin* och *pappers-* och *pappindustrin* noterades betydande export- och produktionsökningar 1959—1960 och under fjolåret uppnåddes ett mycket högt kapacitetsutnyttjande. Även i år räknas efterfrågan bli hög, den för året beräknade totala massaproduktionen torde redan ha blivit disponerad praktiskt taget helt i form av reservationer och prisfixerade försäljningar. Av betydelse för marknadsbalansen är emellertid utbudstrycket från den överskottskapacitet som finns i Nordamerika. Jämfört med i fjol beräknas exporten av massa öka med 5 procent och av papper och papp med 12 procent i volym samtidigt som också priserna justerats något uppåt. Produktionen av kemisk och mekanisk massa samt papper och papp antas därför komma att öka med 8—9 procent jämfört med i fjol.

Produktionen inom *textil- och sömnadsindustrin* ökade med 3 1/2 procent 1959—1960. Att döma av konjunkturbarometrarna var produktionen stigande under första kvartalet i år och förutses stiga ytterligare under andra kvartalet både inom konfektionsindustri och trikåindustri. Läget inom väverier, spinnerier och beredningsverk kännetecknas däremot av stagnation. Den totala produktionsökningen torde därför bli begränsad.

Läder- och skoindustrin var den enda industribransch som visade lägre produktion 1960 än 1959. Enligt konjunkturbarometrarna skulle inga större förändringar i produktionen ha ägt rum under årets första kvartal eller väntas för andra kvartalet. För orderingången från exportmarknaden förutses visserligen en stegring, men denna marknad är av obetydlig omfattning för branschen. Totalt torde man få räkna med oförändrad produktionsvolym.

Övriga näringsgrenar

Elkraftproduktionen steg enligt statistik från centrala driftledningen med 8 procent från 1959 till 1960. Vid fortsatt full sysselsättning beräknas förbrukningen i år bli ca 7 procent större än i fjol, en ökning som produktionen vid normal vattentillgång utan svårighet kan möta.

En närmare beskrivning av utvecklingen inom *byggnads- och anläggningsverksamheten* lämnas i kapitel VII. Enligt där presenterade beräkningar väntas produktionen inom denna sektor öka med 4 procent 1960—1961.

Inom *jordbruket* sjönk produktionen (mätt som bidrag till bruttonationalprodukten, dvs. total produktion minus inköpta förnödenheter) enligt jordbruksnämndens beräkningar med 1 procent 1959—1960. För i år förutses — under antagande av normal väderlek — en minskning i vegetabilieproduktionen med 1 1/2 procent och en i stort sett oförändrad animalieproduktion. Då de inköpta förnödenheterna beräknas minska med ca 6 procent i förhållande till i fjol, anges jordbrukets bidrag till bruttonationalprodukten öka med 2 procent 1960—1961.

Skogsbrukets bidrag till bruttonationalprodukten förutsågs i den preliminära nationalbudgeten bli någon procent lägre 1961 än 1960, beroende på en väntad nedgång i exporten av sågade och hyvlade trävaror. Enligt reviderade beräkningar från skogsstyrelsen väntas nu en något större minskning. Bland annat har de mycket besvärliga drivningsförhållandena under den gångna vintern omöjliggjort avverkningsarbetets fullgörande i tillämnad utsträckning. Avverkningarna av sågtimmer förutses minska med omkring 10 procent 1960—1961 medan för massaved förutses en oförändrad avverkningsvolym i förhållande till fjolåret. Totalt beräknas avverkningarna bli 5 procent lägre 1961 än 1960.

Tjänster. — Som mått på *statens och kommunernas verksamhet* används förändringen av löneposten vid oförändrat löneläge (med andra ord arbetskraftsvolymen) i den sammanlagda statliga och kommunala konsumtionen, dvs. den verksamhet som utförs vid framför allt försvaret, undervis-

ningsanstalterna och sjukhusen samt inom rättsväsendet och förvaltningen. Utgående från föreliggande utgiftsplaner kommer man till en ökning med 5 procent från 1960 till 1961. — Genom tillskott av nya lägenheter beräknas de tjänster, som bostäderna kan sägas producera i form av *bostadsnyttjande* öka med 4 1/2 procent. *Handelns och samfärdselns* bidrag till bruttonationalprodukten har antagits stiga i minst samma takt som den samlade varuproduktionen. *Konsumenttjänsterna,* dvs. det produktionsbidrag som kommer från servicenäringarna, de fria yrkena, arbetshjälp i hemmen etc., har under senare år stigit med endast 1 à 2 procent. Inga skäl föreligger att förutse en större ökning 1960—1961.

Sammanfattning av produktionsutvecklingen inom olika näringsgrenar

De antagna volymförändringarna i de olika näringsgrenarnas produktion sammanfattas i nedanstående tablå:

Näringsgren	Förändring 1959—1960 Procent	Förändring 1960—1961 Procent	Förändring 1960—1961 Milj. kr. i 1960 års priser
Industri och hantverk	6 1/2	4 1/2	1 150
Kraft- och belysningsverk	7 1/2	7	150
Byggnads- och anläggningsverksamhet	1 1/2	4	250
Jordbruk	−1 1/2	2	50
Skogsbruk	8 1/2	− 5	− 100
Summa kraft- och varuproduktion	*5*	*3 1/2*	*1 500*
Statens och kommunernas verksamhet	3	5	300
Bostadsnyttjande (inkl. underhåll)	4 1/2	4	150
Handel och samfärdsel	4	4	600
Konsumenttjänster	1	2	50
Summa tjänster	*3 1/2*	*4*	*1 100*
Totalt	**4 1/2**	**4**	**2 600**

V. Arbetsmarknaden

1. Arbetskraftstillgången och den totala sysselsättningen

På basis av statistik och uppskattningar av mycket växlande kvalitet på olika delområden kan den totala sysselsättningen, såsom även angavs i den preliminära nationalbudgeten, beräknas ha stigit med 55 000 personer eller drygt 1 1/2 procent mellan 1959 och 1960. Denna ökning synes ha kommit till stånd dels genom en stegring av den yrkesverksamma befolkningen med ca 30 000 personer till följd av naturlig befolkningstillväxt och nettoimmigration, dels genom en minskning i den registrerade arbetslösheten med ca 13 000 personer, dels genom ett konjunkturbetingat tillskott av tidigare ej yrkesverksamma. Om den väntade befolkningsutvecklingen under 1961 har statistiska centralbyrån presenterat en ny beräkning enligt vilken befolkningen i arbetsför ålder (15—64 år) anges öka med omkring 55 000 personer 1960—1961. Beräkningen bygger på antagandet att nettoinflyttningen från utlandet blir av samma storlek i år som under 1960, dvs. ca 12 000. Utgående från denna beräknade befolkningsutveckling och med tillämpning av olika antaganden angående yrkesintensiteten för olika kön, civilstånds- och åldersgrupper, har arbetsmarknadsstyrelsen beräknat den yrkesverksamma befolkningens ökning till ca 35 000 personer (1 procent) från 1960 till 1961.

Utöver denna ökning av arbetsstyrkan kommer det tillskott som eventuellt kan erhållas från de kvarvarande arbetslösa eller eljest inte yrkesverksamma. Detta tillskott måste dock trots den höga efterfrågan på arbetskraft antas bli mycket begränsat. — En relativt stor del av nytillskottet till arbetsmarknaden består av ungdomar utan yrkesutbildning och av gifta kvinnor med ofta endast deltidstjänstgöring, så att ökningen i den verkliga arbetsvolymen — mätt i antal utförda arbetstimmar med normal prestationsnivå — blir något mindre än ökningen i antalet sysselsatta personer. Om några större ändringar i frånvarofrekvensen, omsättningen av arbetskraft och övertidsarbetets omfattning i förhållande till 1960 inte äger rum, kan det därför antas att sysselsättningsvolymen stiger med ca 1 procent 1960—1961.

2. Arbetsmarknadsläget

Den utveckling av arbetsmarknadsläget som ägt rum under vinterhalvåret och som nu kan redovisas, har inneburit en oavbruten fortsättning på den under hela fjolåret rådande tendensen till ökad knapphet på arbetskraft. Det höga efterfrågeläget i början av innevarande år belyses av de arbetsmarknadsdata som samlats i tabell 1. Det mest markanta inslaget i tabellen utgör den starka nedgången i antalet vid arbetsförmedlingarna regi-

Tabell V: 1. Utvecklingen på arbetsmarknaden 1956—1961

År, kvartal, månad	Antal registrerade arbetslösa	Antal försäkrade arbetslösa i procent av medlemsantalet i arbetslöshetskassorna	Antal sysselsatta vid beredskapsarbeten	Antal nyanmälda lediga platser	Antal tillsatta platser på 100 lediga	Antal avgångna arbetare inom industrin (exkl. uppsagda) i procent av totala antalet anställda
1956 I	41 200	2,8	2 600	100 200	72,3	0,44
II	21 200	1,4	1 500	114 300	68,8	0,65
III	12 400	0,6	500	92 800	67,5	0,75
IV	23 600	1,4	1 200	84 000	74,6	0,44
1957 I	42 300	2,7	3 700	89 900	74,9	0,36
II	29 900	1,9	2 100	99 500	70,7	0,53
III	17 700	0,9	300	87 600	70,1	0,71
IV	32 000	1,9	1 600	81 400	76,7	0,35
1958 I	57 000	3,7	5 000	83 700	77,1	0,32
II	42 400	2,6	3 800	97 500	73,9	0,41
III	24 900	1,2	1 100	81 800	73,4	0,55
IV	46 000	2,5	3 700	74 600	79,3	0,23
1959 I	59 300	3,4	12 000	83 600	77,7	0,29
II	35 100	1,9	11 200	102 000	72,8	0,44
III	23 400	1,2	3 700	88 700	71,0	0,64
IV	29 200	1,6	8 500	87 000	73,7	0,42
1960 I	39 800	2,4	12 200	99 900	70,9	0,52
II	22 800	1,3	6 700	106 300	65,1	0,66
III	15 100	0,7	2 100	93 100	62,9	0,83
IV	19 600	1,1	3 400	89 700	64,4	0,55
1961 I	30 900	1,9	4 900	95 400	64,1	..
Månadssiffror för 1960						
januari	46 200	2,8	11 500	106 800	73,8	0,50
februari	40 200	2,5	13 000	88 200	70,2	0,51
mars	33 100	2,0	12 200	104 500	68,7	0,55
april	30 700	1,9	10 400	99 300	64,5	0,68
Månadssiffror för 1961						
januari	35 300	2,1	4 200	106 300	66,4	0,51
februari	32 700	2,0	5 300	84 900	63,5	0,56
mars	24 700	1,5	5 100	95 100	62,3	..
april	26 500	1,6	..	..	..	..

Källa: Arbetsmarknadsstyrelsen.

strerade arbetslösa, vilket från första kvartalet i fjol till samma tid i år minskat med i medeltal 9 000, trots att antalet beredskapsarbetare nedgått med 7 000. Årets arbetslöshetssiffror är också de lägsta som redovisats för något år under den statistiskt belysta perioden (den här refererade arbetslöshetsstatistiken började 1955). Till viss del har nedgången säkerligen påverkats av den milda väderleken under vintermånaderna i år, särskilt vad byggarbetslösheten beträffar. Antalet arbetslösa byggnadsarbetare var sålunda under januari—mars 1961 i medeltal 2 500 färre än i fjol. Den tack vare väderleken ovanligt snabba avarbetningen av i höstas pågående byggen torde vara en förklaring till att de nya igångsättningstillstånden under första

kvartalet blivit ovanligt omfattande (se kap. VII); men detta betyder att arbetskraftsbehovet inom den tillståndsberoende verksamheten blir särskilt högt när dessa nya projekt kommer i full gång några månader längre fram. Inom den egentliga industrin, där arbetslösheten endast till mindre grad påverkas av väderleken, noterades en motsvarande minskning med närmare 3 000 arbetslösa. Antalet nyanmälningar om lediga platser inom samtliga näringsgrenar var under vintermånaderna i stort sett detsamma som för ett år sedan, men möjligheterna att få dessa platser tillsatta har ytterligare minskat. I mars tillsattes endast 62 procent av platserna mot 69 procent samma månad i fjol. Man får gå tillbaka till motsvarande månader 1951 för att finna så låga siffror för tillsättningsprocenten som under de första månaderna i år.

Med ledning av bl. a. konjunkturbarometrarna och länsarbetsnämndernas rapporter till arbetsmarknadsstyrelsen kan nu utvecklingstendenserna på arbetsmarknaden åtminstone för sommarhalvåret bedömas med ganska stor säkerhet. Enligt länsarbetsnämnderna väntas efterfrågan på arbetskraft bli mycket hög inom praktiskt taget alla områden, men särskilt inom byggnads- och verkstadsindustrierna inom de expansiva storstads- och industriområdena. Malmö- och Göteborgstrakterna synes i detta avseende t. o. m. ligga före Stockholm. Då utgångsläget inför våruppsvinget kännetecknas av osedvanligt låg arbetslöshet och en relativt stor brist på arbetskraft, måste knappheten väntas bli ytterligare skärpt. Endast i vissa delar av Norrland skulle man ännu ha att räkna med några — snabbt krympande — reserver.

Inom *industrin* ökade arbetarantalet enligt socialstyrelsens statistik från februari 1960 till februari 1961 med drygt 20 000 (3,2 procent). Jämsides med denna ökning har bristen på arbetskraft försvårats. I samband med investeringsenkäterna uppgavs bristen till 17 300 arbetare i oktober 1960 mot 8 100 vid samma tid 1959. Enbart för metallindustrin var siffrorna 10 300 mot 4 600. Enligt de uppgifter som kvartalsvis redovisas i konjunkturbarometrarna är bristen mest framträdande beträffande yrkesarbetare, för vilka inte mindre än 61 procent av företagen (efter arbetarantalet räknat) anmälde brist vid slutet av första kvartalet 1961 mot 47 procent ett år tidigare, 62 procent i september och 60 procent i december 1960. I fråga om andra arbetare än yrkesarbetare är bristsiffrorna genomgående lägre. Frekvensen av företag som här markerat brist steg säsongmässigt från 27 procent i mars 1960 till över 30 procent i juni och september för att sedan sjunka till 21 procent i december. Siffran för mars i år blev 26 procent. Ifråga om tekniker har bristfrekvensen hållit sig något över 40 procent. I konjunkturbarometrarna redovisas också företagens planering för vardera av de närmaste kvartalen ifråga om antalet anställda arbetare. Uppgifterna pekar på fortsatt uppgång inom de flesta industrigrenarna, mest markerad på metallområdet. Även om den eftersträvade ökningen inte kan siffermässigt preciseras, synes den vara större än som kan komma till stånd inom ramen för den tillgängliga arbetsstyrkans tillväxt.

Också länsarbetsnämnderna understryker att industrins efterfrågan på arbetskraft har varit ovanligt hög under den gångna vintern. Permitteringarna i anslutning till jul- och nyårshelgen var de lägsta som noterats på åtskilliga år. Bristen på yrkeskunnig arbetskraft synes för närvarande vara mycket besvärande. Inom vissa delar av industrin har det visat sig svårt att rekrytera även ovan arbetskraft. Svårigheterna väntas bli ännu större under sommaren då säsongnäringarnas ökade krav på arbetskraft befaras öka rörligheten inom industrin med därav följande ogynnsamma verkningar. I detta läge har företagen i många fall tvingats sänka anställningskraven bl. a. genom att successivt uppflytta åldersgränsen och i större utsträckning anställa kvinnlig arbetskraft. Också benägenheten att anställa utlänningar — i vissa fall genom direkta rekryteringsåtgärder i utlandet — har tilltagit.

Det material som kan läggas till grund för en uppskattning av arbetskraftsbehovet inom *byggnads- och anläggningsverksamheten* utgörs i första hand av uppgifter om meddelade igångsättningstillstånd. Dessa presenteras i nedanstående tablå (beloppen avser byggnadskostnader i miljoner kronor; för andra och tredje kvartalen i år anges länsarbetsnämndernas prognos för faktiska igångsättningar):

	1 kv.	2 kv.	3 kv.	4 kv.
1959	1 059	1 761	1 632	1 551
1960	1 348	1 515	1 773	1 851
1961	1 520	(1 747)	(2 247)	

Det framgår att de beviljade igångsättningarna sedan tredje kvartalet 1960 varit större än ett år tidigare. Speciellt under fjolårets sista kvartal var igångsättningen ovanligt hög. Eftersom arbetskraftsbehovet för ett »normalt» byggnadsprojekt i regel kulminerar först 6 à 10 månader efter igångsättningen kan arbetskraftsbehovet både under senvåren och sommaren väntas bli större än under motsvarande tid i fjol. Bedömningen är dock ganska osäker eftersom de i igångsättningsstatistiken ingående byggnadsprojekten kan vara mycket olika beträffande arbetskraftsbehovets utveckling med tiden.

För att bättre utröna arbetskraftsbehovet vid igångvarande byggen under de närmaste sex månaderna sammanställer länsarbetsnämnderna varannan månad en prognos avseende 107 s. k. prognosområden. Prognosen görs under antagande att inga nya igångsättningstillstånd skulle komma att lämnas under perioden. Det väntade arbetskraftsbehovet visar då givetvis en minskning allteftersom byggen beräknas bli färdigställda, varför endast jämförelser med föregående år har någon mening i detta sammanhang. Den senaste redovisningen, som avser perioden februari—juli 1961, visar visserligen en något större nedgång i den beräknade sysselsättningen fram till juli än under samma period i fjol, men samtidigt väntas det genomsnittliga antalet under perioden sysselsatta bli 7 procent större. Detta gör att behovet av arbetskraft i förhållande till tillgången hela tiden kommer att vara större än för ett år sedan; skillnaden är särskilt markerad under

vårmånaderna. Man torde därför emotse ett ansträngt läge på byggarbetsmarknaden under sommarsäsongen, trots de åtgärder för framflyttning av en del av byggnadsverksamheten till vinterhalvåret som har vidtagits.

Tillströmningen av ansökningar om igångsättningstillstånd är för närvarande mycket stark och enligt länsarbetsnämndernas prognoser väntas påbörjandet av byggnadsföretag inom den reglerade sektorn bli väsentligt större under andra och tredje kvartalen i år än i fjol. Det bör dock observeras att dessa byggnader kommer att i större utsträckning påverka sysselsättningen först under vinterhalvåret. Även inom den del som ligger utanför regleringen kan förutses ökat arbetskraftsbehov, främst beroende på en utvidgning av småhusbyggandet.

Utgående från bl. a. nämnda uppgifter om pågående byggen, planerad igångsättning och byggnadstidernas förändringar har inom konjunkturinstitutet vissa beräkningar utförts om den väntade byggnads- och anläggningsvolymen under 1961 (se närmare kap. VII). Dessa beräkningar pekar på en uppgång i byggnads- och anläggningsverksamhetens volym med 4 procent. I och för sig skulle denna beräkning, med tanke på pågående rationalisering, betyda föga ökning av arbetskraftsbehovet. I detta avseende motsägs den dock av de direkta betraktelserna av arbetsmarknadsläget, sådant detta bedömts av länsarbetsnämnderna i direkt kontakt med de viktigaste företagen inom var och en sin del av landet: att man går in i det föreliggande säsonguppsvinget från ett utgångsläge med ovanligt små reserver. Huruvida differensen mellan de olika bilder av läget man här har fått beror på att rationaliseringstakten är låg eller på något fel i den ena eller andra bedömningsmetodiken kan inte utan vidare avgöras. Skulle det emellertid förhålla sig så, att konjunkturinstitutets beräkning trots stora statistiska felkällor i och för sig är riktig i meningen att den ger ett sant uttryck för vad givna och planerade igångsättningstillstånd och sysselsättningsplaner av liknande art i icke tillståndsberoende verksamhet normalt skulle leda till, får detta inte fördenskull antas resultera i en återgång till förra årets sysselsättningsnivå. Det finns praktiskt taget överallt en sådan överefterfrågan på arbetskraft att en eventuellt åter påskyndad friställning omedelbart skulle upphävas genom utvidgning av annan byggnadsverksamhet.

För att minska efterfrågetrycket under den mest ansträngda perioden har regeringen i år liksom i fjol utfärdat direktiv om arbetskraftsbegränsning inom den statliga byggnads- och anläggningsverksamheten under sommarmånaderna. Reglerna för statsmyndigheterna har följts upp med rekommendationer till den kommunala och enskilda sektorn om en motsvarande begränsning. Effekten av dessa åtgärder kan ännu inte helt bedömas, men erfarenheter av den liknande arbetskraftsbegränsningen från i fjol tyder på att en inte oväsentlig lättnad på byggarbetsmarknaden kan nås på denna väg. (Hänsyn har tagits till åtgärdernas väntade effekt i de beräkningar som redovisats ovan. — En återblick på den statliga arbetskraftsbegränsningen sommaren 1960 lämnades i bilagan till kapitel VI i den preliminära nationalbudgeten för 1961.)

VI. De enskilda konsumenternas ekonomi

1. De disponibla inkomsterna

Löner

Med utgångspunkt från tillgängliga uppgifter om avtalslönehöjningar, löneglidning, sysselsättningsförändringar, pensionsavlösning m. m., kan totala lönesummans ökning mellan 1959 och 1960 beräknas till närmare 11 procent. Till denna ökning kan avtalslönernas höjning beräknas ha bidragit med i genomsnitt 5 procent, löneglidning med drygt 2 procent och pensionsavlösningen med ca 2 procent. Återstående drygt 1 1/2 procent är en uppskattning av nettoeffekten av sysselsättningsförändringar, arbetstidsförkortning, frånvaro, övertid etc. Lönesummans ökning 1960 var avsevärt större än under något av de fyra föregående åren och är närmast jämförbar med 1954 (10 procent) och 1955 (9 1/2 procent).

Vid bedömningen av löneutvecklingen under 1961 utgör de centrala överenskommelserna om kostnadsramen för den avtalsmässiga lönehöjningen en naturlig utgångspunkt. För industriarbetare och industritjänstemän innebar dessa att timförtjänsterna höjs med drygt 3 1/2 procent medan motsvarande höjningar för andra grupper blir större. Den genomsnittliga avtalslönehöjningen blir därmed ca 5 procent. Mot bakgrunden av den stora löneglidningen (2,2 procent) inom industrin mellan augusti och november 1960 samt rådande arbetsmarknadsläge måste man räkna med en relativt stor allmän löneglidning mellan 1960 och 1961; här har den uppskattats till 2 1/2 procent. Vidare antas sysselsättningsökningen för löntagare bli ca 1 1/2 procent. Om vidare vinsten av omflyttning till sysselsättningar med högre lönenivå antas fortsätta i samma omfattning som tidigare samt nettoeffekten av förändringar i övertid och frånvarofrekvens antas bli noll, skulle lönesumman få ett tillskott på ytterligare några tiondels procent. Den fortsatta utbetalningen av pensionsavlösning beräknas medföra ett tillskott av samma storleksordning. (Pensionsavlösning under 1960 synes ha inneburit en lönehöjning med ca 600 miljoner kronor, och under 1961 beräknas ca 150 miljoner kronor tillkomma. Dessa uppskattningar bygger väsentligen på uppgifter från berörda intresseorganisationer.)

Den sannolika löneutvecklingen 1960—1961 för statistiskt kända grupper kan således sammanfattas på följande sätt. På grund av avtalsmässig löneökning plus löneglidning stiger den genomsnittliga timförtjänsten med drygt 7 1/2 procent. Sedan därutöver hänsyn tagits till sysselsättningsökning, omflyttningsvinst och ATP-avlösning erhålls en ökning av den totala lönesumman (exkl. av arbetsgivarna betalda försäkringsavgifter) med närmare 10 procent.

Utöver timförtjänstökningen beräknas företagens lönekostnad per arbetstimme under 1961 stiga med ca 1/2 procent som en följd av ökade nettoutbetalningar till pensionsförsäkringar (ATP-inbetalningar minus kostnadssänkningar i samband med avvecklingen av tidigare gällande pensionssystem). Lönekostnadsstegringen per arbetstimmme blir härigenom alltså drygt 8 procent. — Inbetalningarna av ATP-avgifter uppgick 1960 till 468 miljoner kronor och beräknas 1961 stiga till ca 740 miljoner kronor.

Övriga inkomster

Jordbruksnämndens beräkningar rörande *jordbrukets* inkomster 1960—1961 visar att de totala inkomsterna av jordbruk vid normalskörd kan väntas stiga med drygt 6 procent, inklusive de inkomsttillskott som kan förutses genom utlösning av regeln om anknytning av jordbrukarinkomsterna till industriarbetarlönerna. Jordbrukarnas väntade inkomster av *skogsbruk* under 1961 har beräknats med hjälp av en avverkningsprognos från skogsstyrelsen. Av den framgår, att utöver en tidigare antagen minskning i avverkningsvolymen med 1 1/2 procent, en ytterligare minskning med ca 4 procent måst göras beroende på de besvärliga drivningsförhållandena sistlidna vinter. Med de ökningar om närmare 15 procent av timmer- och massavedspriserna som förutses kan skogsinkomsterna väntas stiga med ca 8 procent, vilket är en avsevärt mindre procentuell ökning än mellan 1959 och 1960. Jordbrukarnas samlade inkomster av både jord och skog beräknas stiga med ca 6 1/2 procent mellan 1960 och 1961. Ökningen av de individuella inkomsterna blir något högre eftersom arbetsvolymen väntas minska med 3 procent.

Övriga enskilda företagares inkomster beräknas ha ökat från 1959 till 1960 med ca 8 procent. För 1961 antas att dessa inkomster kommer att öka i samma takt som löntagarnas inkomster, men det bör påpekas att något konkret underlag inte finns för detta antagande.

Hushållens inkomster av räntor och utdelningar minskade obetydligt mellan 1959 och 1960. Mot bakgrunden av ökningen i hushållens finansiella tillgångar samt att räntehöjningen i början av 1960 till stor del återverkar först på 1961 års inkomster, torde en ökning av kapitalinkomsterna ske under 1961 med uppskattningsvis ca 20 miljoner kronor. Därutöver tillkommer som en engångsföreteelse de sparpremier på 120 miljoner kronor som betalats ut i början av innevarande år.

Inkomstöverföringarna från stat och kommun ökade 1960 med ca 300 miljoner kronor. Huvuddelen av denna ökning utgjordes av folkpensioner och till en mindre del barnbidrag. Under 1961 beräknas ökningen bli ca 420 miljoner kronor, väsentligen folkpensionshöjning som en följd av den standardförbättring som genomfördes vid halvårsskiftet 1960; dessutom tillkommer ett indextilläg. Minskat barnantal sänker däremot barnbidragens summa med 10 miljoner kronor.

De till hushållen utbetalda försäkringsbeloppen (livförsäkringar, privata pensionsförsäkringar, sjukförsäkringar osv.) ökade från 1959 till 1960 med

160 miljoner kronor. År 1961 beräknas motsvarande belopp bli ungefär 150 miljoner kronor högre än 1960.

Under förutsättning att den s. k. ofördelade restposten (bl. a. odeklarerade inkomster) stiger i samma takt som övriga inkomster, ger en summering av de skilda inkomstposterna en ökning från 1959 till 1960 i hushållens inkomster före skatt med nära 5 miljarder kronor eller drygt 10 procent. Ökningen mellan 1960 och 1961 kalkyleras till närmare 5 1/2 miljarder kronor eller ca 10 procent.

Direkta skatter, försäkringspremier m. m. — Disponibla inkomster

Hushållens inbetalningar av direkta skatter och avgifter till stat och kommun steg 1960 med ca 1 400 miljoner kronor. För 1961 beräknas motsvarande stegring bli ca 1 600 miljoner kronor. Härav utgörs den helt övervägande delen av en förutsedd ökning i den direkta skattens belopp till följd av inkomststegringen. Till den beräknade ökningen bidrar också höjd kommunal utdebitering med 36 öre per skattekrona samt minskat netto av överskjutande och kvarstående skatt. Å andra sidan beräknas lindringen i statsskatten för ensamstående mödrar, förvärvsarbetande gifta kvinnor m. m. ge en minskning med 50 miljoner kronor.

Hushållens inbetalningar av försäkringspremier minskade med ca 50 miljoner kronor 1960. Denna minskning är nettoeffekten av en nedgång i inbetalningar till SPP och en uppgång i premieinbetalningar för liv- och sakförsäkringar. Mot bakgrund bl. a. av ett av allt att döma växande intresse för tilläggspensionering och (risk-)livförsäkring förutses för 1961 en ökning i premieinbetalningar med ca 50 miljoner kronor.

Förändringarna i de olika inkomstposterna samt i skatter, avgifter och försäkringspremier kan på detta sätt beräknas öka de disponibla inkomsterna för enskilda personer 1961 med ca 3 1/2 miljarder kronor eller närmare 9 procent (se tabell 1).

2. Konsumentpriserna

Konsumentprisindex steg mellan december 1959 och december 1960 från 154,29 till 160,37 eller med 3,9 procent, varav 2,9 procentenheter kan hänföras till de prisstegringar som följde på den allmänna varuskattens införande. Resten, 1,0 procentenheter, kan förklaras på följande sätt.

De prishöjningar som inträffat med anknytning till den inhemska kostnadsutvecklingen kan beräknas ha höjt prisnivån med ca 1,9 procent; enbart prishöjningar för tjänster bidrog till denna höjning med drygt 1 procent. Interna tillfällighetsbetonade prissänkningar på en rad varor som potatis, grönsaker, äpplen m. m. har däremot verkat sänkande på prisnivån. Även de internationellt bestämda prisrörelserna har verkat sänkande fastän i betydligt mindre omfattning. Resultatet av alla dessa prisförändringar har blivit en höjning av prisnivån (utöver skatten) med den ovan nämnda resten på 1,0 procentenheter.

Tabell VI: 1. De enskilda konsumenternas inkomster och utgifter 1959—1961

Miljoner kronor i löpande priser. Avrundade tal.

	1959	1960	Förändring	
			1959—1960	1960—1961 prognos
Inkomster				
Löneinkomster:				
egentliga löner	33 250	36 830	+ 3 580	+ 3 640
arbetsgivaravgifter (ATP, SPP o. RFA)	760	960	+ 200	+ 350
Enskilda företagarinkomster:				
jordbrukare	2 270	2 440	+ 170	+ 150
övriga företagare	3 120	3 370	+ 250	+ 260
Kapitalinkomster (netto)	560	550	— 10	[1] + 140
Inkomstöverföringar (socialpolitiska)	3 930	4 230	+ 300	+ 420
Utbetalda försäkringsbelopp	1 770	1 930	+ 160	+ 150
Ofördelad restpost	3 090	3 410	+ 320	+ 330
Summa	**48 750**	**53 720**	**+ 4 970**	**+ 5 440**
Inkomstanvändning				
Direkta skatter och avgifter	10 360	11 760	+ 1 400	+ 1 600
Försäkringspremier:				
hushållen	1 240	1 190	— 50	+ 50
arbetsgivaravgifter (ATP, SPP o. RFA)	760	960	+ 200	+ 350
Summa avgångsposter	12 360	13 910	+ 1 550	+ 2 000
Återstår i disponibla inkomster	36 390	39 810	+ 3 420	+ 3 440
därav: konsumtion	34 670	36 350	+ 1 680	+ 3 000
sparande (utöver försäkringspremier)	1 720	3 460	+ 1 740	+ 440
Summa	**48 750**	**53 720**	**+ 4 970**	**+ 5 440**

[1] 120 miljoner kronor utgörs av utbetalda sparpremier.

Källa: 1959—1960 konjunkturinstitutet.

Från december 1960 till mars 1961 har konsumentprisindex stigit från 160,37 till 161,84 eller med drygt 0,9 procent. Denna höjning är ett nettoresultat av vissa prishöjningar och vissa prissänkningar. Prishöjningar som sammanhänger med den inhemska kostnadsutvecklingen beräknas ha höjt prisnivån med drygt 1 procent, och de utgörs främst av hyreshöjningar, prishöjningar på tjänster i övrigt samt brödprisernas höjning; dessutom tillkommer den prishöjande effekt som härrör från den automatiska bindningen av priserna på livsmedel till höjningen av industriarbetarlönerna. Denna effekt har dock hittills neutraliserats av att jordbrukspriserna kommit att ligga förhållandevis lågt till följd av sänkta världsmarknadspriser. Utöver denna prissänkande effekt har prissänkningar på kläder och skor bidragit att sänka prisnivån så att dess nettoökning mellan december och mars som ovan nämnts blev drygt 0,9 procent.

Om den fortsatta prisutvecklingen under 1961 kan man för närvarande endast säga, att det inte finns några speciella skäl att tro på prissänkningar av det tillfällighetsbetonade slag som ägde rum under 1960. Däremot är det troligt att prisnivån kommer att höjas som en följd av den inhemska kostnadsutvecklingen. Effekten på prisnivån av lönekostnadens fortsatta stegring

låter sig dock inte klart preciseras. Lönehöjningarna är emellertid av samma storleksordning 1961 som 1960 och även produktivitetsutvecklingen antas vara likartad för de båda åren (se kapitel IV). Vi antar därför att prisnivån på grund av den inhemska kostnadsutvecklingen kommer att stiga i samma omfattning som 1960 (dvs. ca 2 procent), vilket innebär en stegring med ytterligare någon procent över marsnivån. Därutöver finns det anledning räkna med, att en viss eftersläpande effekt av kostnadsstegringar under 1960 kan komma att göra sig gällande; det är exempelvis tveksamt, om man kan förutsätta samma stabilitet för handelsmarginalerna under 1961 som under 1960.

Då ingenting framkommit som kan anses påverka det i den preliminära nationalbudgeten gjorda antagandet om 2,5 procents höjning av konsumentprisnivån 1961 över 1960 års medelprisnivå, får detta antagande fortfarande gälla. Härtill kommer emellertid verkningar på den inhemska prisutvecklingen av internationella prisrörelser. Några bestämda tendenser är här svåra att konstatera även om en viss dragning uppåt under loppet av 1961 inte förefaller helt osannolik.

Det bör emellertid framhållas, att ovan nämnda höjning enbart betraktas som en följd av kostnadsutvecklingen. Det verkliga utfallet kommer givetvis även att vara beroende av den allmänna konjunkturutvecklingen och de psykologiskt betingade reaktioner som därav kan utlösas bland såväl konsumenter som bland producenter och distributörer.

3. Konsumtionsvolymen

Den köprush med inslag av hamstring som i slutet av 1959 föregick den allmänna varuskattens införande följdes under första kvartalet 1960 av en kraftig nedgång i konsumtionen. Hushållens totala konsumtionsutgifter blev därför enligt konjunkturinstitutets beräkningar i fasta priser endast 2 procent större 1960 än 1959, trots en realinkomstökning med 5 1/2 procent (se tabell 3, kap. II). I stället blev sparandeökningen ovanligt stor. (Man återställde sina sparmedelstillgångar efter den påfrestning som oms-rushen hade inneburit.)

För att uppskatta konsumtionsvolymens förändring mellan 1960 och 1961 har följande resonemang förts. Man har observerat, att den reala konsumtionsökningen från det ena året till det andra varierat betydligt mindre än den samtidiga ökningen i de reala disponibla inkomsterna, medan bådaderas genomsnitt för hela 1950-talet utgör ungefär 3 procent. Vid den förutsedda realinkomstökningen på närmare 6 procent skulle det alltså finnas anledning räkna med att den reala konsumtionsökningen kommer att ligga mittemellan denna nivå och de »normala» 3 procenten.[1] Man måste emellertid, med hänsyn till att en viss del av 1960 års konsumtion av nyssnämnda an-

[1] Denna beräkningsmetod har fördelen att hänsyn tas till de konjunkturella förändringarna i konsumtionsbenägenheten. En övernormal stegring i de disponibla inkomsterna medför ökad sparkvot och en undernormal ger en minskning. Här ligger en annan del av förklaringen till den stora sparandeökningen 1960.

ledning hade placerats på 1959, räkna med att 1960 års konsumtion låg ungefär 1 procent »för lågt» i förhållande till de disponibla inkomsterna. En återgång till mera normala förhållanden skulle innebära ca 1 procents extra uppgång i konsumtionen. Om denna extra uppgång antas äga rum under innevarande år får man således räkna med att konsumtionsökningen 1960—1961 blir ca 4 1/2 procent på grund av inkomstökning plus 1 procent genom »återgång till det normala» efter oms-rushen. Totalt skulle alltså den reala ökningen i konsumenternas efterfrågan 1961 bli ca 5 1/2 procent.

VII. Investeringarna

Prognosen över investeringsutvecklingen under 1961, som presenterades i den preliminära nationalbudgeten, kan nu till stora delar omprövas med ledning av det nya statistiska material som sedan dess framkommit. En sådan omprövning ter sig också angelägen i ljuset av de nyligen utfärdade anvisningarna och rekommendationerna om återhållsamhet med investeringar, som tillställts olika statliga organ, industriföretag och kommuner.

Nytt statistiskt underlag för investeringsprognosen har sålunda erhållits genom konjunkturinstitutets reviderade beräkningar över 1960 års investeringar. Dessa beräkningar kommenteras i kapitel II. Vidare har ny statistik erhållits över industriföretagens, kommunernas, de statliga affärsverkens och vissa statliga myndigheters investeringsplaner. Liksom tidigare bygger också prognosen på vissa administrativa data, såsom av arbetsmarknadsstyrelsen beviljade igångsättningstillstånd och av riksdagen fastställda ramar för den statliga bostadslånegivningen.

Prognosen, som sammanfattas i tabell 5, syftar till att fastställa den av företag och myndigheter eftersträvade investeringsutvecklingen från 1960 till 1961 med de modifikationer som betingas av finansieringsmöjligheter och igångsättningstillstånd vid hittills (fram till början av april) tillämpade linjer för kredit- och penningpolitiken och för länsarbetsnämndernas tillståndsgivning. Förändringstalen anges i samma priser som siffrorna för 1960 års investeringar, dvs. i 1960 års genomsnittspriser. Vanligtvis kan man förutsätta att uppgifterna om investeringsplanerna är beräknade i det prisläge som råder vid tiden för uppgiftslämnandet och att en måttlig prisstegring ej nämnvärt påverkar möjligheterna att realisera de reala planerna. I vissa fall kan dock de uppgivna planerna vara mer eller mindre starkt bundna till nominellt fixerade ramar, vilket bl. a. innebär att en prisstegring minskar det reala investeringsutrymmet; detta gäller framför allt vissa delar av de statliga investeringarna. Med hänsyn härtill har det varit nödvändigt att göra vissa antaganden beträffande prisutvecklingen. De antaganden som gjorts innebär att prisnivån för 1961 års investeringar skulle komma att ligga några procent över 1960 års genomsnittsnivå men obetydligt över nivån vid tiden för de flesta uppgifternas avlämnande, dvs. mars 1961.

Som inledning presenteras först vissa beräkningar över utvecklingstendenserna inom den tillståndsreglerade byggnadsverksamheten 1960—1961 (utom för bostäder samt statliga kraftverk och statlig samfärdsel). Därefter genomgås de olika delområdena (även sådana som ej är tillståndsreglerade) såväl ifråga om byggnader som övriga fasta anläggningar.

1. Byggnadsverksamhet inom den tillståndsreglerade sektorn (utom bostäder)

Kalkylerna i tabell 1 har grundats på den faktiska igångsättningen t. o. m. mars 1961 men bygger därutöver på antaganden om igångsättningen under resten av året. Som grund för antagandena ligger de bedömningar som under mars månad gjorts av de tillståndsbeviljande länsarbetsnämnderna. En jämförelse mellan motsvarande bedömningar vid samma tid i fjol och de faktiskt påbörjade projekten för samma perioder har samtidigt gjorts, varefter de nu aktuella prognoserna nedjusterats med ledning av de vunna erfarenheterna. Den sålunda antagna igångsättningen under de tre sista kvartalen 1961 framgår av nedanstående tablå, som också visar den faktiska igångsättningen från 1958 t. o. m. första kvartalet 1961 (kostnad enligt ansökan, miljoner kronor):

	1 kv.	2 kv.	3 kv.	4 kv.	Summa
1958	625	754	705	865	2 949
1959	542	691	887	1 014	3 134
1960	850	673	872	964	3 359
1961	1 005	900[1]	950[1]	1 000[1]	3 855[1]

[1] Antagen igångsättning. — Obs. dessutom att ovanstående uppgifter ej omfattar bostadsbyggandet och ej heller statliga arbeten inom grupperna samfärdsel samt kraft- och belysningsverk.

Av tablån framgår bl. a. att igångsättningen under första kvartalet 1961 varit mycket hög. Tillströmningen av ansökningar om igångsättningstillstånd är dessutom för närvarande mycket stark, vilket återspeglas i de höga siffrorna även för resten av året. Ett realiserande av dessa antaganden skulle som synes innebära en mycket kraftig ökning av den totala igångsättningen under 1961 jämfört med 1960.

Beräkningarna för 1961 i tabell 1 (kol. 6) visar vilken omfattning byggnadsvolymen inom här berörda områden skulle få vid ovannämnda antagande beträffande igångsättningen under 1961 samt under förutsättning av oförändrade byggnadstider. Det bör i detta sammanhang påpekas, att kalkylen är starkt känslig för variationer i byggnadstiderna; till följd av brist på uppgifter rörande spridning och säsongvariationer i byggnadstiderna är den också starkt schablonmässig på denna punkt.

Under ovannämnda förutsättningar skulle byggnads- och anläggningsvolymen inom här berörda område öka med knappt 6 procent från 1960 till 1961. Ökningarna faller nästan uteslutande på områdena industri, handel samt vägar, gator o. dyl.

För att lättare kunna klargöra konsekvenserna av en ändring av antagandena om igångsättningen under de tre sista kvartalen 1961 redovisas belastningen på 1961 års byggnadsverksamhet uppdelad på belastning till följd av igångsättningen före den 1 april 1961 respektive efter detta datum. Såsom framgår av kolumn 5 i tabellen svarar de byggen som påbörjades efter den 1 april 1961 endast för knappt 20 procent av byggnadsvolymen under 1961. För att belysa effekterna av en ändring i antagandena om igångsättningen kan nämnas, att en ökning (minskning) av den antagna igångsättning-

Tabell VII:1. Räkneexempel för 1961 års tillståndsberoende byggnadsverksamhet (exkl. bostäder)

Miljoner kronor i 1960 års kostnadsnivå

	1	2	3	4	5	6
	Igångsättning under 1960	Beräknad faktisk byggnadsverksamhet 1960	Antagen igångsättning 1961	Belastning på 1961 till följd av igångsättningen före 1/4 1961	Belastning på 1961 till följd av den antagna igångsättningen efter 1/4 1961	Total belastning 1961 = realbudget (4) + (5)
Jordbruk, skogsbruk o. fiske	2	3	2	2	—	2
Industri och hantverk	920	845	1 025	755	180	935
Kraft- och belysningsverk [1]	125	170	180	160	10	170
Samfärdsel[1]	205	200	235	150	50	200
Handel	490	465	625	440	110	550
Förvaltning, sociala ändamål	270	330	375	260	60	320
Skolor, kyrkor, samlingslokaler	465	525	530	370	105	475
Vägar, gator, vatten- och avloppsledningar	800	680	750	630	115	745
Militära arbeten, civilförsvar	85	115	130	95	25	120
Summa	**3 362**	**3 333**	**3 852**	**2 862**	**655**	**3 517**

[1] Statliga arbeten ingår inte.

en med projekt till ett värde av 100 miljoner kronor under andra kvartalet skulle medföra en ökning (minskning) av den totala belastningen på 1961 med ca 40 miljoner kronor. Samma ökning (minskning) av igångsättningen under tredje respektive fjärde kvartalet skulle medföra en total belastningsökning (minskning) med 25 miljoner kronor respektive 8 miljoner. Det kan också nämnas, att om man skulle räkna med länsarbetsnämndernas prognoser över igångsättningen under andra och tredje kvartalen utan justeringar, skulle den totala belastningen på 1961 ligga 130 miljoner kronor högre än vad som anges i tabell 1, vilket skulle betyda en ökning jämfört med 1960 på 9 procent i stället för ovannämnda 6 procent.

2. Investeringsutvecklingen inom olika områden

Bostäder

Under 1960 färdigställdes bostadshus med sammanlagt 68 000 lägenheter, vilket är något mindre än under 1959. Samtidigt beräknas det under fjolåret ha igångsatts bostadsbyggen med sammanlagt 69 000—70 000 lägenheter. Igångsättningens omfattning regleras väsentligen genom medelsramarna för den statliga bostadslåneverksamheten samt, vad beträffar flerfamiljshusen, av omfattningen och tidsfördelningen av de av arbetsmarknadsmyndigheterna i koordination med lånegivningen beviljade igångsättningstillstånden.

De för innevarande budgetår enligt riksstat och tilläggsstat II fastställda

medelsramarna motsvarar 47 000 lägenheter i flerfamiljshus och ca 19 000 lägenheter i småhus. Härutöver kommer bostadsbyggen utan statsbelåning vilka beräknats omfatta ca 4 000 lägenheter, varav 2 500 i flerfamiljshus. För nästkommande budgetår har fastställts ett bostadsprogram av samma omfattning och med samma fördelning på hustyper som under innevarande.

Ovannämnda data var kända redan vid tidpunkten för den preliminära nationalbudgetens investeringsprognos. De ytterligare informationer som sedan dess erhållits i form av prognoser från länsarbetsnämnderna över igångsättningens storlek under de tre första kvartalen motiverar knappast något avsteg från de tidigare gjorda antagandena angående igångsättningen under 1961. Dessa antaganden gick nämligen ut på att för *flerfamiljshusen* medelsramarna skulle medge en igångsättning under första halvåret 1961 på drygt 18 000 lägenheter eller lika mycket som under motsvarande fjolårsperiod men att den faktiska igångsättningen skulle bli något större genom att dispenser av det framförliggande budgetårets ramar för igångsättning före halvårsskiftet skulle lämnas och bli utnyttjade i större utsträckning än vid föregående budgetårsskifte. Av sysselsättningspolitiska skäl är en koncentration av igångsättningen till andra halvåret — främst tredje kvartalet — önskvärd. Under andra halvåret 1960 igångsattes sålunda flerfamiljsbyggen motsvarande ca 32 000 lägenheter. Det har ansetts rimligt anta att den fortskridande rationaliseringen inom byggnadsbranschen kommer att innebära en möjlighet till något större igångsättning andra halvåret 1961 än under motsvarande fjolårsperiod.

För *småhusbyggandet* innebär de för innevarande och nästkommande budgetår gällande ramarna en utökning i förhållande till tidigare gällande program med ca 1 500 lägenheter. Det synes dock ej sannolikt att igångsättningen under 1961 under nuvarande betingelser skulle överstiga fjolårssiffran med mer än tusentalet lägenheter.

Ehuru de antaganden som nu kan göras angående igångsättningens storlek under 1961 sålunda ej avviker från vad som tidigare förutsatts, föreligger dock skäl att ompröva prognosen över bostadsbyggandet med hänsyn till de nu föreliggande reviderade uppgifterna om 1960 års bostadsinvesteringar. Prognosen, som skall gälla de under året i bostadshus nedlagda arbets- och materialkostnaderna, påverkas nämligen av beräkningarna över investeringarna under tidigare år genom att därvid gjorda antaganden beträffande byggnadstider m. m. blir avgörande för bedömningen av hur mycket som kvarstår att producera i stocken av lägenheter under byggnation vid ingången av året.

De reviderade kalkyler över bostadsbyggandet som utförts med stöd av ovanstående och under förutsättning av oförändrade byggnadstider samt normal ökning av underhållsutgifterna tyder för 1961 på en investeringsökning på omkring 200 miljoner kronor eller 4 1/2 procent. Ökningen är sålunda betydligt kraftigare än vad som angavs i den preliminära nationalbudgeten, vilket dock väsentligen sammanhänger med att de preliminära beräkningarna något överskattade 1960 års bostadsinvesteringar.

Industrin

Resultatet av kommerskollegiets marsundersökning av investeringsplanerna inom industrin återges i tabell 2. Parallellt redovisas även uppgifterna ur oktoberenkäten 1960. Vad beträffar investeringarna inom den egentliga industrin (grupperna 1—11 i tabell 2) innebär den nya enkäten en uppjustering av siffrorna för 1960 års investeringar med 4 procent för byggnader och anläggningar och 2 procent för maskiner och apparater. Enligt dessa senaste beräkningar skulle industrins bruttoinvesteringar (inkl. utgifter för reparationer och underhåll) ha ökat med ca 11 procent från 1959 till 1960. En korrektion har därvid gjorts med hänsyn till sannolik

Tabell VII: 2. Investeringsplaner inom industrin för 1961

Ny- och ombyggnadsverksamhet respektive ny- och ersättningsanskaffning

Miljoner kronor

	Byggnader och anläggningar				Maskiner och apparater			
	Enligt höstenkäten		Enligt vårenkäten		Enligt höstenkäten		Enligt vårenkäten	
	Beräknade kostnader 1960	Planerade utgifter 1961	Beräknade kostnader 1960	Planerade utgifter 1961	Beräknade kostnader 1960	Planerade utgifter 1961	Beräknade kostnader 1960	Planerade utgifter 1961
1. Gruvindustri	70	56	69	56	69	68	58	71
2. Metall- och verkstadsindustri	524	598	536	647	709	809	738	931
därav:								
järn- och stålverk	111	138	114	143	270	312	302	361
järn-, stål- och annan metallmanufaktur	29	26	31	41	60	58	65	72
mekaniska verkstäder m. m.	260	303	266	325	291	303	290	364
skeppsvarv	59	80	60	85	32	56	26	39
elektroteknisk industri	65	51	65	53	56	80	55	95
3. Jord- och stenindustri	37	35	39	46	66	83	69	84
4. Träindustri	57	48	65	60	71	42	74	67
5–6. Massa-, pappers- och grafisk industri	222	295	236	307	507	655	502	660
därav:								
träsliperier o. cellulosafabriker	117	140	124	138	241	348	247	339
pappersbruk och pappfabriker	105	155	112	169	266	307	255	321
7. Livsmedelsindustri	76	99	88	76	93	71	107	98
8. Dryckesvaru- och tobaksind.	17	19	15	22	15	17	17	28
9. Textil- och sömnadsindustri	28	23	29	28	83	63	79	82
10. Läder-, hår- och gummivaruindustri	15	8	14	12	25	23	28	40
11. Kemisk- och kemisk-teknisk industri	61	80	57	107	112	147	112	168
Summa	**1 107**	**1 261**	**1 148**	**1 362**	**1 750**	**1 978**	**1 784**	**2 222**
12. El-, gas- och vattenverk	900	909	899	880	154	169	137	210
Summa	**2 007**	**2 170**	**2 047**	**2 242**	**1 904**	**2 147**	**1 921**	**2 432**

Anm. Redovisningen innefattar inte investeringar i bostäder och bilar.

Källa: Kommerskollegiets investeringsenkät.

missvisning i materialet, uppkommen i samband med varuskattens införande vid årsskiftet 1959/1960.

Marsenkäten visar för den egentliga industrin en ökning av ny- och reinvesteringarna i byggnader och anläggningar med 19 procent; motsvarande siffra i oktoberenkäten var 14 procent (jfr tabell 3). För maskiner och apparater uppgår den enligt den senaste enkäten planerade ökningen till 21 procent att jämföra med 10 procent enligt oktoberenkäten. Den höjning av ökningstalen som skett i den senaste enkäten bör emellertid ej utan vidare tolkas som ett tecken på ökad investeringsvilja. Normalt sker en uppjustering av investeringsplanerna från höst- till vårenkäten (tabell 3), till stor del sammanhängande med att planerna hunnit bli fastare och mera fullständigt utarbetade. Särskilt är detta påtagligt för inköpen av maskiner och apparater, där planeringstiden är kortare än för byggnader. Delvis har uppjusteringen kunnat sammanhänga med kostnadsstegring.

Av tabell 3 framgår emellertid också att de i mars angivna planerna tenderar att systematiskt överskatta den reala utvecklingen. Ifråga om byggnader och anläggningar har överskattningen i planerna helt naturligt visat sig mest betydande under de år (1956 och 1957 i tabell 3) som kännetecknas av en restriktiv byggnadsreglering. I tabellen avspeglas den fr. o. m. 1958 liberaliserade byggnadsregleringen jämte övriga investeringsstimulerande åtgärder i en bättre samstämmighet mellan planer och utfall. Oktoberplanerna har sålunda under dessa senare år snarast tenderat att något underskatta förändringarna. De mera fullständiga investeringsplanerna

Tabell VII: 3. Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar 1955—1961

Procentuell förändring

	1955—1956	1956—1957	1957—1958	1958—1959	1959—1960	1960—1961
Byggnader och anläggningar						
Planerat i oktober året innan	+ 22	+ 12	+ 15	— 1	+ 16	+ 14
Planerat i mars samma år ..	+ 33	+ 25	+ 19	+ 18	+ 31	+ 19
Faktisk (1961 beräknad) förändring:						
löpande priser	+ 9	+ 5	+ 15	+ 9	+ 28	
fasta priser	+ 3	0	+ 15	+ 9	+ 20	
Maskiner och apparater						
Planerat i oktober året innan	— 2	— 10	+ 7	— 5	+ 13	[1]+ 10
Planerat i mars samma år ..	+ 14	+ 4	+ 25	+ 10	[1]+ 26	[1]+ 21
Faktisk (1961 beräknad) förändring:						
löpande priser	+ 7	0	+ 23	[1]+ 5	[1]+ 22	
fasta priser	+ 1	— 2	+ 24	[1]+ 4	[1]+ 14	

[1] Utan justering för statistisk missvisning kring årsskiftet 1959/1960 är prognossiffran för 1961 + 13 procent enligt oktoberplanerna och + 27 procent enligt vad som planerats i mars. Marsplanerna för 1960 uppgick utan justering till 19 procent och utfallssiffrorna för 1959 och 1960 i löpande priser + 8 respektive + 15 procent och i fasta priser båda åren + 7 procent.

Anm. Redovisningen innefattar inte investeringar i bostäder och bilar.

Källa: Kommerskollegiets investeringsenkäter.

enligt marsenkäterna har däremot aldrig — ens efter inträdda lättnader i byggnadsregleringen — blivit helt realiserade.

Att ett fullt förverkligande av planerna ej var möjligt beträffande investeringarna under 1960 är förklarligt med tanke på det höga kapacitetsutnyttjande som då kännetecknade bl. a. byggnadssektorn; i viss mån gäller detsamma 1959.

Avvikelsen mellan planer och utfall för dessa år framstår dock som väl kraftig för att enbart kunna ha denna förklaringsgrund. En viss tendens till överskattning i marsplanerna synes sålunda föreligga oberoende av byggnadssektorns möjligheter att tillfredsställa investeringsefterfrågan, något som också bestyrks av den bristande samstämmighet som kännetecknade planerna för och utfallet av investeringarna under 1958, då planerna underskreds med 4 procent trots den aktivitet som utvecklades för att direkt stimulera investeringarna under årets lopp.

Den uppjustering av planerna som skett enligt den senaste enkäten synes vara förhållandevis måttlig, något som till stor del torde få ses som ett resultat av de rekommendationer om återhållsamhet med investeringar som i början av mars tillställts företagen. Enligt anvisningarna skulle nämligen uppgifterna om möjligt avse planerna sedan hänsyn tagits till dessa rekommendationer.[1] I beaktande av att åtskilliga företag vid enkättillfället ännu ej torde ha hunnit ompröva investeringsplanerna kan den konstaterade tendensen till överskattning i marsplanerna i den nu föreliggande enkäten vara något mer accentuerad än vanligt. En nedjustering av ökningstalet till 14 procent, vilket sammantaget med en normal uppgång av underhållskostnaderna innebär en investeringsökning på nära 200 miljoner kronor, synes fördenskull rimlig. Att en betydande ökning av byggnadsverksamheten inom industrin kan förutses bekräftas även av de — dock mycket osäkra — kalkyler som redovisats i tabell 1; för industrin anges där en ökning på 11 procent, detta dock efter en avsevärd nedskärning av den väntade igångsättningen under 1961 i förhållande till de tillståndsgivande länsarbetsnämndernas egna prognoser.

Även beträffande investeringarna i maskiner och apparater kan oktoberplanerna konstateras ha inneburit underskattningar, medan de planer som angivits i mars aldrig helt har förverkligats. Det förhållandet att dessa planer är mera kortsiktiga gör dock tolkningen av investeringsenkäternas upp-

[1] De i enkäten medverkande företagen ombads — i klarhetens intresse — uppge sina planer så väl före som efter hänsynstagande till industriförbundets rekommendation. I och för sig kan man naturligtvis vänta att följsamheten till rekommendationer av detta slag är mycket ojämn olika företag emellan. Av 3 200 medverkande företag med 3 000 miljoner kronors investeringsumma under de tre sista kvartalen 1961 har 2 100 med 1 600 miljoners investeringssumma uppgivit oförändrade siffror, vilket antingen kan innebära att hänsyn ej tagits till rekommendationerna eller att effekten av hänsynstagandet endast innebär en omfördelning inom perioden; 500 företag med 600 miljoners investeringssumma har endast besvarat frågan om planerna utan hänsyn till rekommendationen och ej ens markerat att saken är under övervägande; 200 företag med 600 miljoners investeringssumma har markerat eventuell nedskärning (ett frågetecken i ifrågavarande kolumn), och 200 företag med 600 miljoners investeringssumma har markerat nedskärning med 100 miljoner i förhållande till sina eljest i mars föreliggande planer för de återstående tre kvartalen 1961. Av nedskärningen avsåg 60 miljoner byggnader och 40 miljoner maskiner o. dyl. (Siffrorna preliminära.)

gifter förhållandevis svårare än för byggnadsinvesteringarna. Den uppjustering av investeringsplanerna som erhållits i den senaste enkäten synes — i motsats till vad som var fallet på byggnadssidan — snarast vara av normal omfattning, trots att de även influerats av rekommendationerna om nedskärning i planerna. Även i dessa uppgifter föreligger dock den osäkerheten, att effekten av dessa rekommendationer ej kan förutsättas vara fullständigt beaktade. Som tabell 3 visar har graden av överskattning i de i mars angivna planerna naturligt nog varierat inom vida gränser. Betingelserna för prognosen under de år som redovisas i tabellen har sinsemellan varit olikartade och — möjligen med undantag för 1960 — knappast sammanfallande med de man har att räkna med för 1961.

Den restriktiva byggnadsregleringen synes sålunda under 1956 och 1957 ha haft en återhållande verkan även på maskininvesteringarna. Investeringsavgiftens slopande fr. o. m. ingången av 1958 har med all sannolikhet inneburit en senareläggning av investeringarna till efter årsskiftet, en möjlighet som alltmer torde ha uppmärksammats i slutet av 1957 och som då kan förklara den kraftiga uppjusteringen både i marssiffran och den ovanligt fullständiga uppfyllelsen av planerna 1958. Omsvängningen i konjunkturläget under 1959 har sannolikt haft en stimulerande inverkan på ifrågavarande investeringar, varför några i föreliggande sammanhang relevanta slutsatser knappast kan dragas på basis av förhållandet mellan prognos och utfall för detta år. För 1960 slutligen kan en betydande avvikelse mellan prognos och utfall konstateras även sedan ökningstalet enligt prognosen för jämförbarhetens skull reducerats med hänsyn till den — delvis av varuskatten betingade — prisstegringen från mitten av 1959 till början av 1960. Avvikelsen kan även, åtminstone delvis, antagas sammanhänga med tilltagande svårigheter att få investeringsefterfrågan tillgodosedd och ej enbart bero på en övervärdering av de egna investeringsplanerna. Om man för 1961 förutsätter, dels att en viss sådan övervärdering föreligger, trots att planerna nu redovisats i sitt i anslutning till återhållsamhetsrekommendationerna redan delvis nedjusterade skick, dels att en viss ytterligare nedjustering blir resultatet av dessa rekommendationer, torde man kunna nedskära plansiffran från enkätresultatets 21 procent till 15 procent. Härvid har hänsyn även tagits till två procents kostnadsstegring mellan 1960 och mars 1961. Tillsammans med en tekniskt betingad normal stegring av underhållskostnaderna ger detta en ökning i industrins efterfrågan på arbetskraft och material för dessa investeringar med drygt 300 miljoner kronor.

Kraftverken

De enskilda och kommunala kraft- och elverkens investeringsplaner för 1961 tyder på en ökning av framför allt investeringarna i maskiner och apparater. Detta motvägs dock av en minskning av de statliga kraftverksinvesteringarna så att resultatet för kraftverken totalt synes bli en minskning på 5 miljoner kronor.

Handeln

Tidigare nämnda beräkningar över den tillståndsberoende byggnadsverksamheten pekar på en betydande ökning av investeringarna i fristående handelslokaler. Även investeringarna i handelslokaler i bostadshus får antas komma att öka till följd av det ökade byggandet av flerfamiljshus. Med stöd av dessa uppgifter har handelns byggnadsinvesteringar uppskattats stiga med 100 miljoner kronor från 1960 till 1961.

Handelsflottan

Enligt en under mars företagen enkätundersökning kan de svenska varvens leveranser till svenska rederier beräknas bli lägre 1961 än de var 1960. Även importen av nya fartyg kan beräknas komma att minska. Sammanlagt får investeringarna i handelsflottan väntas minska med 110 miljoner kronor från 1960 till 1961.

Statliga investeringar

Aktuella uppgifter från de statliga affärsverken om dessas investeringsplaner för 1961 tyder på minskningar av framför allt investeringarna i maskiner och apparater. Minskningen är något kraftigare än vad som förutsågs i den preliminära investeringsprognosen, vilket till stor del synes sammanhänga med de anvisningar om återhållsamhet med investeringar som nyligen utfärdats. Minskningen, som väsentligen berör statens järnvägar och — som tidigare nämnts — vattenfallsverket, beräknas komma att uppgå till ca 70 miljoner kronor i fasta priser räknat. De statliga investeringarna i *vägar* kan beräknas minska med 100 miljoner kronor från 1960 till 1961. *Försvaret* beräknas däremot öka såväl investeringarna i byggnader och anläggningar som materielanskaffningen, vilket sammanhänger med att de årliga ökningar, som förut planerats, av tekniska skäl kommit att försenas men att denna eftersläpning nu håller på att tas igen. Även försvarets investeringar har emellertid träffats av anvisningarna om begränsning av det närmaste halvårets aktivitet.

Kommunerna

I tabell 4 redovisas resultaten av en undersökning rörande de kommunala investeringarna 1960 och investeringsplanerna 1961, vilken statistiska centralbyrån företagit i mars. Av tabellen framgår även de motsvarande uppgifter som erhållits vid novemberundersökningen 1960. Uppgifterna för 1960 enligt de båda enkäterna visar sig stämma väl överens medan planerna för 1961 uppjusterats betydligt. Sedan de för 1960 erhållna uppgifterna uppjusterats med 100 miljoner kronor för de formella betalningsförskjutningarna kring årsskiftet 1959/1960 skulle investeringsökningen från 1960 till 1961 enligt marsplanerna uppgå till 13 procent mot 6 procent enligt novemberplanerna.

Erfarenhetsmässigt har man kunnat konstatera en viss tendens till överskattning i de plansiffror som erhålls under november. Detta gällde även för

Tabell VII: 4. Kommunernas samt de kommunala bolagens och stiftelsernas investeringsplaner för 1961

Ny- och ombyggnadskostnader samt ny- och ersättningsanskaffning

Miljoner kronor

	Enligt uppgifter i november 1960		Enligt uppgifter i mars 1961	
	Beräknade kostnader 1960	Planerade utgifter 1961	Beräknade kostnader 1960	Planerade utgifter 1961
Primärkommuner och landsting:				
Summa bruttoinvesteringar	**2 034**	**2 263**	**2 045**	**2 378**
Byggnads- och anläggningsarbeten, totalt	*1 814*	*2 016*	*1 836*	*2 120*
därav: Personalbostäder o. övriga bostäder	52	51	53	62
Affärsföretag	421	460	421	468
Övriga förvaltningar	1 341	1 505	1 362	1 590
Maskiner, transportmedel, inventarier m. m., totalt	*220*	*247*	*209*	*258*
därav: Affärsföretag	66	65	57	69
Övriga förvaltningar	154	182	152	189
Kommunala bolag och stiftelser:				
Summa bruttoinvesteringar	**877**	**952**	**867**	**1 028**
Byggnads- och anläggningsarbeten, totalt	*854*	*917*	*844*	*994*
därav: Bostäder	777	852	764	921
Övriga förvaltningar	77	65	80	73
Maskiner, transportmedel, inventarier m. m., totalt	*23*	*35*	*23*	*34*

Anm. Som källa har använts statistiska centralbyråns kommunenkät. De siffror över kommunala investeringar för 1960 som redovisas i tabell 5 överensstämmer inte med ovanstående, dels emedan kommunenkätens siffror vid beräkningarna till tabell 5 justerats med hänsyn till jämförbarheten med tidigare år, dels emedan tabell 5 även innnefattar municipalsamhällenas och de kyrkliga kommunernas investeringar. I tabell 5 ingår även utgifterna för reparationer och underhåll.

1960 års investeringar trots den betydande uppjustering som skedde i de i mars 1960 redovisade planerna. Den nu föreliggande uppjusteringen för 1961, som ej ter sig särskilt kraftig jämfört med den som den föregående marsenkäten uppvisade för 1960, kan därför ej osannolikt innebära ett betydande överskattningsmoment, något som också är rimligt med hänsyn till att kommunernas åtgärder i anledning av utfärdade rekommendationer om återhållsamhet med investeringar sannolikt endast ofullständigt hunnit beaktas vid enkättillfället. Att en kraftig ökning av det kommunala bostadsbyggandet ej är osannolikt bestyrks av de ovan anförda beräkningarna över bostadsproduktionen under 1961. Kalkylerna över den tillståndsreglerade byggnadsverksamheten under 1961 anger en ökning bl. a. inom gruppen vägar, gator etc. medan för övriga tillståndsreglerade områden, som domineras av kommunala investeringar, en snarast nedåtriktad tendens däremot kunnat beräknas. De kommunala investeringarna har i prognosen antagits öka med knappt 4 procent eller 150 miljoner kronor.

Tabell VII: 5. Prognos för bruttoinvesteringarnas utveckling från 1960 till 1961

Miljoner kronor i 1960 års priser

	1960			Förändring 1960—1961		
	Byggnader och anläggningar	Övrigt	Summa	Byggnader och anläggningar	Övrigt	Summa
Bostäder	4 378	—	4 378	+ 200	—	+ 200
Jordbruk, skogsbruk och fiske	581	575	1 156	+ 15	+ 35	+ 50
Egentlig industri	1 484	3 152	4 636	+ 195	+ 305	+ 500
Kraft-, gas- och belysningsverk	933	339	1 272	− 25	+ 20	− 5
Handel m. m. (endast byggnader)	678	—	678	+ 100	—	+ 100
Samfärdsel	938	3 316	4 254	− 10	− 135	− 185
Enskild: motorfordon	—	1 735	1 735	—	+ 90	+ 90
handelsflottan	—	787	787	—	− 110	− 110
övrigt	45	117	162	—	− 60	− 60
Statlig	753	608	1 361	− 15	− 100	− 115
Kommunal	140	69	209	+ 5	+ 5	+ 10
Förvaltnings- och sociala ändamål	683	214	897	− 5	+ 20	+ 25
Sjuk- och hälsovård, sociala ändamål	428	112	540	+ 20	+ 10	+ 30
Förvaltning och diverse ändamål	255	102	357	− 15	+ 10	− 5
Skolor och kyrkor	619	112	731	− 15	+ 15	—
Väg- och gatuarbeten m. m.	1 907	83	1 990	− 30	+ 5	− 25
Militära investeringar	166	1 497	1 663	+ 50	+ 85	+ 135
Summa	**12 367**	**9 288**	**21 655**	**+ 485**	**+ 310**	**+ 795**
därav: enskilda	6 437	6 326	12 763	+ 415	+ 20	+ 620
statliga	2 507	2 562	5 069	− 55	+ 75	+ 20
kommunala	3 423	400	3 823	+ 125	+ 30	+ 155

Investering i lagerökning

Vid sidan av de fasta investeringarna, som behandlats härovan, spelar också lagerinvesteringarna en väsentlig roll. Under 1960 investerades ett ovanligt stort belopp i nya varulager inom det svenska näringslivet. Lagerökningen uppgick nämligen enligt den nu föreliggande statistiken (se kap. II) till närmare 1 400 miljoner kronor. I den preliminära nationalbudgeten hade siffran uppskattats till endast 500 miljoner, detta väsentligen på grundval av de förhandsuppskattningar om utvecklingen av sina lager fram till årsskiftet som företagen lämnat i samband med investeringsenkäten i oktober m. m.

I samband med produktionens fortsatta stegring får man förutsätta att behovet av lagerhållning på olika stadier av produktion och distribution fortsätter att stiga. Under de senaste tio åren har lagerökningen uppgått till över 30 procent av bruttonationalproduktens samtidiga ökning. Om denna proportion tillämpas på 1961, då produktionen antas stiga med 2 600 miljoner kronor, skulle en »normal» lagerökning bli cirka 800 miljoner kronor. På vissa områden får man emellertid räkna med en (relativ) nedskärning av lagren — särskilt inom verkstadsindustrin ansågs råvarulagren vid årets ingång vara något för stora — men på andra håll, nämligen inom skogsindustrierna, där ingångslagren i år delvis låg i underkant, torde en medve-

ten lagerökningspolitik tillsvidare komma att drivas för att undvika produktionsbegränsning i samband med exportdämpningen. Den förstnämnda faktorn — en minskning av lagerökningsbehovet inom verkstadsindustrin — torde överväga, vilket utan möjlighet till kvantitativ beräkning mera symboliskt markeras med att den eftersträvade lagerökningen antas vara 100 miljoner mindre än som enligt ovan skulle kunna anses som »normalt». De 700 miljoner i lagerökning, som man på så sätt kommer till, är dock mera än som förutsattes i den preliminära nationalbudgeten; dels har beräkningen av det »normala» lagerökningsbehovet reviderats med ledning av de senaste statistiska uppgifterna, dels har den internationella konjunkturbedömningen och råvaruprisutvecklingen svängt om uppåt på ett sådant sätt att företagens lagerefterfrågan inte längre kan väntas bli tillbakahållen av farhågor för en snar konjunkturförsvagning. Att den stora ökningen 1960 inte antas leda till en onormalt liten ökning eller rentav minskning under 1961 baseras dessutom på att den själv delvis utgjorde en reaktion på en direkt lagerminskning under 1959: sammantaget för de två åren 1959 och 1960 var lagerökningen i förhållande till produktionsökningen något mindre än normalt för 1950-talet. I den mån lagerökningen på en del håll eventuellt föranletts av de nya lagervärderingsreglerna skulle man snarast kunna vänta en viss fortsatt strävan i samma riktning, i varje fall inte någon tendens till direkt rekyl på 1960 års ökning, trots dennas storlek.

En eftersträvad lagerökning på här antagna 700 miljoner kronor innebär tydligen en minskning av denna post i den totala kalkylen över efterfrågeläget i landet, uppgående till (1 400 — 700 =) 700 miljoner kronor. Detta är alltså den minuspost, som skall införas i försörjningsbalansen för 1961.

VIII. Den offentliga verksamheten

1. Staten

Jämfört med de beräkningar över budgetutfallet 1960 som gjordes i den preliminära nationalbudgeten för 1961 utvisar de kalkyler som nu föreligger en avsevärd minskning av budgetunderskottet. Detta beräknas 1960 ha uppgått till knappt 1 000 miljoner kronor, mindre än hälften av underskottet 1959. Orsakerna till revideringen av de beräkningar för 1960 som gjordes i den preliminära nationalbudgeten ligger delvis på inkomstsidan men framför allt dock på utgiftssidan. Inkomsterna 1960 visade sig således bli nära 100 miljoner kronor högre än vad de i december 1960 uppskattades till, medan utgifterna blev nära 400 miljoner kronor mindre. Detta belyser storleksordningen av de felmarginaler som kan åvila preliminära beräkningar av budgetutfallet helårsvis från bruttosidan, dvs. enligt principen inkomster minus utgifter där varje utgiftsslag (investeringar, konsumtion etc.) måste uppskattas för sig. En felbedömning av ett kalenderårs totala utgifter på 400 miljoner kronor ger kraftigt utslag på budgetsaldot men motsvarar i själva verket endast en dryg veckas genomsnittliga utbetalningar. För inkomstsidan föreligger dock data med mindre eftersläpning än vad gäller utgifterna, varför här bedömningar ej måste litas till i samma utsträckning. Uppskattningar om budgetsaldot baserade på riksgäldskontorets saldouppgifter, vilka föreligger månadsvis, ger dock vanligen bättre resultat än ovan nämnda beräkningar från bruttosidan, och bedömningar på basis av denna statistik pekade mot ett budgetunderskott av storleksordningen 1 100 miljoner kronor för 1960. Detta ligger ju betydligt närmare underskottet för 1960 baserat på riksräkenskapsverkets beräkningar, sådant det nu redovisas i tabell 1. Försök görs nu att få fram snabbare statistik över statsutgifterna med dessa realekonomiskt grupperade. Anmärkas bör dock att de officiella budgetutfallssiffror som framräknas av riksräkenskapsverket sällan eller aldrig överensstämmer exakt med de saldouppgifter som publiceras av riksgäldskontoret, detta beroende bl. a. på att själva registreringen är knuten till olika ställen i den statsfinansiella mekanismen, samt på att olika principer tillämpas för utgifternas tidslokalisering. Riksgäldskontorets saldo har per budgetår avvikit från riksräkenskapsverkets utfallssiffror för statsbudgeten med inemot 200 miljoner kronor. Över längre perioder jämnar emellertid skillnaderna ut sig — således var för budgetåren 1953/54—1959/60 riksräkenskapsverkets totala statsbudgetunderskott endast 42 miljoner kronor (0,5 procent) större än riksgäldskontorets.

Budgetunderskottet kalenderåret 1961 beräknas bli nära 800 miljoner kronor mindre än 1960. Detta är resultatet av en beräknad inkomstökning

Tabell VIII: 1. Statens ekonomiska verksamhet 1959—1962

Miljoner kronor

	Kalenderår			Budgetår		
	1959 utfall	1960 utfall	1961 prel. ber.	1959/60 utfall	1960/61 prel. ber.	1961/62 enl. kompl.-prop.
A. Inkomster	**12 847**	**14 745**	**16 850**	**13 657**	**16 388**	**17 086**
därav: dir. skatter	6 422	6 790	8 250	6 468	7 842	8 215
indir. skatter	5 452	6 812	7 400	6 063	7 361	7 612
B. Överföringsutgifter	7 262	7 849	8 527	7 451	8 291	8 688
C. Konsumtion	3 286	3 642	4 030	3 438	3 884	4 260
D. Bruttoinvestering	3 181	3 430	3 242	3 310	3 141	3 454
E. Diverse	72	— 161	—	—	—	—
F. Summa B till E	**13 801**	**14 760**	**15 799**	**14 199**	**15 316**	**16 402**
G. Finansiellt sparande (A—F)	*— 954*	*— 15*	*+ 1 051*	*— 542*	*+ 1 072*	*+ 684*
H. Utlåning	1 072	959	1 253	1 090	1 300	1 146
I. Totala utgifter	**14 873**	**15 719**	**17 052**	**15 289**	**16 616**	**17 548**
J. Totalsaldo (A — I)	— 2 026	— 974	— 202	— 1 632	— 228	— 462

på 2 100 miljoner kronor och en total utgiftsökning på drygt 1 300 miljoner kronor.

Under treårsperioden 1959—1961 kan vissa intressanta förändringar i inkomstsidans struktur konstateras respektive förutses. Sålunda var mellan 1959 och 1960 de indirekta skatternas tillväxt speciellt markerad, medan mellan 1960 och 1961 de direkta skatterna åter beräknas komma att växa kraftigt och nästan återställa den relativa fördelning mellan direkta och indirekta skatter som rådde 1959. Orsaken till denna utveckling ligger för 1960 års del i de åtgärder som vidtogs — den allmänna varuskatten infördes och vissa lättnader i den direkta beskattningen företogs. 1961 års beräknade kraftiga absoluta och relativa tillväxt av de direkta skatterna ligger däremot främst på automatikplanet — inkomstunderlaget beräknas stiga kraftigt och höja avkastningen av de direkta skatterna. Om inga åtgärder vidtas ger vid nuvarande skattestruktur en viss nationalproduktökning normalt större absolut och relativ ökning i inkomsterna från de direkta skatterna än från de indirekta.

De statliga bruttoinvesteringar som finansieras via budgeten (se kap. VII för mer fullständig redovisning av statens investeringsverksamhet) beräknas realt ha ökat med ca 1 1/2 procent mellan 1959 och 1960. Denna obetydliga ökning får i övervägande grad ses som resultat av statens strävan att under den utpräglade högkonjunktur som successivt utvecklade sig under 1959 och 1960 direkt bidra till den samhällsekonomiska balansens upprätthållande. Under 1961 beräknas de statliga bruttoinvesteringarnas volym komma att minska med bortåt 7 procent. (Se dock texten i anslutning till tabell 2.) Förutom den allmänna statliga restriktiviteten på investerings-

sidan i nuvarande högkonjunkturläge inverkar här de speciella begränsningar av byggnads- och anläggningsverksamheten samt de anvisningar om uppskov med leveranser till staten som Kungl. Maj:t beslutat om. Totalt torde härigenom något femtiotal miljoner kronor i investeringsefterfrågan komma att flyttas från sommar- till vinterhalvåret.

De statliga konsumtionsutgifterna, vilka till ca 70 procent består av löner, beräknades i den preliminära nationalbudgeten ha ökat volymmässigt med ca 4 procent 1960, och den statliga konsumtionsefterfrågan 1961 förutsågs komma att öka med omkring 5 procent. Inga nya data som kan ge skäl att frångå denna uppskattning har framkommit.

De statliga transfereringsutgifterna, som är av en mer indirekt sysselsättningsskapande natur än investerings- och konsumtionsutgifterna, har ett realekonomiskt intresse i den mån de påverkar de mottagande ekonomiska subjektens (hushållens, företagens, kommunernas, etc.) reala dispositioner — deras konsumtion eller investeringar. Dessa utgifter ingår därför bland de faktorer som påverkat dessa subjekts planer för 1961, så som de redovisas i kapitlen VI och VII.

Mellan 1959 och 1960 beräknas statens finansiella sparande (inkomster minus utgifter utom utlåning) ha ökat med närmare 950 miljoner kronor, och mellan 1960 och 1961 kalkyleras med en ytterligare uppgång på ca 1 000 miljoner i detta finansiella sparande. Förändringarna i dessa tal kan ses som grova indikatorer på finanspolitikens (inkl. automatiken) restriktiva respektive expansiva effekt — en uppgång tolkas alltså såsom innebärande en restriktiv effekt och en nedgång som en expansiv effekt. Under 1960 var således budgetpolitiken ganska kraftigt restriktiv, och 1961 beräknas den komma att verka ytterligare i samma riktning. — I ovanstående har statens utlåningsverksamhet (bostadskrediter, aktieteckning m. m.) ej medtagits; effekterna av statens lånetransaktioner hör närmast hemma i kreditmarknadsavsnittet.

I tabell 2 har försök gjorts till en grov kartläggning av i vilken utsträckning förändringarna i de för allmänheten inkomstbildande och inkomst-»dödande» posterna i statsbudgeten är resultat av budgetpolitiska *åtgärder* respektive är resultat av den allmänna inkomstökningen i samhället, dvs. vad som här kallas *automatik*. Alla förändringar i statsutgifter har summariskt räknats som åtgärder, medan för inkomsternas del grunderna för en uppdelning på automatik och åtgärder varit i princip lättare åtkomliga (se anmärkning till tabellen). Som syns av tabellen motsvarar 1960 års restriktiva budgeteffekt (939 milj. kr.) i stort sett den inkomstdödande verkan av automatiken, medan 1961 års (beräknade) restriktiva effekt (1 066 milj. kr.) är ett nettoresultat av en restriktiv automatikeffekt, som är siffermässigt nästan dubbelt så stor som den beräknade expansiva effekten av de budgetpolitiska åtgärderna. De inbyggda samhällsekonomiska stabilisatorer som budgeten inkluderar spelar således (resp. beräknas således spela) en mycket stor roll i det nuvarande konjunkturförloppet.

Tabell VIII: 2. Statsbudgetens effekter på inkomstutvecklingen 1960 och 1961

Plus eller minus på allmänhetens inkomster. Miljoner kronor

	1960		1961	
	Automatik	»Åtgärder»	Automatik	»Åtgärder»
Utgifter	—	+ 959	—	+ 1 039
Inkomster	— 1 023	— 875	— 2 355	+ 250
Summa	**— 1 023**	+ 84	**— 2 355**	**+ 1 289**
Nettosumma	**— 939**		**— 1 066**	

Anm. Samtliga utgiftsförändringar (resp. beräknade utgiftsförändringar) har räknats som åtgärder. Som åtgärder på inkomstsidan ingår 1960 intäkterna från den allmänna varuskatten, det beräknade skattebortfallet till följd av de i samband med varuskattens införande sänkta skatteskalorna för fysiska personer samt en mindre skatteinkomstökande effekt av de skärpta bestämmelserna för varulagervärdering. Som åtgärder 1961 på inkomstsidan ingår, förutom ett beräknat bortfall av fyllnadsbetalningar 1961 till följd av företagens (skattefria) investeringsfondavsättningar 1960, ett mindre skattebortfall på grund av familjebeskattningsreformen. Skillnaden mellan totala inkomstökningen vart och ett av de båda åren och nettot av samtliga åtgärder på inkomstsidan under respektive år har räknats som automatik.

Eftersom de belopp företagen 1960 avsatte till investeringsfonder och inbetalade till riksbanken ej ingår i statsbudgeten, redovisas den inkomstdödande effekten av dessa inbetalningar ej här. De har räknats som kreditmarknadstransaktioner och redovisas i kreditmarknadskapitlet som ökning i allmänhetens långa placeringar.

Nettosumman för 1960 är lika med förändringen i statens finansiella sparande mellan 1959 och 1960 med ombytt förtecken och nettosumman 1961 är lika med det finansiella sparandets beräknade förändring mellan 1960 och 1961 med ombytt förtecken.

Tabell 3 syftar till att något bättre än tabell 1 ge uttryck för finanspolitikens effekter i några avseenden. Tanken är att på ett visserligen schematiskt sätt få till stånd en bättre tidslokalisering av några av budgetens viktigare poster. De justeringar som vidtagits — jämfört med kalenderårssiffrorna i tabell 1 — är följande: 1) Preliminärskatteuppbörden av inkomstskatt och allmän varuskatt under januari har för samtliga år flyttats tillbaka till omedelbart föregående år. Detta bör ge en bättre bild av under vilken tidsperiod skatten påverkat den reala efterfrågan; januariuppbörden ett år avser ju inkomster och aktiviteter under november—december året före. 2) Investeringsutgifterna med undantag av utgifterna för väginvesteringarna har fördelats jämnt över budgetåret vilket speglar den reala aktiviteten bättre än rena betalningsdata enligt tabell 1, vilkas tidsfördelning påverkas av det förhållandet att en stor del av kostnaderna för dessa aktiviteter betalas under vårmånaderna. 3) Sparpremierna, 120 miloner kronor, vilka bokförts som statsutgift hösten 1960, har flyttats över till 1961, eftersom dessa pengar kunde lyftas av spararna först under detta år (och således huvudsakligen först under innevarande år torde påverka konsumtionsutgifterna. Jfr dock kap. VI). Någon enkel grund att på motsvarande sätt omfördela övriga överföringsutgifter har ej stått att finna, varför dessa i övrigt fått stå orörda från tabell 1. — Låneutgifternas variationer i tiden är beroende huvudsakligen av det privata och kommunala bostadsbyggandets växlande omfattning. Härför redogörs i kapitel VII på ett fullständigare

Tabell VIII: 3. Statens inkomster och utgifter 1959—1961 med vissa korrektioner
Miljoner kronor

	1959	1960	1961 prel. ber.
A. Inkomster	**12 985**	**15 390**	**16 775**
Utgifter:			
B. Överföringsutgifter	7 262	7 729	8 647
C. Konsumtion	3 286	3 642	4 030
D. Bruttoinvesteringar	3 240	3 254	3 281
E. Diverse	72	— 161	—
F. Summa B till E	**13 860**	**14 464**	**15 958**
G. Saldo (A—F)	*— 875*	*+ 926*	*+ 817*
H. Utlåning	1 072	959	1 253

sätt än vad här är möjligt, varför den statliga utlåningsverksamheten (som ju domineras av bostadskrediterna) i tabell 3 redovisas med oförändrade belopp från tabell 1, och ingår endast helt formellt i tabell 3 för att göra redovisningen av budgetens utgiftssida komplett.

Enligt denna beräkningsmetod blir skillnaden mellan saldot (G) för 1960 och för 1959 + 1 800 miljoner kronor. Skillnaden mellan statens finansiella sparande 1960 och 1959 var enligt tabell 1 ca 950 miljoner kronor. Den beräkningsmetod som används i tabell 3 ger således en bild av en betydligt mer restriktiv effekt på samhällsekonomin 1960, härrörande från budgetpolitiken, än den metod som tillämpas i tabell 1. För 1961 gäller motsatsen. Således nedgår saldot (G) i tabell 3 med omkring 100 miljoner mellan 1960 och 1961, implicerande en något minskat restriktiv statsbudgeteffekt under innevarande år, medan det finansiella sparandet enligt tabell 1 skulle öka med över 1 000 miljoner kronor, vilket alltså närmast skulle indicera motsatsen: en ytterligare åtstramande budgeteffekt på efterfrågan under 1961. Det finns skäl att anse beräkningen enligt tabell 3 vara den bättre indikatorn på budgetens effekter, varför man sammanfattningsvis kan säga att medan budgeten 1960 verkade kraftigt restriktivt, synes 1961 års budget i stort sett endast komma att bibehålla den grad av restriktivitet som uppnåddes 1960.

Investeringssiffrorna i tabell 3 torde ge en bättre bild än motsvarande i tabell 1 av den statliga aktiviteten på investeringsområdet (i motsats till investeringsbetalningarnas omfattning — siffrorna i tabell 1 är ju principiellt betalningsstatistik). Sålunda tyder tabell 3 på en volymmässig uppgång i de budgetfinansierade investeringarna på nära 2 procent mellan 1959 och 1960, medan motsvarande siffra mellan 1960 och 1961 skulle bli en volymmässig nedgång med 2 à 3 procent. (Motsvarande siffror enligt tabell 1 är + 1 1/2 resp. — 7 procent.)

Statsbudgetens likviditetseffekter samt de finansiella effekterna (med åtföljande reala verkningar) av budgetens utfall samt av de statliga lånetransaktionerna belyses nedan i avsnittet om kreditmarknaden.

2. Kommunerna

Enligt den preliminära nationalbudgeten för 1961 skulle de borgerliga kommunernas och landstingens (exkl. affärsverk och bolag) sammanlagda budgetunderskott, vilket, efter korrigeringar för tillfälliga betalningsförskjutningar kring årsskiftet 1959/1960, ökade från ca 280 miljoner till omkring 330 miljoner mellan 1959 och 1960, komma att öka ytterligare till drygt 500 miljoner kronor 1961. Kommunerna skulle alltså komma att bidra till det efterfrågeöverskott som beräknas uppkomma innevarande år. Vårens investeringsenkät synes tyda på en ytterligare ökad kommunal investeringsvilja; mot denna får man dock ställa effekterna av den frivilliga investeringsbegränsningen. I stort sett torde man kunna räkna med att det totala planerade kommunala budgetunderskottet på 500 miljoner kronor enligt den tidigare beräkningen kvarstår. I vilken omfattning den kommande utgiftsökningen verkligen kommer att kunna genomföras och materialisera sig på varu- och arbetskraftsmarknaderna kommer framför allt att bero på kommunernas lånemöjligheter under 1961. Under 1960 försköts den kommunala lånestrukturen inom ramen för en totalt ökad kommunal upplåning i riktning mot ökad långfristig och minskad kortfristig skuldsättning, bakom vilken utveckling låg bl. a. såväl den allmänt vidgade långa marknaden som den ökade restriktiviteten på marknaden för korta krediter (i huvudsak = bankkreditmarknaden). Möjliga utvecklingstendenser på kreditmarknaden under 1961 antyds nedan i kreditmarknadsavsnittet.

IX. Kreditmarknaden

I de föregående kapitlen har den realekonomiska utvecklingen bedömts med ledning av de indikatorer som på varje område står till förfogande. Bedömningsmetoderna innebär i princip även ett hänsynstagande till den inverkan på investeringarna, som utövas av kreditmarknadsutvecklingen, eller rättare: i den mån kreditmarknadsläget påverkar investeringsplanerna måste detta vid denna tidpunkt på året redan i stort sett framträda i de övriga indikatorerna; framför allt de investeringar som man uppger sig planera för återstoden av året torde vid denna tid kunna antas i stort sett ha sin finansiering säkerställd. Det är emellertid inte fördenskull betydelselöst att också studera kreditmarknadssidan och att försöka utläsa vilken roll denna kan ha haft och längre fram få för den realekonomiska utvecklingen. Helt allmänt torde man kunna säga, att den genomförda likviditetssänkningen inom banksystemet och näringslivet — även om den inte hindrat en alltjämt pågående expansion — medverkar till att förebygga en mera utpräglat inflatorisk utveckling.

Inledningsvis ges en översikt av kreditmarknadsutvecklingen under det gångna året, för vilken en preliminär utfallsberäkning nu föreligger.

Det kanske mest intressanta draget hos den reviderade kreditmarknadsöversikten för 1960 (tab. 1) jämfört med den översikt för 1960 som publicerades i den preliminära nationalbudgeten är att det totala finansieringsbidraget från marknaden utanför kreditinstituten har visat sig vara ännu större än vad som där beräknades (1 800 i stället för 1 500 miljoner kronor). I »marknaden» ingår, förutom vissa fonders och kassors placeringar, allmänhetens nettoköp av obligationer, förlagsbevis och aktier (se anm. under tabellen). Det är då att notera att marknaden redan då bedömdes få en markant ökad omfattning jämfört med 1959, till stor del beroende på tillkomsten av allmänna pensionsfonden. Det är marknadens bidrag till framför allt näringslivets finansiering som ökat kraftigt jämfört med uppskattningen i december 1960. Näringslivets aktie- och obligationsfinansiering tog mot slutet av året kraftig fart. (I viss mån överraskande kan detta synas för aktiernas del, enär ett uppskjutande till efter 1 januari 1961 med registrering och betalning av emissionerna skulle ha givit de emitterande bolagen skattefördelar i form av viss avdragsrätt för utdelning.) Affärsbankernas bidrag till näringslivets finansiering blev i stället mindre än beräknat, så att totalt sett upplåningen för näringslivet blev av praktiskt taget samma storlek som enligt den preliminära nationalbudgeten. Detta senare gäller för övrigt totala upplåningen för samtliga särredovisade sektorer. Det kan noteras att även för kommunernas del den allmänna vidgningen av kreditmarknaden utanför kreditinstituten kom att betyda mer än vad som räknades med i den preliminära nationalbudgeten.

Tabell IX: 1. Kreditmarknadsöversikt för 1959 och 1960

Nettobelopp, miljoner kronor

Kreditgivare \ Låntagare	Staten	Kommuner	Bostäder	Näringslivet	Summa
1959					
Riksbanken	400	—	—	—	400
Affärsbanker[1]	675	75	500	1 200	2 450
Övriga kreditinstitut[1]	925	200	1 500	575	3 200
Marknaden utanför kreditinstituten	— 75	75	75	125	200
Summa	**1 925**	**350**	**2 075**	**1 900**	**6 250**
1960 (prel.)					
Riksbanken	1 200	—	—	—	1 200
Affärsbanker[1]	—650	—50	300	850	450
Övriga kreditinstitut[1]	—200	100	1 500	450	1 850
Marknaden utanför kreditinstituten	750	250	350	450	1 800
Summa	**1 100**	**300**	**2 150**	**1 750**	**5 300**

[1] Om korrigering görs för effekterna av den tillfälliga medelsomflyttning mellan affärsbanker och postgiro, uppgående till ca 600 miljoner kronor, som ägde rum kring årsskiftet 1959/60 erhålls ett affärsbanksbidrag till statens finansiering 1959 på 1 275 miljoner kronor och en total affärsbankskreditgivning på 3 050 miljoner. Motsvarande siffror för övriga kreditinstitut 1959 blir ett statsfinansieringsbidrag på 325 miljoner och en total kreditgivning på 2 600 miljoner kronor. För 1960 blir då på motsvarande sätt affärsbankernas finansieringsbidrag till statssektorn —1 250 miljoner och deras totala kreditgivning —150 miljoner, medan för övriga kreditinstituts del finansieringsbidraget till staten blir 400 miljoner och deras totala finansieringsbidrag 2 450 miljoner kronor.

Anm. Med näringslivet avses praktiskt taget hela den del av samhällsekonomin, som ligger utanför staten, kommunerna, bostadssektorn och kreditinstituten.

Riksbankens utlåning till andra än kreditinstitut består så gott som uteslutande av dess nettokreditgivning till staten.

Affärsbankernas utlåning till respektive staten, kommunerna och bostäderna omfattar inköp av statspapper, reverslån till kommunerna (bankernas köp av kommunobligationer har uppskattats till noll), bostadsbyggnadskrediter enligt Svenska Bankföreningens månadsstatistik samt beräknade köp av hypoteksobligationer. Utlåningen till näringslivet är en restpost, som avser alla andra lån och obligationsköp än de nyssnämnda.

»Övriga kreditinstitut» omfattar sparbankerna, postbanken, jordbrukskasseorganisationen och försäkringsbolagen. Deras kreditgivning till staten, kommunerna, bostadssektorn och näringslivet innefattar såväl reverslån som köp av obligationer och andra värdepapper.

I uppgifterna för marknaden utanför kreditinstituten ingår vissa fonders och kassors kreditgivning samt dessutom kapitalanskaffningen från andra än kreditinstituten, fonderna och kassorna genom emission av obligationer, förlagsbevis och aktier (för staten även andra finansobjekt såsom skattkammarväxlar och statsskuldförbindelser). Fonderna och kassorna utgörs av allmänna pensionsfonden, de av riksförsäkringsanstalten och pensionsstyrelsen förvaltade fonderna, allmänna sjukkassor och Sveriges Kommunalanställdas Pensionskassa.

Tabellen innefattar endast uppgifter om kreditförmedling över den reguljära kreditmarknaden; kommersiella krediter eller andra finansiella transaktioner mellan de reala sektorerna ingår sålunda inte.

Uppgifterna för 1959 har avrundats till jämna 25-tal och uppgifterna för 1960, som är preliminära, till jämna 50-tal miljoner kronor.

Som framgår av tabell 1, speciellt om denna korrigeras med hänsyn till vad som påpekas i noten till denna, var det affärsbankernas finansieringsbidrag som kom att krympa kraftigt under 1960 såväl för de prioriterade som för de oprioriterade sektorernas del. Det stora statliga utgiftsöverskottet 1959, i huvudsak kortfristigt finansierat, var ägnat att stimulera bankernas utlåning till allmänheten. Under 1960 krympte budgetunderskottet kraftigt både på

Tabell IX: 2. Relativ fördelning av vissa finanstillgångar hos allmänheten 1951—1960

A. Fördelningen av förändringarna, procent

År	Nettoköp av aktier	Nettoköp av obligationer, svenska	Nettoavsättningar på investeringskonton i riksbanken	Ökning av tillgodohavanden på inlåningsräkningar	Ökning av sedelinnehavet	Summa	Summa milj. kr.
1951	3	0	0	80	17	100	3 200
1952	13	5	0	51	31	100	1 500
1953	6	1	0	83	10	100	2 550
1954	6	28	0	55	11	100	2 200
1955	11	17	0	43	12	100	1 650
1956	10	1	3	75	12	100	2 300
1957	4	1	3	84	8	100	2 950
1958	2	1	3	88	6	100	3 350
1959	2	1	1	93	3	100	5 350
1960	10	32	34	10	14	100	2 500

B. Fördelningen av innehavet, procent

31/12 år	Innehav av obligationer	Investeringsfonder i riksbanken	Tillgodohavanden på inlåningsräkningar	Innehav av sedlar	Summa	Summa milj. kr.
1950	14	0	73	13	100	26 550
1951	13	0	74	13	100	29 650
1952	12	0	74	14	100	30 950
1953	11	0	75	14	100	33 350
1954	12	0	74	14	100	35 400
1955	13	0	73	14	100	36 900
1956	12	0	74	14	100	39 000
1957	12	0	75	13	100	41 800
1958	11	0	76	13	100	45 100
1959	10	0	78	12	100	50 350
1960	11	2	75	12	100	52 600

Anm. Till allmänheten räknas här sektorn utanför staten, kommuner, banker, försäkringsbolag och följande fonder och kassor: allmänna pensionsfonden, de av riksförsäkringsanstalten och pensionsstyrelsen förvaltade fonderna, allmänna sjukkassor och Sveriges Kommunalanställdas Pensionskassa. Både företag och hushåll förs sålunda till allmänheten liksom även andra fonder, kassor, institutioner m. m. än de ovan angivna. Uppgifter om totalinnehavet (stocken) av aktier saknas.

grund av budgetpolitiska åtgärder och det ökade inkomsttillflöde som följde med ett starkt expanderande inkomstunderlag. Det minskade statsbudgetunderskottet 1960 samt de upplåningsformer som begagnades detta år (långa obligationslån till relativt hög ränta) innebar minskad banklikviditet och minskade möjligheter för bankerna att öka sin utlåning. Dessutom skärptes såväl affärsbankernas likviditetskvoter som övriga instituts placeringsregler.

I det läge med en som »hög» betraktad räntenivå som uppstod ökades allmänt marknadens intresse för långa placeringar, och riksbanken släppte också fram ett ökat antal oprioriterade låntagare på obligationsmarknaden.

Tabell IX: 3. Förändring av allmänhetens likvida tillgångar 1957—1960

Miljoner kronor

År	Förändring av penningmängden hos allmänheten	Förändring av allmänhetens långa placeringar	Summa förändring i allmänhetens likvida tillgångar	Penningmängd vid slutet av resp. år i procent av BNP	Penningmängd, obligationsstock och tillgodohavanden på investeringskonton vid slutet av resp. år i procent av BNP
1957	+ 2 700	+ 250	+ 2 950	64	73
1958	+ 3 150	+ 200	+ 3 350	67	76
1959	+ 5 150	+ 200	+ 5 350	71	80
1960	+ 600	+ 1 900	+ 2 500	67	77

Anm. Allmänheten är här definierad på samma sätt som i tabell 2 och inkluderar sålunda bl. a. företagen. Penningmängden utgörs av allmänhetens innehav av sedlar samt tillgodohavanden på samtliga inlåningsräkningar i banker. Med långa placeringar avses placeringar i aktier, obligationer och investeringskonton i riksbanken. Då stockuppgifter för aktier saknas ingår dessa ej i beräkningarna för sista kolumnen.

ATP-fondernas tillkomst betydde även en hel del för stärkandet av utbudet på långfristig kredit.

Den vidgade kapitalmarknadens betydelse för allmänhetens innehav av olika finanstillgångar illustreras i tabell 2. Denna innehåller relativa fördelningar av både olika finanstillgångars tillväxt och deras storlek. Med allmänheten avses här sektorn utanför staten, kommunerna, riksbanken, kreditinstituten och vissa fonder och kassor, bl. a. ATP-fonderna (se anm. under tabellen). Allmänheten är sålunda ett snävare begrepp än marknaden.

Som framgår av deltabell A innebar utvecklingen under 1960, sådan den blev bl. a. på grund av det sätt varpå den ekonomiska politiken utformades, väsentliga skiljaktigheter från framför allt de omedelbart föregående årens placeringsmönster. Andelen långa placeringar (aktier, obligationer och investeringskonton) av de årliga totala finansplaceringarna ökades synnerligen kraftigt med motsvarande relativa nedgång för de mer likvida tillgångarna. Intressant att notera är att det enda år då andelen nettoköp av obligationer tillnärmelsevis når upp till 1960 års storleksordning är 1954, ett år då i likhet med vad som hände under 1960 den långa räntan justerades upp till en nivå som allmänt betraktades som »hög».

Trots den kraftiga ökningen av obligationsplaceringarna under 1960 har ej allmänhetens obligationsinnehav i procent av de finansiella tillgångarna (deltabell B) kommit upp i nivå med andelen under det tidiga 50-talet. Utvecklingen under 1960 innebar således bara ett brytande av och en viss återgång från en utveckling som innebar en minskning i obligationernas andel under senare hälften av 50-talet.

Likviditetsutvecklingen under senare år belyses ytterligare av tabell 3, i vilken särredovisas dels de likvida tillgångar som är betalningsmedel och nära substitut för dessa, dels likvida tillgångar av mer långfristig natur. Här framstår åter den markanta skillnaden mellan likviditetsutvecklingen 1959 och

1960: under 1960 var ökningen av vad som rubriceras som penningmängden endast en tiondel av 1959 års ökning, medan ökningen i långa fordringar 1960 var flerfaldigt större än 1959. Totalt var de likvida tillgångarnas ökning 1960 mindre än hälften av ökningen 1959. Om de likvida tillgångarna under en följd av år sätts i relation till bruttonationalprodukten i löpande priser erhålls en bild av utvecklingen av vad man kan kalla »den reala likviditeten». Således kan konstateras att denna reala likviditet, som nådde ett toppläge 1959, under 1960 återigen gick ned till omkring 1958 års nivå. Som framgår av tabellen gäller detta vare sig man sätter penningmängden i traditionell mening i relation till bruttonationalprodukten, eller man i täljaren även inkluderar obligationsinnehav och tillgodohavanden på investeringskonton i riksbanken. Ännu synes man dock ej vara nere på någon speciellt låg likviditetsnivå.

I den preliminära nationalbudgeten för 1961 gjordes i sifferexemplets form en skiss över en möjlig utveckling på kreditmarknaden innevarande år. Tillvägagångssättet var i princip att med stöd av olika förhandsberäknade data uppskatta olika sektorers kreditbehov; samtidigt kalkylerades finansieringsbidragen från marknaden och kreditinstituten utom affärsbankerna. Som restpost framkom då det finansieringsbelopp som affärsbankerna skulle få bidra med om utbud och efterfrågan skulle väga jämnt. Motsvarande tablå med något ändrat sifferinnehåll publiceras här som tabell 4. Ändringarna betingas delvis av att siffrorna i tablån nu avkortats till närmaste fjärdedels miljard kronor i stället för till närmaste halva miljard, vilket var fallet i den preliminära nationalbudgeten, delvis av att nya data nu framkommit. Det statliga totalbudgetunderskottet för 1961 uppskattas i kapitel VIII (tabell VIII: 1) till drygt 200 miljoner kronor, vilket utgör statens lånebehov innevarande år. Det upptas i tabell 4 till avrundat 250 miljoner. (I den preliminära nationalbudgeten redovisades ett beräknat statligt kreditbehov på 1 000 miljoner.) Kommunernas sammanlagda budgetunderskott 1961 beräknades i den preliminära nationalbudgeten till ca 500 miljoner kronor (kap. VII, tabell 2), och i den preliminära nationalbudgetens kreditmarknadskalkyl för 1961 upptogs detta som utgörande kommunernas kreditefterfrågan innevarande år. Enligt statistiska centralbyråns i mars 1961 företagna investeringsenkät bland kommunerna skulle de kommunala myndigheternas investeringsplaner för 1961 ha uppjusterats ca 100 miljoner kronor. Som framhålls i kapitel VII får man emellertid räkna med att siffrorna innebär en viss överskattning, vartill kommer att den frivilliga investeringsbegränsningsaktionen för sommaren 1961 kan medföra att vissa projekt som planerats för 1961 i själva verket uppskjuts till 1962. Kommunernas kreditefterfrågan redovisas därför med oförändrat 500 miljoner kronor i tabell 4. Enligt kapitel VII (tabell VII: 5) beräknas bostadsinvesteringarna 1961 i fasta priser nu öka med 200 miljoner mot 50 miljoner enligt den preliminära nationalbudgeten. Om man antar att byggnadskostnaderna 1961 kommer att ligga 2 à 3 procent över 1960 års nivå motsvarar

ovan nämnda uppgång på 200 miljoner i fasta priser en uppgång i löpande priser på ca 300 miljoner. Denna ökning kan anses medföra ett i ungefär motsvarande mån ökat kreditbehov 1961 jämfört med 1960, och eftersom bostadssektorn 1960 erhöll totalt 2 150 miljoner kronor från kreditmarknaden (tabell 1) skulle motsvarande kreditbehov i år komma att uppgå till närmare 2 500 miljoner kronor. Denna siffra har sålunda införts på kreditefterfrågan i tabell 4.

Vid beräkningen av det yttre finansieringsbehovet för ovannämnda tre sektorer har man i många avseenden relativt goda utgångspunkter för en bedömning. För den fjärde sektorns — näringslivets — del, saknas på alltför många punkter säkra grunder för antagandena, varför kalkylen här får anses övergå till att bli ett rent räkneexempel utan större anspråk på realism. I tabellen har införts siffran 1 750 miljoner eller samma kreditvolym som näringslivet synes ha tagit i anspråk under föregående år. Detta antagande kan, om man så vill, ges följande innebörd: det större kreditbehovet p. g. a. ökningen av de fasta investeringarna uppvägs av nedgången i lagerinvesteringarna; en minskning av möjligheterna att dra på banktillgodohavanden i samma utsträckning som under 1960 uppvägs av ett bortfall av avsättningar till investeringsfonder. (Skillnaden gentemot de 2 500 miljoner som redovisades i den preliminära nationalbudgeten förklaras av det väsentligt minskade finansieringsbehovet för lagerinvesteringar jämfört med 1960 som man nu räknar med.) Det understryks att felmarginalerna i de uppskattningar som gjorts rörande kreditvolymen i utgångsläget 1960 är stora, vilket följaktligen — oavsett räkneexemplets godtycklighet i övrigt — även gäller kreditbehovet under 1961. Det understryks dessutom än en gång, att det här gäller en formell kalkyl, nämligen upplåningsbehovet på den *reguljära* kreditmarknaden under just de här angivna förutsättningarna, innebärande att formerna och källorna för 1961 års upplåning skulle anknyta till 1960 års mönster just på det angivna sättet. En helt annan fråga är i vad mån en faktisk upplåning av denna storlek och form utgör en förutsättning för att de investeringar, som därmed skulle finansieras, skall kunna komma till stånd (se nedan sid. 67).

Totalt har ovan framräknats en beräknad kreditefterfrågan under 1961 på sammanlagt 5 000 miljoner kronor. Utbudssidan kalkyleras på följande sätt: riksbanken antas stå för hela statens upplåningsbehov, ca 250 miljoner kronor, övriga kreditinstitut beräknas komma att stå för 2 500 miljoner (kalkylerat på basis av antaganden rörande medelstillströmningen till sparbanker, försäkringsbolag etc. samt dessa instituts placeringsmönster) och marknadens bidrag — höjt med 1/4 miljard från den preliminära nationalbudgeten — beräknas till 1 250 miljoner. Innan affärsbankerna inkluderats står således mot en kalkylerad kreditefterfrågan på 5 000 miljoner ett utbud på 4 000 miljoner, dvs. 1 000 miljoner kronor mindre. Således måste affärsbankerna »fylla i» med detta belopp om tabellen 4 skall gå jämnt ut —dvs. om alla kalkylerade kreditbehov skall förutsättas bli tillfredsställda på den reguljära kreditmarknaden.

Tabell IX: 4. Kreditmarknaden 1961

Nettobelopp, miljoner kronor

	Efterfrågan		Utbud
Staten	250	Riksbanken	250
Kommuner	(500)	Affärsbankerna	(1 000)
Bostäder	2 500	Övriga kreditinstitut	2 500
Näringslivet	(1 750)	Marknaden	1 250
Summa	**5 000**		**5 000**

I tabellen har siffrorna för affärsbankernas kreditutbud och för kommunernas och näringslivets kreditefterfrågan satts inom parentes för att markera att dessa storheter är föremål för speciell statlig målsättning: affärsbankernas utlåning skall ej bli lika stor som i kalkylen, och kommunernas och näringslivets kreditutrymme och deras efterfrågan på varor och arbetskraft för investeringsändamål skall därigenom om möjligt bringas att nedgå — allt i syfte att bibehålla den samhällsekonomiska balansen.

Hur kan då banklikviditeten och därmed bankernas möjligheter att tillgodose det resterande kreditbehov på en miljard kronor som framkom ovan, komma att utvecklas? En del av de uppgifter, som är av betydelse för bedömningen härav, kan någorlunda väl uppskattas. Statens utgiftsöverskott för 1961 beräknas till närmare en kvarts miljard kronor. Likviditetspåspädningen härrörande från detta utgiftsöverskott kan emellertid väntas bli mer än väl neutraliserad genom ökning av allmänhetens behov av sedlar i samband med den allmänna produktions- och inkomstökningen. Utvecklingen av valutareserven väntas inte nämnvärt förändra bankernas innehav av likvida tillgångar. Utgår man vidare ifrån, såsom ovan skett, att staten inte lånar utanför riksbanken och affärsbankerna, skulle därmed affärsbankernas innehav av likvida tillgångar vid slutet av 1961 snarast komma att ligga något under innehavet vid slutet av 1960[1]. Vid slutet av 1960 låg genomsnittet av affärsbankernas faktiska likviditetskvoter ej fullt i nivå med riksbankens krav; för några banker redovisades överlikviditet men för några en icke ringa underlikviditet. Varje försök från bankernas sida att under 1961 svara för en långivning av tillnärmelsevis den storleksordning som ovan kalkylerats från efterfrågesidan, skulle (med nyss beräknade utveckling av de likvida tillgångarna) medföra ett kraftigt underskridande av de rekommenderade likviditetskvoterna vid slutet av året. I ännu högre grad skulle den rekommenderade likviditetsnivån underskridas tidigare under året, då de likvida tillgångarna säsongmässigt minskar och utlåningen säsongmässigt expanderar. Då dessutom även kassalikviditeten hos bankerna kommer att vara synnerligen ansträngd under en stor del av året

[1] Beslutet om att under sommaren erbjuda företagen möjligheter till ytterligare avsättningar till investeringsfonder av 1960 års typ kommer, i den mån syftet med erbjudandet uppnås, att ytterligare reducera bankernas likvida tillgångar. Detta beslut har fattats efter det att förevarande framställning färdigställts.

och krediter i riksbanken därför torde bli erforderliga, är en fortsatt, kanske ökat restriktiv utlåningspolitik från bankernas sida att vänta.

Såsom inledningsvis antyddes torde effekten av den här redovisade nedskruvningen av likviditet och kreditmöjligheter avspeglas i de uppskattningar av 1961 års investeringar som redovisats i tidigare kaptitel. Detta innebär inte att kreditåtstramningen betraktas som verkningslös. En fortsatt lätt kreditmarknad skulle ha kunnat leda till en mera explosiv utveckling än den som nu pågår. Att å andra sidan den markerade omsvängningen på den reguljära kreditmarknaden inte synes leda till en ännu starkare dämpning av den ekonomiska aktiviteten torde bl. a. förklaras av att likviditeten hos allmänheten, inklusive näringslivet, vid 1960 års slut fortfarande var visserligen lägre än 1959, men lika hög som 1958 och påtagligt högre än 1957 (se tabell 3 ovan). Det finns möjligheter för företagen att inbördes ge varandra kredit, antingen genom vanliga handelskrediter eller genom rena lånetransaktioner. Bankgarantier kan här spela en viktig roll som katalysator. Mellan första halvåret 1959 och första halvåret 1960 expanderade kreditgivningen mellan företagen betydligt, och en ytterligare expansion i år kan fortfarande vara möjlig trots inbetalningarna på investeringskonton hösten 1960, vilka bl. a. avsåg att begränsa systemets elasticitet i detta avseende. Den alltjämt stigande tendensen i fråga om årets investeringsplaner, som framgår av vårens investeringsenkät, konjunkturbarometrarnas uppgifter om orderingången i kapitalvaruindustrierna och statistiken över ansökningar om igångsättningstillstånd, tyder på att företagen i varje fall ej ännu skymtar några större svårigheter att finansiera sina tilltänkta investeringar, trots restriktiviteten främst från bankernas sida.

Tillägg: Bedömning av den internationella ekonomiska utvecklingen enligt proposition nr 150 år 1961

Det ekonomiska läget i utlandet kännetecknades under senare delen av 1960 och början av 1961 av å ena sidan fortsatt markerad högkonjunktur i Västeuropa samt å den andra allmän konjunkturnedgång i Förenta staterna och — delvis som en följd härav — sjunkande exportintäkter och stigande betalningssvårigheter för de transoceana råvaruländerna. Även om ökningstakten dämpades under fjolåret, när produktionsresurserna tenderade att bli fullt utnyttjade, fortsatte OEEC-ländernas industriproduktion att stiga, så att den vid slutet av året låg 6 procent högre än ett år tidigare; under de första månaderna i år har flertalet OEEC-länder registrerat fortsatta produktionsförbättringar. Den amerikanska industriproduktionen sjönk med 8 procent under loppet av 1960 i första hand i samband med en omfattande lageravveckling; en viss stabilisering av produktionsnivån synes sedan dess ha inträtt, och den senaste utvecklingen tyder på att en omsvängning uppåt numera är på väg.

Även om den *västeuropeiska* konjunkturbilden inte helt saknar inslag av efterfrågeavmattning, företer den totalt sett inga tecken på en mera påtaglig dämpning av högkonjunkturen. Företagsinvesteringarna, som när exportexpansionen hejdades i början av 1960 övertog rollen som den viktigaste faktorn i efterfrågeuppsvinget, synes i år fortsätta att öka i snabb takt. Som ett allt väsentligare element i efterfrågestegringen framträder vidare den privata konsumtionen, kraftigt stimulerad av inkomstförbättringarna. Lönestegringarna har i allmänhet varit av en liknande storlek som i Sverige. Övriga huvudsektorers bidrag till den totala efterfrågan torde däremot inte komma att förändras mera påtagligt. Den allmänna ekonomisk-politiska restriktiviteten har inneburit att de offentliga utgifternas och bostadsbyggandets expansion hållits tillbaka. I det senare fallet synes också en mycket påtaglig arbetskraftsbrist hindra en fortsatt ökning. Lagren, som i flertalet västeuropeiska stater steg kraftigt i fjol, synes i år knappast lämna något större bidrag till efterfrågeökningen utan snarast representera en avmattningsfaktor. Den ömsesidiga exportstimulans som den väntade fortsatta aktivitetsuppgången i Västeuropa kan antas innebära kan emellertid till stor del även fortsättningsvis motverkas av stagnerad efterfrågan från de transoceana länderna. Det är dock inte uteslutet att nedgången i den västeuropeiska utförseln till Förenta staterna, som utgjorde den väsentligaste faktorn i exportstagnationen under 1960, kan komma att följas av en viss återhämtning mot slutet av detta år.

Trots den höga efterfrågenivån och de stegrade produktionskostnaderna har det allmänna prisläget undergått endast mycket måttliga höjningar, i

regel mindre än en procent under det senaste halvåret. Tecken på att löne- och produktionskostnadsstegringen kommit att utöva en allt starkare press på prisnivån har dock inte saknats. Med tanke på efterfrågetryckets styrka, förefintliga lönestegringstendenser samt sannolikheten av en stabilisering av eller t. o. m. uppgång i råvarupriserna, vilkas fall under 1960 verksamt bidrog till att hålla tillbaka stegringen i industriländernas produktionskostnader, förefaller det troligt att en viss uppjustering av den allmänna prisnivån i Västeuropa kommer att äga rum under 1961.

För *Förenta staternas* del pekar konjunkturprognoserna allmänt på en uppgång i den ekonomiska aktiviteten under senare delen av 1961. En omsvängning uppåt synes på sista tiden ha ägt rum i industrins orderingång och produktionsvolym. Den lagernedskärning som ägt rum under vinterhalvåret väntas inte kunna fortsätta mycket längre. Enligt föreliggande investeringsenkäter kan näringslivets investeringar i fasta anläggningar efter en fortsatt nedgång under första delen av innevarade år åter väntas stiga. Bostadsbyggandet, som under 1960 understeg nivån för 1959 med 5 procent, har enligt de säsongrensade siffrorna för igångsättningen visat en mindre återhämtning under de första månaderna i år. Man räknar med att denna skall förstärkas inte oväsentligt under årets lopp bl. a. som följd av kreditlättnader och andra ekonomisk-politiska åtgärder. Medan den privata konsumtionen, som under de senaste månaderna stått under intryck av svagt fallande personliga inkomster, knappast väntas visa någon autonom uppgång, kan stark efterfrågestimulans väntas utgå från den offentliga sektorn. Förutom den mera strukturellt betingade uppgången i delstaternas och kommunernas utgifter har den federala utgiftspolitiken aktiviserats avsevärt med bl. a. väsentligt ökade försvarsbeställningar. Denna utveckling väntas för innevarande budgetår medföra att det ursprungligen beräknade budgetöverskottet vänts i ett underskott på drygt 2 miljarder dollar; för 1961/62 anger budgetförslaget ett underskott av ungefär samma storleksordning.

Råvaruländernas läge, som försämrades under loppet av 1960 när Förenta staternas och Västeuropas råvaruefterfrågan föll respektive stagnerade samtidigt som importen från dessa industriländer förblev hög, synes knappast komma att undergå någon snabb förbättring under innevarande år. Även om den genomsnittliga råvaruprisnivån skulle stabiliseras eller något höjas, vilket utvecklingen under de första månaderna 1961 tyder på, är utbudssituationen för flertalet viktigare råvaror sådan att en måttlig ökning av efterfrågan från Västeuropa och Förenta staterna inte kan antas medföra någon mera påtaglig uppgång i råvaruländernas exportinkomster. Detta i sin tur innebär att man — även om hänsyn tas till de krediter och hjälp i andra former, som nu i vidgad omfattning ställs till dessa länders förfogande — inte torde kunna påräkna någon allmän förbättring i industriländernas export till dessa områden.

Sammanfattningsvis synes följande kunna sägas om den internationella bakgrunden. Flertalet europeiska länder kan under 1961 se fram emot en

fortsatt ekonomisk expansion. Ökningstakten torde visserligen bli något lägre än under fjolåret, vilket följer av att den hittillsvarande expansionen i allt högre grad tagit den tidigare överskottskapaciteten i anspråk. I Förenta staterna synes en återhämtning nu vara på väg, även om dess omfattning och styrka alltjämt är svår att bedöma. En viss utjämning mellan de olika industriländernas utveckling äger därmed rum, en tendens som bör förstärkas av den tyska apprecieringen. Jämfört med bedömningarna vid riksstatsförslagets framläggande i januari ger den nuvarande konjunkturbilden anledning till en viss uppjustering. Innebörden av denna uppjustering är framför allt att riskerna för en avmattning i den internationella konjunkturen under vintern 1961—62 nu framstår som klart mindre än för ett halvt år sedan.

De senaste månadernas utveckling har även medfört en viss lättnad i den internationella betalningssituationen såtillvida som utflödet av guld och dollar från Förenta staterna markant minskat. Å andra sidan utlöste uppskrivningarna av de tyska och holländska valutorna en spekulation i ytterligare växelkursförändringar, som medförde omfattande korta kapitalrörelser. Överföringar av denna typ synes visserligen numera i stort sett ha upphört, varigenom åtminstone på kort sikt trycket minskat på det brittiska pundet, den valuta som utsattes för de största påfrestningarna i samband med den tyska och holländska apprecieringen. Emellertid synes Storbritanniens betalningsbalansställning genom upphörandet av fjolårets betydande kapitalöverföringar från främst Förenta staterna och den alltjämt otillfredsställande utvecklingen av bytesbalansen åter ha undergått en påtaglig försvagning.

Oron på den internationella valutamarknaden under 1960 och nu senast i samband med vårens apprecieringar aktualiserar — såsom jag närmare utvecklade i statsverkspropositionen — behovet av ökad samverkan länderna emellan för att förebygga störningar av olika slag. Inte minst viktigt är att detta samarbete även kommer att omfatta de olika ländernas centralbanker. Glädjande nog finns också tecken på ett växande intresse för en sådan utveckling. Jag kan i detta sammanhang också peka på den intensiva diskussion och de undersökningar som inom Internationella valutafonden pågår om olika medel att förbättra det internationella betalningssystemets funktionssätt.

Med den ökade omfattningen av de internationella kapitalrörelserna har räntepolitiken i de stora länderna alltmera kommit att påverkas av växlingarna i det internationella likviditetsläget. Detta medför en begränsning av rörelsefriheten, när det gäller att bruka penningpolitiken som ett medel att bevara den interna balansen. Utformningen av den ekonomiska politiken i flera av de för konjunkturutvecklingen bestämmande länderna — Förenta staterna, Storbritannien, Västtyskland — har också under det senaste året burit vittne om räntevapnets begränsade användbarhet för att styra konjunkturen på grund av dess mindre önskvärda internationella återverkningar och svårigheterna att förebygga dessa. I detta senaste syfte har man

vidtagit olika åtgärder, bl. a. i Västtyskland, genom att differentiera mellan den avkastning som åtnjutes av inhemska placerare av kortfristigt kapital och den som kommer utlänningar till del, men någon påtaglig effekt synes inte ha erhållits därmed. Parallellt härmed har rörelsefriheten alltmera minskat även när det gäller åtgärder som direkt påverkar betalningsbalansens olika poster. Sålunda har nu flertalet mera betydande västeuropeiska industri- och handelsnationer, däribland Sverige, genom övergång från artikel XIV till artikel VIII i Internationella valutafondens stadga även formellt avstått från möjligheten att begränsa löpande betalningar för varor och tjänster. Importliberaliseringen vidgas alltmer och i praktiken är ett återinförande av importrestriktioner utesluten; likaså har tullpolitiken i stort sett satts ur spel som konjunkturpolitiskt instrument såväl för medlemmarna i de europeiska handelsblocken som för de utanförstående länder, vilka innevarande år räknar med att delta i de omfattande tullförhandlingarna inom GATT:s ram.

Den antydda utvecklingen understryker den växande betydelse som övriga konjunkturpolitiska instrument, framför allt finanspolitiken och en aktiv arbetsmarknadspolitik, måste få för de interna stabiliseringssträvandena i alla mera betydande länder. Så mycket allvarligare är det därför att viljan och förmågan att bedriva en differentierad och effektiv politik på dessa områden framstår som ganska begränsad på vissa håll. Det måste mot bakgrunden härav vara en angelägen uppgift att som ett led i det internationella konjunkturpolitiska samarbetet söka skapa förståelse för finanspolitikens vikt, bl. a. den typ av åtgärder som i vårt land representeras av investeringsfonderna, liksom beträffande de resultat som kan uppnås genom en rationellt utformad och målmedvetet genomförd selektiv sysselsättningspolitik.

Revised National Budget (Economic Survey) for 1961

I. Summary and Conclusions

As in previous cases, an *inflationary gap* analysis is tried on the basis of *ex ante* estimations of demand development in various sectors of the economy compared with a forecast for probable increases of production and imports (Table I: 1, page 3). The outcome, which is influenced by economic policy decisions up to the end of March, shows a small excess of demand over supply, falling clearly inside the margins of error, which are considerable.

Other information, however, especially the reports of the 25 county labour market boards regarding the manpower situation, confirms the conclusion that there is an actual danger of inflationary overstrain. The focal points of inflationary pressure in the labour market are the engineering and building industries, especially in and around the three biggest cities, where the manpower shortage is also great in certain service trades. Trained employees, especially, are in short supply. The international outlook also seems to give long duration to the boom. This risk of a recession during next autumn and winter has been greatly reduced, since the prospects both for the USA and for the UK are much more favourable than they were a few months ago. The German revaluation stimulates the economies of other countries.

Strong anti-inflationary measures have already been taken during 1960 and early 1961. They imply a considerable reduction of the budget deficit, long-term borrowing at relatively high rates of interest, agreements with the commercial banks about liquidity ratios, increased tax allowances for companies depositing money for investment reserves in special Government-controlled accounts at the central bank; a restrictive use of the licensing system for building starts (although its decentralized administration makes this instrument somewhat difficult to handle); directives to governmental agencies to curtail their employment plans in building and construction during the summer months of 1960 and 1961, recommendations from the government, the Swedish Association of Manufacturers, the organizations of municipalities etc. to their respective agencies and members voluntarily to postpone both building, construction, and other investment — planned or already under way — as much as possible in order to reduce the excessive demand during periods and in areas and industries where this would appear desirable; an intensification of measures to stimulate the mobilization of manpower reserves and the movement of workers from shortage to surplus areas (state-financed training and retraining courses and relocation allowances, etc.).

In the Preliminary National Budget, published on January 10, it was expected that the reduction of the liquidity of banks and business enterprises which had taken place during 1960 would gradually reduce investment demand in the course of 1961. The present situation with regard to reported investment plans, the flow of orders to capital goods industries and the volume of demand for licences for building starts are not such as to point to a shortage of money which could hamper investments or economic activity in general during the rest of this year. The granting of bank credits has continued at a high level, prescribed liquidity ratios having become out of reach of most banks anyhow. The monetary restrictions may be preventing a more explosive inflationary boom, but it is evident that their effects on the economic activity are exerted with a considerable time lag. The monetary system has shown a high elasticity, and this makes monetary measures a rather slow and clumsy instrument.

The authors of the Revised National Budget state in conclusion that, although the measures already taken can be supposed to prevent an *extreme* degree of overstrain, further restrictive measures are nevertheless desirable. These should aim at curbing the seasonal peak as well as the cyclical boom with an eye to next year also. Because of the unevenness of the inflationary pressure — the bottlenecks in the form of manpower shortages being mainly concentrated in certain areas, industries and trades — selective measures to stimulate a rapid adaptation of manpower supply to varying levels of demand are of special importance.

Addendum

In the supplementary Government Bill on the final decisions to be taken on the Fiscal Budget (to which Bill the Revised National Budget is published as an appendix) some further anti-inflationary measures are announced: a new offer of special tax allowances to companies willing to deposit investment reserves with the central bank (before July 1, or, with a lower allowance, October 1); an almost complete ban on new licences for building starts during the second quarter of 1961 (except for projects with a construction period longer than 14 months); a strengthening of the administration of the labour adaptation measures, including priority in the housing queue for workers moving to shortage areas and an increased concentration of residential building in such areas.

II. The Swedish Economy in 1960

In 1960, the gross national product increased by roughly 4 per cent at constant prices (Table II: 1), the increase being about one per cent lower than that of 1959. Forestry, electricity production, and manufacturing displayed the greatest rises in production, the volume increases amounting to 8 1/2, 8, and 7 1/2 per cent respectively; while, at the other end of the scale, agricultural output decreased by about 1 1/2 per cent (Table V: 1).

Total investment increased by 3 per cent in real terms (Table II: 2). The slowdown from 1959, when the decrease was 8 per cent, was due to the decrease in central government and municipal investment.[1] Private investment increased by 6 1/2 per cent (the same figure as in 1959). In the latter group industrial investment in building and construction went up by no less than 15 per cent and industrial investment in machinery and apparatus by 5 per cent, whereas the volume of investment in residential building declined by 2 per cent from 1959.[2] Investment in stocks increased by about Kr. 1,400 million, whereas in 1959 there had been a decrease of stocks amounting to Kr. 300 million.

Public consumption rose at a fairly "normal" rate of around 3 per cent, while private consumption rose by only 2 per cent. The explanation of the latter relatively low figure is that 1960 felt the negative effects of a general rush late in 1959 on the part of consumers to buy as much as possible before the general turnover tax came into force on January 1, 1960. An averaged-out consumption figure for 1959—60 gives a normal rise of around 3 per cent per year.

Exports and imports (Table II: 4) rose heavily in 1960, the former by 13 per cent and the latter by 17 per cent in volume. Export prices rose by 3 per cent, while import prices rose by 2 per cent. The deficit in the balance on current account went up from Kr. 30 million in 1959 to about Kr. 450 million in 1960. This figure, however, probably gives an exaggerated picture of the real current deficit (it presumably includes a certain quota of statistical errors and omissions); in spite of payments to international funds etc. (70 mill.) the gold and currency reserve decreased by only 159 million, from 3,047 to 2,888 million.

Despite the gradually increasing pressure of demand, no considerable price rises, except for those caused by the turnover tax, were registered during 1960. Consumer prices went up by 4 per cent, and wholesale prices by 3 per cent. Most of this increase was due to the 4 per cent general turnover tax, which was introduced on January 1, 1960, covering roughly 70 per cent of total consumption and a certain proportion of investment goods as well.

III. Foreign Trade

The expansion of Swedish foreign trade is estimated to continue in 1961 at a slower rate than in 1959—60. Exports of forest products, wood, pulp, and paper are not expected to expand, and (in the case of wood) may even be reduced because of increased competition from North America and the discontinuance of stockbuilding among importers. Total exports, however, are expected to rise by 6 per cent in volume and 8 per cent in value, thanks

[1] These relative decreases were to a great extent the results of deliberate action on the part of the authorities not to embark upon any new building projects during the peak (summer) season in order to ease the pressure of demand for investment goods and labour.

[2] This was the result of restrictive granting of building permits by the authorities with a view to combating inflationary tendencies.

to the investment boom in Western Europe. The high level of imports in 1960 was, to a large extent, due to exceptional accumulation of stocks in raw materials and fuel. Consequently the increase in 1961 is estimated to be rather limited, viz. 4 per cent in volume and 5 per cent in value (Table III: 3).

IV. Production

During 1961, as in 1960, the factor limiting economic growth will be found on the supply side. There is a considerable shortage of labour. As the labour force is forecast to grow by 1 per cent and the production per man hour is expected to rise by about 3 per cent (an extrapolation of the recent productivity trend), total production would increase by 4 per cent 1960—61. This very rough estimate is supported by more detailed studies of expected production developments in different branches of industry. These forecasts are based on information acquired in various forms from industrial experts, county employment boards and other authorities, enquiries concerning investment and production plans, the inflow of orders, the budgets of the central and local governments etc.

In manufacturing industry and handicrafts the forecasts point to an average increase in the volume of production of 4 1/2 per cent from 1960 to 1961. Because of the less than full use of manpower during the winter (low-season) months of 1960, the first two months of 1961 have shown a higher increase of industrial production, viz. 6 1/2 per cent above the same months of the previous year. This ratio is not regarded as likely to apply in most of the remaining ten months, since production capacity was more fully utilized in those months in 1960. In this context it might be observed that the adjustments for seasonal swings easily become spurious in conditions of approaching full employment. An employment or production index, conventionally adjusted for seasonal swings, may then show a trough in the high-season months. Sometimes this is interpreted as a reduction in economic activity compared with the low season — a highly misleading conclusion.

Production of electricity is expected to increase by 7 per cent, and output in the building and construction industries by 4 per cent. Agricultural production is expected to rise by 4 per cent, while in forestry some decrease is foreseen. The contribution of the state and the municipalities to the gross national product is estimated to be equal to public consumption (i. e. collective services such as free hospitalization, education, defence, etc.); the increase is 5 per cent. In the trade and transport sectors output is assumed to increase at least at the same rate as in goods-producing industries, about 4 per cent.

V. Labour Market

The natural population increase, immigration and the further elimination of unemployment made it possible to increase employment by about 55,000 persons or 1 1/2 per cent from 1959 to 1960. In 1961, the labour force

is expected to increase by about 35,000 persons, i. e. by 1 per cent. However, no further appreciable decrease in unemployment (whether registered or hidden) seems to be possible. Thus, the increase of employment would be the same as that of the labour force, 1 per cent.

The number of unemployed persons registered at labour exchanges in the first quarter of 1961 was lower than any year since 1955 (when these statistics were started). The number of vacancies was about the same at the beginning of 1961 as in 1960, but the possibilities of filling these had deteriorated. Manufacturing firms report an increasing shortage of labour, this being most marked in metalworking industries and relating especially to skilled workers. Also the statistics of building starts point to a very intensive summer season and an increasing shortage of manpower. This spring the seasonal upswing will start out from a situation where there will be practically no available reserves of labour. To avoid disturbances of production, some measures have been taken to ease the pressure of demand during the spring and summer months. A ban on new projects and on the engagement of additional labour in the Government sector during the spring and summer has been introduced, on lines similar to those followed in 1960. Recommendations have been made to manufacturing industries to postpone marginal projects and to put back the delivery dates for products ordered from overemployed industries until the seasonally slack period next winter.

VI. Income and Expenditure of Private Households

Between 1960 and 1961 total personal income is expected to increase by 10 per cent and disposable income by nearly 9 per cent. Unavoidable effects of the rising costs are expected to make the consumer price level 2 1/2 per cent higher. Thus the rise in real consumer income would be 6 per cent. Normally such a big increase in income — nearly twice the »normal» rate — would imply a considerable increase of savings. Because of the exceptional increase of savings in 1960 resulting from the spending spree at the end of 1959 in connection with the imminent introduction of the general turnover tax, savings are expected to rise only modestly, and the volume of consumption is forecast to rise by 5 1/2 per cent. The margins of error in these estimates are, of course, very broad.

VII. Investment

A revised investment forecast for 1961 has been made on the basis of new statistical data concerning starting permits for housing production and investment plans of *inter alia* manufacturing and other industries, local authorities and public enterprises. This investment survey is of special interest inasmuch as certain special measures were recently taken with a view to easing the pressure of demand from industry and public enterprises and authorities on already overemployed industries.

The various sector forecasts have been summed up in Table VII: 5. The figures in this table as well as those in the text below cover gross investment (including repair and maintenance) at 1960 prices.

Total gross fixed investments in 1961 are planned to increase by roughly Kr. 800 million, or 3 1/2 per cent. The increase in total central government investment is negligible (state-owned companies, etc. included). Local authorities (including municipally-owned companies, etc.) account for an increase of 4 per cent. Private investment plans indicate an increase of around Kr. 620 million, or 5 per cent.

Most of the investment expansion concerns manufacturing industry. Here the planned increase amounts to Kr. 500 million or 11 per cent, in spite of reductions made in original plans owing to the recommended voluntary postponement of marginal projects and of delivery dates of products ordered from overemployed firms; according to information included in the investment plan enquiry these reductions amount to more than 100 million. Investment in commerce and other services (the statistics for this sector cover investment in building only) is expected to rise by 100 million, i. e. by 15 per cent. Residential building will increase by 4 1/2 per cent, while investment in power stations, in the merchant fleet, and in air transport is thought likely to decline.

Investment in the form of *increase of stocks* amounted to 1,400 million in 1960, an all-time peak. According to the experience of the fifties the assumed GNP increase of 2,600 million in 1961 would be accompanied by a 800 million stock increase. On the basis of various considerations and the information gathered in the so-called business tendency surveys it is assumed that the demand for goods for stock accumulation will be 700 million during 1961. (The peak of stockpiling in 1960 was in itself partly a repercussion of a stock reduction in 1959, and the swing-back need not be expected to become too great.) This means that this item in the demand forecast for 1961 shows a reduction by (1,400—700 =) 700 million.

VIII. Public Finances

In 1960, the *central government* total budget deficit decreased from the 1959 figure of over Kr. 2,000 million to less than Kr. 1,000 million, the result of an increase in revenue of Kr. 1,900 million and an increase in expenditure of Kr. 850 million (Table VIII: 1). The Government's financial saving went up by Kr. 950 million. A rough calculation of how much of this increase in financial saving was due to measures taken by the state (e.g. the introduction of the turnover tax; all expenditure increases have been treated as measures) and how much to automatic effects (resulting from the general income increase) leads to the conclusion that practically the whole of the increase between 1959 and 1960 corresponded to automatic effects on the income side, whereas the net result of the measures taken on

the income side was counterbalanced by the increase in Government expenditure (Table VIII: 2).

In 1961, the total deficit is expected to decrease further to around Kr. 200 million. The income increase is put at Kr. 2,100 million and the increase in expenditure at Kr. 1,300 million. The Government's financial saving is estimated to go up by around Kr. 1,050 million. Of this expected increase Kr. 2,350 million is forecast to result from an automatic Government revenue increase due to the general rise in incomes, from which sum is to be deducted an estimated increase in Government expenditure of roughly Kr. 1,050 million and a decrease in Government income of Kr. 250 million due to certain measures taken in order to arrive at the above-mentioned figure for the increase in the Government's financial saving.

If certain budget data are re-grouped in order to give a better idea of the point of time when a budget figure may be assumed to have influenced »real» transactions in the economy (Table VIII: 3), one arrives at the conclusion that the budget exerted a very strong restrictive effect on the economy in 1960, whereas during 1961 the budget is expected to add nothing to the degree of restrictiveness attained in 1960 but only to maintain it. This is in some contrast to the impression one gets from looking at the cash figures in Table VIII: 2, where the Government's financial saving is expected to increase by about the same amount in 1961 as it did in 1960.

The increase in central-government-consumption demand in real terms is expected to go up by around 5 per cent in 1961, as compared to an actual increase in the volume of consumption in 1960 of 3 per cent. Government investment financed via the budget went up by around 2 per cent in real terms in 1960 and is expected to decrease by 2 or 3 per cent in 1961, and transfer payments (to individuals, municipalities, etc.) are expected to go up (on a cash basis) by 5 per cent in 1961, as compared with an increase of 11 per cent in 1960.

The total deficit of the *local authorities* (excluding municipally-owned companies, etc.) was, according to the autumn survey of their budgets, planned to increase by around Kr. 200 million to Kr. 500 million in 1961. The latest investment survey indicates further increases in the local authorities' investment plans. Against this, however, must be put the effects of the recommendations to postpone investment projects. Therefore the size of the planned deficit may be assumed to remain at around Kr. 500 million.

IX. The Credit Market

In 1959 the liquidity of both banks and business enterprises had increased considerably, whereas in 1960 a drastic decline in the liquidity of both these sectors took place; a development for which both fiscal and monetary policy were responsible. The total stock of liquid assets in the private non-financial sector increased in 1960 considerably less than in each of the three previous years, and the share of the increase in the stock of

liquid assets which consisted of long-term financial assets (shares, bonds, and deposits with the central bank under the investment reserve scheme) was very high (Tables IX: 2 and 3). »Real» liquidity during 1960, whether measured as the amount of money and near-money as a percentage of the GNP or as the stock of these assets plus the stock of bonds and the claims on the central bank of the type just mentioned as a percentage of the GNP (stock figures for shares are not available), decreased from the high end-1959 figure to the figure that prevailed at the end of 1958. This development, however, did not imply the emergence of any remarkably low degree of liquidity.

In 1961, a further decrease in the supply of, above all, bank credit is expected to take place. However, the optimistic investment plans recorded for the private sector in the March investment survey indicate that as yet no noticeable problems of financing investment have arisen. The (very preliminary and tentative) conclusion must then be that the tightening of liquidity, though it has certainly prevented an explosive inflationary wave from developing, has not (yet) succeeded in stifling the investment boom.

List of words occurring in the tables

Affärsbanker	Commercial banks
Affärsverk	Public enterprises
Aktiebolag	Joint-stock company
Alkoholhaltiga drycker och tobak	Alcoholic beverages and tobacco
Allmänheten	The public
Animalier	Livestock products
Anslag för oförutsedda utgifter	Appropriation for unforeseen expenditures
Antal	Number
» registrerade arbetslösa	Number of registered unemployed
» försäkrade arbetslösa i procent av medlemsantalet i arbetslöshetskassorna	Number of insured unemployed as percentage of total membership of unemployment insurance funds
» sysselsatta vid beredskapsarbeten	Number employed in relief works
» nyanmälda lediga platser	Number of new registered vacancies
» tillsatta platser på 100 lediga	Percentage of vacancies filled
» avgångna arbetare inom industrin i procent av totala antalet anställda	Number of workers leaving manufacturing industry as percentage of total number employed
Användning	Use
Arbetare	Worker
Arbeten av metall	Products of metals
Automatik	Automatic revenue increase
Avgifter	Contributions, dues
Avgår	To be deducted
Banktjänster	Banking services
Beklädnad	Clothing and footwear
Belgien	Belgium
Beräknade kostnader	Estimated costs
Betalningsbalans	Balance of payments
Bidrag	Contribution, grant
Bil, -ar	Car, -s
Bostad, bostäder	Dwelling, -s
Bostadsnyttjande	Housing
Bostads- och byggnadskrediter	Credits for housing and other construction
Bransch	Sector, industry, branch of industry
Bruttoinvestering	Gross investment
Bruttonationalprodukt till marknadspris	Gross national product at market prices
Bruttoproduktion	Gross production
Bruttosparande	Gross savings
Bränsle och lyse	Fuel and light
Brödsäd	Cereals
Byggnader och anläggningar	Construction
Byggnadsunderhåll	Maintenance of buildings
Bytesbalans	Balance of current payments
Bytesförhållande	Terms of trade
Civilförsvar	Civil defence

Danmark	Denmark
De sex	EEC, the Six
Detaljhandel	Retail trade
Direkta skatter	Direct taxes
Disponibel	Disposable
Diverse	Miscellaneous
Dryckesvaru- och tobaksindustri	Beverage and tobacco industries
Dubbelräkning	Double counting
Därav	Of which
Efterfrågan	Demand
Efterfrågeöverskott	Excess demand
Eftersträvad	Aimed at
Egentlig industri	Manufacturing
Ej	Not
Elektro-teknisk industri	Electrical engineering
El-, gas- och vattenverk	Electricity, gas and water works
Enskilda	Private
Export	Exports
Faktiskt inträffad förändring	Actual change
Fartyg	Ship, -s
Fasta och flytande bränslen	Solid and liquid fuels
Fasta priser	Constant prices
Filial	Branch
Finansiellt sparande	Financial savings
Fiske	Fishery, -ies
Flerfamiljshus	Block of flats, apartment house
Folkpensioneringskostnader	Expenditure for old age pensions
Fordon	Vehicles
Frankrike	France
Från	From
Föregående	Preceding
Förenta staterna	USA
Företagare	Entrepreneur, self-employed person
Förnödenheter	Necessities
Förskjutningspost	Errors, omissions and net of advanced and deferred payments
Förskott till sjukkassor	Advance payments to sickness insurance societies
Försäkringsbolag	Insurance companies
Försäkringspremier	Insurance premiums
Försäkringssparande	Insurance savings
Försäkringstjänster	Insurance services
Försörjningsbalans	Balance of resources
Förvaltning	Administration, civil service
Förändring	Change
Gasverk	Gasworks
Gator	Streets
Grafisk industri	Printing and allied industries
Gruvindustri, gruvor	Mining
Guld	Gold
Halvår	Half-year, six months

Hamnar, kanaler och slussar	Harbours, canals and canal locks
Handel	Trade
Handelsbalans	Balance of trade
Hantverk	Handicraft(s)
Hela	Whole
Hushåll	Household(s)
Hypoteksobligationer	Mortgage institution bonds
Hälso- och sjukvård	Public health
Hösthalvår	July 1—December 31
Ianspråktagna fondmedel	Drawings from funds
Import	Imports
Indirekta skatter	Indirect taxes
Industrigrupp	Group of industries
Inflyttningsfärdiga	Ready for occupation
Inhemsk	Domestic
Inkomstanvändning	Use of income
Inkomster	Income
Inkomstöverföringar	Transfers of income
Inlåning i poster om 100 000 kr och däröver	Deposits of Kr. 100,000 and upwards
Inventarier (och husgeråd)	Furniture and other household goods
Investering	Investment
Italien	Italy
Jord- och stenindustri	Quarrying and allied industries
Jordbruk, -svaror	Agriculture, agricultural products
Jordbrukskasseorganisationer	Agricultural credit associations
Järnmalm, -sgruvor	Iron ore, mining
Järn-, stål- och annan metallmanufaktur	Iron, steel and other metal-processing industries
Kapitalinkomster	Income from capital
Kapitalmarknad (-sinstitut)	Capital market (institutions)
Kapitaltransaktioner	Capital transactions
Kapitalvaror, kapitalvaruindustri	Capital goods, capital goods industries
Kassa	Cash
Kemiska produkter	Chemical products
Kemisk-teknisk industri	Chemical industries
Kläder och skor	Clothing and footwear
Kommunal	Municipal
Kommuner	Municipalities, local government { authorities / areas
Kommunlån	Loans to counties, towns and communes (local govt. authorities)
Konsumentprisindex	Consumer price index
Konsumenttjänster	Consumer services
Konsumtion, -svaror, konsumtionsvaruindustri	Consumption, consumption goods, consumption goods industries
Kraft- och belysningsverk, kraft- och elverk	Electricity works (including distribution)
Kraft- och varuproduktion	Production of power and goods
Kreditefterfrågan (realiserad)	Demand for credit (realized), borrowing
Kreditgivare	Lender
Kreditgivning	Credit supply
Kvartal	Quarter

Kyrkor	Churches
Kända	Known
Lager, -förtäring, -förändring-, -ökning	Stocks, decrease in, change in, increase in
Land, länder	Country, -ies
Livsmedel, -sindustri	Food, food-processing industry
Lån till	Lending
Låntagare	Borrower
Läder- och skoindustri	Leather and footwear industry
Lägenheter	Flats
Löner	Wages and salaries
Löpande	Current
Malmbrytning	Ore mining
Marknaden utanför kreditinstituten	The credit market outside the credit institutions
Maskiner	Machinery
Massa	Pulp
Massa- och pappersindustri	Pulp and paper industry
Med hänsyn till	Having regard to, in view of
Mekaniska verkstäder	Engineering works
Mellan	Between
Metallindustri	Metal industry
Militära	Military
Miljoner kronor	Kr. million (if a number precedes »million»)
Minskning	Decrease
Mjölk- och mejeriprodukter	Milk and dairy products
M. m.	Etc.
Motorfordon	Motor vehicles
Motsvarar	Corresponds to
Månad	Month
Nederländerna	The Netherlands
Nettoinsegling	Net shipping earnings
Nettoskuldsättning	Net borrowing
Nettoupplåning	Net borrowing
Norge	Norway
Nybyggnader	New buildings
Nyinvesteringar	New investments
Näringsgren	Branch of production
Näringsliv	Industry, commerce and agriculture
Obligation	Bond
Och	And
Offentlig	Public
Ofördelad restpost av inkomster	Residue of undistributed income
Område	Area, field, sphere
Oädla metaller	Base metals
Papper	Paper
Pappers- och pappfabriker	Paper and cardboard mills
Partihandel	Wholesale trade
Pensioner	Pensions
Planer, -at	Plans, planned
Planerade utgifter	Planned expenditure
Placeringsbehov	Total lending from capital market institutions *less* temporary borrowing

Posten	Post Office Savings Bank and Postal Cheque Service
Potatis och sockerbetor	Potatoes and sugar beet
Pris	Price
Privat	Private
Procent	Per cent
Procentuell förändring från motsvarande period	Percentage change from the corresponding period
Påbörjade	Started, begun
Pågående vid periodens slut	Under construction at the end of the period
Rederier	Shipping companies
Resor	Fares
Riksbanken	The Central Bank, The National Bank
Räntekostnader	Interest costs
Räntor	Interests
Saldo	Balance
Samfärdsel	Communications
Samt	And
Samtliga	All
Sjukvård, hygien, hemvård	Medical and personal care, domestic services
Sjöfartsnetto	Net shipping earnings
Skatter	Taxes
Skattkammarväxlar	Treasury bills
Skeppsvarv	Shipyard
Skogsbruk	Forestry
Skogsindustriprodukter	Forest products
Skolor	Schools
Småhus	One-family and two-family houses
Sociala ändamål	(Expenditure for) social welfare
Sparande	Saving
Sparbanker	Savings Banks
Spritdrycker och viner	Wines and spirits
Spårvägar och busslinjer	Tram and bus lines
Statliga	State (adj.), governmental
Statsbidrag	Subsidies from the central government
Statspapper	Treasury bills and bonds
Stiftelser	Foundations
Storbritannien	The United Kingdom
Subventioner	Subsidies
Summa	Total
Svensk	Swedish
Sverige	Sweden
Sysselsatt	Employed
Säsongrensad	Seasonally adjusted
Textil- och beklädnadsindustri	Textile and clothing industry
Textilvaror	Textile products
Tidigare	Earlier
Till	To
Tillfällig	Temporary
Tillgång	Supply
Tjänster	Services
Tobak	Tobacco

Transportmedel	Transport equipment
Träindustri	Wood industry
Träsliperier och cellulosafabriker	Cellulose works and allied industries
Trävaror	Wood products
Underhåll, -sutgifter	Maintenance (costs)
Underskott	Deficit
Upplåning	Borrowing
Uppskattningar	Estimates
Utbetalda försäkringsbelopp	Insurance claims
Utgifter	Expenditure
Utlandet	Abroad, foreign countries
Utlåning	Lending
Utländska fartygs utgifter i Sverige	Expenditures in Sweden of foreign ships
Valutabehållning, valutor, valutareserv	Foreign exchange holdings
Valutareservens teoretiska (faktiska) förändring	Theoretical (actual) change in foreign exchange holdings
Varor	Goods
Varaktig(a)	Durable
Varav	Of which
Varv	Shipbuilding
Vatten, avlopp, avloppsledningar	Waterworks and sewerage
Vegetabiliska slutprodukter	Cereal and vegetable products
Verkstadsindustri	Engineering industry
Vinst	Profit
Volym	Volume
Vårhalvår	January 1—June 30
Vägar	Roads and highways
Väg- och gatuarbeten	Road and street works
Värde	Value
Världen	The world
Västtyskland	Western Germany
År	Year
Återbetalning	Repayment
Återstår	Remains
Åtgärder	Measures
Ändamål	Purpose(s)
Ökning	Increase
Österrike	Austria
Överföringar, överföringsutgifter	Transfers
Överskott	Surplus
Övrigt, övriga	Other

Tabellförteckning

I. 1. Preliminär försörjningsbalans för 1961 3
II. 1. Försörjningsbalans 1956—1960 10
2. Bruttoinvesteringar 1956—1960 12
3. Privat konsumtion 1955—1960 13
4. Bytesbalansen 1956—1960 15
5. Lagerförändringar för statistiskt belysta produktions- och distributionsområden 1956—1960 16
III. 1. Utrikeshandelns fördelning på länderområden 1959—1960 22
2. Betalningsbalansen 1958—1961 22
3. Utrikeshandelns värde-, volym- och prisförändringar 1959—1961 23
4. Guld- och valutareserven december 1958—mars 1961 23
IV. 1. Industriproduktionen 1958—februari 1961 26
V. 1. Utvecklingen på arbetsmarknaden 1956—1961 32
VI. 1. De enskilda konsumenternas inkomster och utgifter 1959—1961 39
VII. 1. Räkneexempel för 1961 års tillståndsberoende byggnadsverksamhet (exkl. bostäder) 44
2. Investeringsplaner inom industrin för 1961 46
3. Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar 1955—1961 47
4. Kommunernas samt de kommunala bolagens och stiftelsernas investeringsplaner för 1961 51
5. Prognos för bruttoinvesteringarnas utveckling från 1960 till 1961 52
VIII. 1. Statens ekonomiska verksamhet 1959—1962 55
2. Statsbudgetens effekter på inkomstutvecklingen 1960 och 1961 57
3. Statens inkomster och utgifter 1959—1961 med vissa korrektioner .. 58
IX. 1. Kreditmarknadsöversikt för 1959 och 1960 61
2. Relativ fördelning av vissa finanstillgångar hos allmänheten 1951—1960 62
3. Förändring av allmänhetens likvida tillgångar 1957—1960 63
4. Kreditmarknaden 1961 66

Tables

I.	1.	Preliminary balance of resources for 1961	3
II.	1.	Balance of resources, 1956—60	10
	2.	Gross fixed investment, 1956—60	12
	3.	Private consumption, 1955—60	13
	4.	Balance of current payments, 1956—60	15
	5.	Changes in inventories, 1956—60	16
III.	1.	Foreign trade by areas, 1959—60	22
	2.	Balance of payments, 1958—61	22
	3.	Foreign trade; value, volume, and prices, 1959—61	23
	4.	Gold and foreign exchange reserves, December 1958—March 1961	23
IV.	1.	Industrial production, 1958—February 1961	26
V.	1.	Labour market developments, 1956—61	32
VI.	1.	Personal income and expenditure, 1959—61	39
VII.	1.	Building activity in the regulated sector in 1961 (excl. housebuilding)	44
	2.	Investment plans for 1961 in manufacturing and mining	46
	3.	Planned and realized investment in manufacturing and mining, 1955—61	47
	4.	Investment plans for 1961 of municipalities	51
	5.	Total gross fixed investment, forecast for 1961	52
VIII.	1.	Central Government finances, 1959—62	55
	2.	The effects of the state budget on total income in 1960 and 1961	57
	3.	Central Government finances, 1959—61, adjusted figures	58
IX.	1.	The credit market in 1959 and 1960	61
	2.	The public's holdings of certain financial assets, 1951—60	62
	3.	Increase in the liquid assets of the public, 1957—60	63
	4.	The credit market in 1961	66

KUNGL BIBL.
20 JUN 1961
STOCKHOLM

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1961

1. Den nordiske husholdshøgskolen.
2. Nordens folkelige akademi.
3. Nordisk filmsamarbeid.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Begravningsplatser och gravar. [5]
Underrätterna. [6]
Den allmänna brottsregistreringen. [11]
Pensionsstiftelser. I. [14]
Kriminalvård i frihet. [16]
Vissa frågor rörande allmänna val. [20]
Författningsutredningen. V. Organisationer. Beslutsteknik. Valsystem. [21]

Utrikesdepartementet

Den svenska utvecklingshjälpens administration. [22]

Försvarsdepartementet

Enhetlig ledning av krigsmakten. [7]
Totalförsvarets upplysningsverksamhet. [18]
Flygbuller som samhällsproblem. [25]

Socialdepartementet

Byggnadsindustrins arbetskraft. [19]

Kommunikationsdepartementet

Statliga belastningsbestämmelser av år 1960 för byggnadsverk. [12]
Svensk trafikpolitik. I. [23]
Svensk trafikpolitik. II. [24]

Finansdepartementet

Sparstimulerande åtgärder. [2]
Automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. [4]
Preliminär nationalbudget för år 1961. [10]
Reviderad nationalbudget för år 1961. [26]

Ecklesiastikdepartementet

1957 års skolberedning. 5. Hjälpmedel i skolarbetet. [17]

Jordbruksdepartementet

Totalisatorverksamheten. [1]
Lantbrukets yrkesskolor. [13]

Handelsdepartementet

Effektivare prisövervakning. [3]
Skifferoljefrågan. [27]

Inrikesdepartementet

Om läkarbehov och läkartillgång. [8]
Principer för en ny kommunindelning. [9]
Polisens brottsbekämpande verksamhet. [15]

ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG STOCKHOLM 1961